

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 2024

magazin istoric

Anul LVIII – serie nouă – nr. 4 (685)
aprilie 2024

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Cesare Borgia, cardinal, apoi condotier, fiul nelegitim al Papei Alexandru VI, a fost o sursă majoră de inspirație pentru Niccolo Machiavelli atunci când a scris *Principele*. Tabloul, intitulat „Portretul unui gentilom” îl reprezintă și este creația pictorului renascențist italian Altobello Meloni (c. 1490 – 1491 – înainte de 3 mai 1543)

2 Tikal este cel mai mare dintre orașele civilizației maya. Este situat în Guatemala și se află pe lista monumentelor protejate de UNESCO. Lipsa oricărei surse de apă făcea ca orașul să depindă doar de apa provenită din precipitații. În imagine: un templu din vechiul oraș

3 Regele seleucid Antiochus IV Epiphanes a pedepsit aspru o revoltă a evreilor, cucerind Ierusalimul și provocând mari distrugerii. Pictorul austriac Josef Ritter von Führich (1800 – 1876) a realizat această pictură în ulei pe pânză ce înfățișează viziunea evreilor despre soarta orașului înainte de atacul lui Antiochus

4 Sătenii din Cizer, rămași fără biserică în urma unui incendiu izbucnit în 1715, auzind că Horea (Vasile Nicola, poreclit Ursu, cel ce avea să fie tras pe roată, la 27 februarie 1785, la Alba Iulia) era mare meșter, l-au angajat să le construiască o nouă biserică. Din 1967, biserica lui Horea din Cizer a fost strămutată la Muzeul Etnografic al Transilvaniei, secția în aer liber

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician**

IOAN-AUREL POP,

academician

VICTOR SPINEL,

**IOAN BOLOVAN
membru corespondent
al Academiei Române**

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Consilier editorial
Florentina Dolghin**

**Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stănciu**

**Corectura
Georgeta Apreotesei**

**Machetare
Monica Șerban**

**Difuzare
Gheorghiță Puia Anghel**

**Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș**

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

SUMAR

aprilie

2024

4 „Eu boier, tu boier, cine să ne mai tragă cismele“

Cum înțeleg românii
libertatea

D. DRĂGHICESCU

5 Istoria aurului B.N.R. în Parlamentul European

C. PĂUNESCU,
E. TOMAC,
D. MATEI

9 De ce a fost interzis P.C.R. în 1924

I. SCURTU

14 Rușii în mentalul românesc

O convorbire
cu Florin Constantiniu

N. MOROZOV

19 Înțepături din vârf de peniță

Doi caricaturiști francezi
și ocupația rusească
în Principate, 1853 – 1854

M. GRIBINCEA

25 O, ce veste minunată...

Rușii au găsit documente
despre aurul B.N.R.
evacuat la Moscova
în 1916 – 1917

I. SCHIPOR

IUBIRI CELEBRE

29 Adorație și ură

Eleonora Duse –
Gabriele D'Annunzio

F. DOLGHIN

33 Recurs la istorie, într-o lume

în metamorfozare

Școli de gândire
în politica externă
a României

M.E. IONESCU

38 Cu coif sau fără?

Dacii purtau coifuri
în luptă

C. BORANGIC

43 Cardinalul care a demisionat

Cesare Borgia

D. MIHALCEA

EXCLUSIVITATE

48 Ziduri sub vremi

Clădirile care
au adăpostit Ambasada
Poloniei la București

A. DUBICKI

51 „Lucrat Ursu“

Biserica din Cizer,
opera lui Horea

P. GALIȘ

54 Deloc singur pe lume

Hector Malot

T. STĂNESCU-
STANCIU

INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI

59 Sylvia Pankhurst în corespondență cu români

N. CRISTEA

A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ

62 Vatra

G. ROȘU

65 O istorie pe lună

66 „Unde se ard cărți, vor arde până la urmă și oameni“

A. SHAFRIR

POVEȘTILE
BUCUREȘTIULUI

69 „Cărtică cu secreturi mari“

D. LUPU

73 „Vă mai amintiți de noi?“

14 sibieni „reeducați“
la Pitești

A. CORCA

AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

80 Amintiri, amintiri...

I. POPESCU-MOHORA,
C. PĂIUȘAN,
R. CARP

85 De la Ionel Fernic mi s-a tras...

S. IONESCU,
A.-S. IONESCU

89 Papa exilat de împărat

I.-S. CRINTEA

HOOVER
INSTITUTION

93 Dimitrie D. Dimăncescu pentru Departamentul de Stat

RUBRICI

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

77 În România, acum 100 ani

92 Telex

91; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

SPIRIT DE LIBERTATE EXAGERAT ȘI ÎMBOLNĂVIT

D. DRĂGHICESCU

Este însă o trăsătură din caracterul românilor și dacilor, care, cu toate nefericirile istoriei noastre, pare a se fi păstrat aproape neștirbită, deși modificată, la români: aceasta-i un fel de pornire adâncă către neatârnare, o neînfrânată trebuință de libertate. Această nevoie adânc simțită de neatârnare și de libertate s-a transformat însă într-un fel de repulsiune vie pentru orice fel de supunere. Românului i-a devenit nesuferită ascultarea de ordinele cuiva, atârnarea voinței lui de voința sau bunul plac al altora. La noi toți ar fi voit să fie stăpâni pe ei și să nu aibă niciun stăpân pe capul lor.

Tocmai de aceea [...], trecutul nostru fu sfâșiat de nesfârșite dezbinări și certe între boierii țării și de lupte fără preget și fără repaus dintre pețitorii la domnie. Boierii români, mai ales după ce rostul eredității Basarabilor s-a stricat, ajunseseră să nu poată îngădui niciun domn pe tronul țării; fiecare ar fi voit să fie el domn sau cel puțin să ocupe el dregătoriile cele mai înalte. Pornirea tuturor către deplina libertate se traduce, firește, în pornirea tuturor de a fi stăpâni, de a domni și de a guverna. Geloși pentru libertatea lor, fiecare nu și-o putea asigura decât confiscând pe a celorlalți. Așa s-a văzut în istorie, vechea Romă, care nu-și putu asigura libertatea ei decât sugrumând pe a întregii lumi vechi. Tot astfel libertatea poporului francez, câștigată prin marea revoluție, nu se putu garanta decât prin subjugarea întregii Europe. Potrivit acestei porniri firești, toți boierii din dregătoriile mai mari năzuiau cu înfocare după domnie, toți boierii fără slujbe năzuiau să ocupe cele mai înalte slujbe. Nu există în analele istoriei noastre decât două cazuri de boieri care să nu fi avut această năzuință: postelnicul Const. Cantacuzin și boierul Ioniță Sturza. Aceste două cazuri unice par într-adevăr monstruoase.

La rândul lor, țărani nu putură avea o dorință mai mare decât aceea de a fi făcuți boieri.

De acolo chiar vine zicătoarea: *eu boier, tu boier cine să ne mai tragă cisme*, cuvinte de dojană, pe care desigur boierii le vor fi adresat adesea țăranilor boieriți. La care, fără îndoială, țăranii vor fi răspuns cu cealaltă zicătoare, foarte răspândită și ea: *fiecare este boier pe treaba lui*. [...]

Este știut că boierii ajungeau foarte adesea la împlinirea năzuinței lor. Ei

reuşeau să schimbe foarte des pe domni și pe boieri din slujbe. Ce făceau însă țăranii pentru reușita pornirii lor după libertate? Țăranii, neputând să ajungă toți boieri, spre a scăpa astfel de birurile grele și tot felul de podvezi, aveau și ei două mijloace: sau emigrau peste Dunăre și Carpați sau intrau în codri și se făceau haiduci și bandiți. [...]

Din acest spirit de libertate exagerat și îmbolnăvit, cu timpul decurg mai multe particularități ale caracterului românilor.

În sensul aceluiași spirit de neatârnare, păstrat și exagerat la români, mai trebuie să cităm repulsiunea ce simt românii, în special țăranii noștri, de a se băga servitori. [...] Într-adevăr, țăranul român preferă sărăcia lucie în loc să se bage slugă. [...]

Cu această iubire adâncă de neatârnare se leagă un fel de mândrie, un fel de orgoliu nobil, de care nu arareori dau românii dovadă.

(*Psihologia poporului român*,
Editura Garamond, 2004)

ÎN PARLAMENTUL EUROPEAN DESPRE TEZAURUL ROMÂNIEI SECHESTRAT LA MOSCOVA

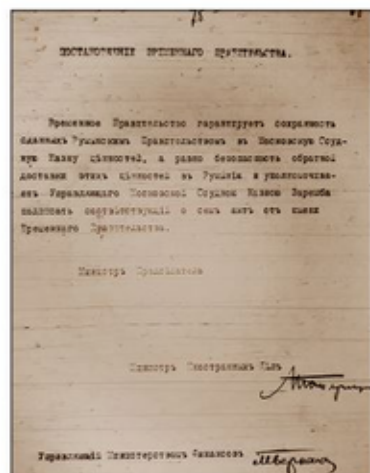

În ziua de 5 martie a acestui an, la sediul Parlamentului European din Bruxelles a fost vernisată expoziția „Tezaurul de aur al Băncii Naționale a României trimis la Moscova și niciodată returnat – o creanță mai veche de un secol“.

Așa cum cititorii revistei *Magazin istoric* știu deja, în decembrie 1916 și iulie 1917, în condițiile grele ale Primului Război Mondial, rezerva de aur a Băncii Naționale, dar și o mare parte a tezaurului național identitar (de la documente de arhivă până la obiecte de cult și opere de artă) au fost evacuate la Moscova, cu două transporturi pe calea ferată.

De peste 100 de ani, de când regimul bolșevic a confiscat rezerva de aur, Moscova refuză să o returneze, invocând diferite pretexte. Tezaurul identitar a fost returnat în mare măsură, în două rânduri, în 1935 și 1956.

Expoziția vernisată la Palatul Parlamentului European aduce, pentru prima oară în acești peste 100 de ani, în atenția opiniei publice internaționale documentele originale care atestă condițiile în care s-au făcut evacuarea și garantarea dreptului B.N.R. de a recăpăta acest tezaur oricând dorește. De asemenea, au fost prezentate vizitatorilor și documente din arhivele rusești care atestă cantitatea exactă de aur care a ajuns la Moscova, 91,5 t aur fin, și nu cifrele pe care le vehiculează acum propaganda rusă. Au fost incluse pe cele 28 de panouri ale expoziției și eforturile desfășurate până acum, este adevărat aproape exclusiv între România și U.R.S.S./Federația Rusă, pentru recuperarea rezervei de aur, cât

*Documentul
prin care Guvernul Provizoriu Rus
garanta siguranța valorilor încredințate
spre păstrare
și faptul că vor fi returnate României*

(continuare în p. 8)

O NOUĂ ABORDARE

De peste 100 de ani, de când, în condițiile grele ale Primului Război Mondial, rezerva de aur a B.N.R. a fost evacuată la Moscova, cu toate garanțiile că va putea fi recuperată, Banca Națională nu a renunțat nicio clipă la ideea de a o readuce acasă.

Din 1991, Banca Națională a României a pus în aplicare consecvent strategia sa pentru problema Tezaurului evacuat la Moscova și nerestituit de partea rusă nici până azi.

Direcțiile în care B.N.R. a acționat în acești peste 30 de ani în legătură cu problematica Tezaurului de la Moscova au fost: identificarea și publicarea documentelor din arhiva proprie; prezentarea rezultatelor cercetărilor la întruniri științifice, interne și internaționale; realizarea unei relații de colaborare eficientă cu Ministerul Afacerilor Externe; asigurarea continuității acestor demersuri, organizând grupuri de lucru, împreună cu cercetători mai tineri; explicarea într-o manieră civilizată și analitică, ori de câte ori a fost cazul, a strategiei Băncii Naționale în acest dosar rămas nerezolvat după mai bine de 107 ani.

Cercetările efectuate în cadrul Băncii Naționale a României s-au concretizat într-o serie de lucrări publicate, în organizarea unor conferințe și dezbateri pe această temă, inclusiv cu participarea unor specialiști din străinătate. O concluzie clară care s-a desprins din toate acestea a fost aceea că problema Tezaurului B.N.R. evacuat la Moscova și nereturnat nu este cunoscută în suficientă măsură în țară – ceea ce face posibilă răspândirea prin mass-media a unor afirmații nefondate –, iar în străinătate este practic necunoscută, lipsind lucrările traduse în limbi străine din care cei interesați s-ar putea documenta.

Pentru a compensa această deficiență, Banca Națională a României a susținut editarea a două cărți în limba engleză: *The Romanian National Bank Treasure taken to Moscow and never returned* (autor Cristian Păunescu) și *Romania's Treasury and its Destiny. Arguments from the Russian Archives* (autor Ilie Schipor), care au fost distribuite tuturor europarlamentarilor. De asemenea, în ziua de 5 martie a fost vernisată în Parlamentul European expoziția „Tezaurul de aur al Băncii Naționale a României trimis la Moscova și niciodată returnat – o creanță mai veche de un secol”. Așa cum sublinia academicianul Mugur Isărescu, guvernatorul B.N.R.,

„Tezaurul B.N.R. evacuat la Moscova, depozitat într-o țară aliată, cu documentele de rigoare, cu acord internațional, recunoscut și validat de istorie, rămâne singurul caz în care rezerva de aur monetar este încredințată cu acte în regulă și cu toate garanțiile depozitarului că va fi returnat oricând la cererea proprietarului, pentru ca ulterior aceste obligații asumate, conform tuturor normelor și cutumelor internaționale, să nu fie respectate”.

Acțiunea face parte din noua abordare a Băncii Naționale în problema aurului aflat la Moscova, anunțată de guvernatorul Mugur Isărescu în luna noiembrie. Banca Națională a luat parte constant la lucrările Comisiei comune care se ocupă de studierea problemelor izvorâte din istoria relațiilor bilaterale, inclusiv problema Tezaurului românesc. Crearea Comisiei în 2003 a fost un mare succes al diplomației române, în ciuda unor comentarii negative ce au însoțit activitatea ei. Partea română a reușit să impună ca tema principală a discuției să fie problema Tezaurului, în condițiile în care partea rusă dorea să aducă în discuție, pe picior de egalitate, și pretențiile sale față de România, care ar depăși cu mult valoarea aurului B.N.R. evacuat în 1916–1917. Protocolul celei de-a patra sesiuni a reținut că „la nivelul Comisiei comune, este agreat faptul că documentele prezentate de partea română reprezintă documente autentice, cu valoare de tratat internațional, care atestă depunerea de către România în Rusia (la Moscova) a bunurilor din Tezaurul său (inclusiv tezaurul B.N.R.)”.

Dar Banca Națională consideră că este nevoie de o nouă abordare, în paralel cu continuarea discuțiilor în cadrul Comisiei, atunci când ele vor putea fi reluate. Noua abordare este una strict financiar-bancară, fără vreo conotație politică. Este vorba de a face cunoscut la nivel internațional că Banca Națională a României are o creanță perfect valabilă și exigibilă asupra Federației Ruse.

Cristian PĂUNESCU,
Consilier al guvernatorului B.N.R.

PROBLEMA AURULUI B.N.R. PE AGENDA EUROPEANĂ

Ideea unei rezoluții privind returnarea rezervei de aur a Băncii Naționale a României s-a născut pe când asistam în Parlamentul European la dezbaterile pe marginea Planului de acțiune al Uniunii Europene împotriva traficului de bunuri culturale. Am realizat repede că problema nerezolvată a aurului B.N.R., evacuat în condițiile vitrege ale Primului Război Mondial, cu toate actele ce garantau dreptul de a-l recupera oricând, se încadra foarte bine într-un asemenea cadru.

La fel de repede am realizat că în Parlamentul European aceasta era o problemă absolut necunoscută. Pentru a putea susține includerea subiectului pe agenda Parlamentului European și a obține votarea unei rezoluții în acest sens, era obligatoriu să se asigure o minimă informare a colegilor europarlamentari. Discuțiile preliminare mi-au demonstrat că exista o mare disponibilitate în acest sens, dar toată lumea dorea să obțină minime informații despre subiect.

Știam că singura instituție din România care a avut un program constant urmărit de studiere a problemei rezervei de aur evacuate la Moscova în 1916 și 1917 și sechestrate de regimul bolșevic era Banca Națională a României. M-am adresat domnului Cristian Păunescu, consilier al guvernatorului B.N.R., cel care a condus colectivul Băncii ce a urmărit această problemă și autorul unei cărți pe subiect. Prin intermediul domniei sale am fost primit de domnul academician Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naționale a României, căruia i-am expus proiectul introducerii unei rezoluții în Parlamentul European. Am obținut sprijinul imediat al domnului guvernator.

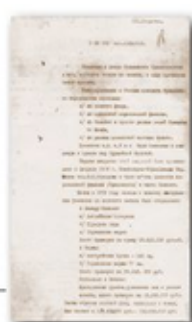
Banca Națională a României a asigurat traducerea în limba engleză a volumului de documente al domnului colonel Ilie Schipor (*Romania's Treasury and its Destiny. Arguments from the Russian Archives*). Oricine dorea să se documenteze găsea acolo dovezi ale faptului că Rusia a avut inițiativa evacuării aurului B.N.R. la Moscova. Se găseau în carte documente lămuritoare pe deplin în privința cantității de aur ce a ajuns la Moscova, ce s-a întâmplat cu acesta după confiscarea de către bolșevici, de când au început sovieticii să cheltuie din aur și care a fost soarta lui finală. De asemenea, Banca Națională a României a asigurat tipărirea unui nou tiraj din lucrarea domnului consilier Cristian Păunescu *The Romanian National Bank Treasure taken to Moscow and never returned*, o excelentă prezentare a ansamblului problemei, cu valorificarea documentelor

originale aflate în păstrarea B.N.R., cât și a încercărilor făcute după 1918 pentru recuperarea aurului, până astăzi. Domnul Cristian Păunescu este și reprezentantul Băncii în Comisia comună româno-rusă care se ocupă de studierea problemelor izvorâte din istoria relațiilor bilaterale, inclusiv problema Tezaurului românesc. Tot cu sprijinul Băncii Naționale a României, fiecare europarlamentar a primit câte un exemplar din fiecare volum. Era pentru prima oară când se asigura o difuzare de proporție, la un asemenea nivel, a unor cărți fundamentale pentru dovedirea dreptului nostru asupra aurului sechestrat la Moscova.

Al doilea pas a fost organizarea în Palatul Parlamentului European, într-un spațiu de mare vizibilitate, a unei expoziții. Sarcină nu tocmai ușoară, căci biroucrăția de la Bruxelles este vestită pentru scrupulozitatea sa. Sunt profund recunoscător colectivului din Banca Națională care a pregătit această expoziție și pe care l-am bombardat cu nenumărate solicitări de documente absolut necesare pentru ca o asemenea manifestare să poată avea loc în instituția europeană. De asemenea, a fost rezervat un interval orar în studioul de televiziune din incinta Palatului Parlamentului European în care domnul Marian Voicu – autorul celei mai complete monografii ce privește ansamblul problemei tezaurului național evacuat la Moscova, ce a cuprins pe lângă rezerva de aur a B.N.R. și tezaurul identitar (documente de arhivă, obiecte de cult și de artă) – a putut realiza o emisiune, difuzată apoi de TVR 1.

Fără sprijinul total al Băncii Naționale a României nu s-ar fi putut realiza acest efort de asigurare a unei documentări rapide și ușor de asimilat de către colegii din Parlamentul European, care a fost decisivă în asigurarea succesului la vot al rezoluției.

Eugen TOMAC,
Europarlamentar Partidul Popular European

Protocolul semnat la Moscova, la 16 februarie 1917, când s-a realizat inventarul tezaurului B.N.R. de delegații Ministerului de Finanțe rus, reprezentanții Băncii Naționale și consulul român (stânga); tabelul cu operațiunile efectuate între 9 ianuarie și 4 februarie 1917 pentru verificarea valorilor din tezaurul B.N.R., anexă la protocolul din 16 februarie; raportul redactat de Bubiakin, funcționar superior din Banca de Stat a Rusiei, la 13 decembrie 1924, privind tezaurul românesc

și volumele publicate în țară, dar și o parte a celor apărute în Federația Rusă pe această temă. Într-un cuvânt, un tablou lămuritor al dreptului B.N.R. de a cere și primi înapoi aurul său.

Expoziția a fost organizată de Banca Națională a României în colaborare cu europarlamentarul Eugen Tomac și a avut menirea să ofere europarlamentarilor informațiile esențiale pentru un vot în deplină cunoștință de cauză pe marginea rezoluției promovate de Eugen Tomac și susținute de toți europarlamentarii români, care a fost votată cu o imensă majoritate de Parlamentul European în ziua de 14 martie.

Pentru a înțelege semnificația acestui document, să reamintim cititorilor noștri că este pentru a doua oară, după 102 ani, când România reușește să obțină un document internațional de recunoaștere a dreptului său asupra aurului sechestrat la Moscova. Precedentul a avut loc în 1922, la Conferința de la Genova, din aprilie – mai 1922, când s-a cerut printr-un document remis autorităților sovietice restituirea tezaurului României. Evident Moscova nu s-a conformat, căci a reușit, prin înțelegerea încheiată la Rapallo cu Germania, în aprilie 1922, să spargă izolarea diplomatică impusă după revoluția bolșevică. La rândul lor, și autoritățile române au abandonat eforturile de recuperare a tezaurului.

A mai existat o tentativă de a aduce în atenția opiniei publice internaționale problema tezaurului evacuat la Moscova. În 2012,

trei parlamentari din delegația României la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (care nu trebuie confundată cu Parlamentul European și Uniunea Europeană), Viorel Badea, Cezar Preda și Tudor Panțaru, au depus un amendament prin care cereau returnarea tezaurului. Demersul a rămas fără efect.

Rezoluția votată de Parlamentul European la 14 martie nu a fost gândită ca documentul care ne va aduce imediat aurul de la Moscova înapoi. Este un prim pas necesar pentru crearea mecanismului care să permită negocierea pe viitor a problemei cu partea rusă nu doar bilateral, ci cu sprijinul aliaților noștri din Uniunea Europeană. Banca Națională a României și-a făcut datoria și și-o va face și în continuare pentru prezentarea problemei vechi de peste 100 de ani în fața opiniei publice internaționale. Europarlamentarii români și-au făcut și ei datoria. Este rândul Guvernului și al Președinției să preia ștafeta. Guvernul trebuie să negocieze cu Comisia Europeană căile și modalitățile de colaborare pentru faza când se vor relua legăturile diplomatice cu Federația Rusă. Acest lucru trebuie făcut de acum, fără a aștepta normalizarea relațiilor. Iar Președinția trebuie să găsească modalitățile prin care să includă pe agenda Consiliului

Președinților această problemă, pentru că în acel organism se iau deciziile finale în Uniunea Europeană.

Dacă vom rata și în acest moment favorabil și vom aștepta iar câteva zeci de ani, înseamnă că ne merităm soarta.

Dorin MATEI

Delegația B.N.R. prezintă la Bruxelles, la vernisajul expoziției (foto p. 5 sus, p. 6 și 7 și aceasta de Teona Giurgariu)

SCOATEREA PARTIDULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA ÎN AFARA LEGII

IOAN SCURTU

La sfârșitul Primului Război Mondial, statele participante erau grav afectate de uriașele pierderi umane și materiale. Nivelul de trai a scăzut vertiginos, nemulțumirile au crescut, s-a înregistrat o radicalizare a populației, cu deosebire a muncitorilor. Partidele social-democrate au cunoscut o deplasare spre

extrema stângă, înscriind în programele lor lupta pentru înlăturarea de la putere a burgheziei, instaurarea dictaturii proletarietului și construirea unei noi societăți, în care clasa muncitoare să aibă rolul conducător. Ideea solidarității – sintetizată în lozinca „Proletari din toate țările, uniți-vă”, lansată de Marx și Engels – a revenit la ordinea zilei.

Întrucât Internaționala a II-a Socialistă se destrămase în 1914, a apărut necesitatea unei noi organizații muncitorești la nivel mondial. Pe acest fond, 35 de partide au pus bazele Internaționalei a III-a Comuniste, în martie 1919. Precedentele internaționale erau foruri de dezbateri privind teoria și practica revoluționară, schimb de experiență și de solidaritate între partidele membre. Internaționala Comunistă a fost inițiată de V.I. Lenin, conducătorul revoluției bolșevice din Rusia, care aprecia că avântul revoluționar din anii 1917 – 1919 se va amplifica, ajungându-se la revoluția mondială, care va înlătura burghezia de la putere și se va instaura dictatura proletarietului. Realizarea acestui obiectiv revenea Internaționalei Comuniste, concepută ca un partid unic mondial, partidele membre fiind secții și obligate să aplice deciziile transmise de Comitetul Executiv (Comintern).

Greviști în 1920

În decembrie 1918, Partidul Social-Democrat din România și-a schimbat numele în Partidul Socialist, adoptând o „Declarație de principii“, în care se afirma: „Momentul prăbușirii totale a burgheziei și deci triumful proletariatului se apropie. Revoluția rusă a fost primul semnal“. A avut loc o amplificarea a mișcărilor sociale, care au culminat cu greva generală din octombrie 1920.

Ca urmare a Marii Uniri din 1918, alături de Partidul Socialist din vechiul Regat își desfășurau activitatea Partidul Social-Democrat din Transilvania și Partidul Social-Democrat din Bucovina – foste secții ale Partidului Social-Democrat din Austro-Ungaria –, precum și mai multe organizații socialiste și comuniste din Basarabia. Activiștii acestora au decis să colaboreze și să pregătească unificarea lor. În mai 1919 s-a stabilit ca în Consiliul General al Partidului Socialist să fie incluși reprezentanți din Transilvania, Bucovina și Basarabia. Cu acel prilej a fost adoptat un program electoral comun și s-a anunțat că va fi organizat un congres care să decidă programul, statutul și conducerea partidului. În perspectiva congresului, secțiile (organizațiile) urma să dezbată proiectele documentelor ce vor fi publicate și să aleagă

delegați în funcție de numărul de membri ai fiecărei secții.

„SFATURI ȘI LĂMURIRI PRINCIPIALE ȘI TACTICE“

În cadrul dezbaterilor, un loc central l-a ocupat problema afilierii la Internaționala a III-a. Se aprecia că o asemenea afiliere era necesară, dar nu se cunoșteau condițiile. Ca urmare, o delegație condusă de Gheorghe Cristescu s-a deplasat în vara anului 1920 în Rusia pentru a discuta cu conducerea acestei Internaționale. La Moscova și la Harkov, socialiștii români au fost aspru criticați pentru că nu au avut o atitudine fermă împotriva burgheziei, au susținut „anexările teritoriale“ din 1918, mențineau în conducerea partidului elemente oportuniste. Cel mai dur era Cristian Racovski, fost secretar al Partidului Social-Democrat din România, care devenise unul dintre fruntașii Partidului Comunist (bolșevic) al Rusiei Sovietice și îndeplinea funcția de președinte al Consiliului Comisarilor Poporului din Ucraina.

Socialiștii români, mai ales Gheorghe Cristescu, au căutat să se apere, oferind date concrete,

... Ioan Flueraș, ...

dar fără succes. Ioan Flueraș a fost exclus din delegație, fiind acuzat că a „pactizat cu burghezia“, participând la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 și a făcut parte din Consiliul Dirigent. După mai multe runde de discuții, membrilor delegației li s-a organizat un amplu program de vizite, de mai multe săptămâni, pentru a cunoaște cum munceau și trăiau cetățenii sovietici.

Convorbirile s-au reluat după revenirea la Moscova. S-a abordat problema celor 21 de condiții privind afilierea la Internaționala a III-a. Delegația română a formulat unele rezerve în privința obligativității de a aplica hotărârile Cominternului, care ar putea fi adoptate fără cunoașterea realităților concrete din România, și a numirii în conducerea partidului a unor persoane fără experiență. Neajungându-se la un consens, reprezentanții Cominternului au cerut ca fiecare membru al delegației să răspundă prin „Da“ sau „Nu“ la următoarele întrebări: „1. Declarați că

*Gheorghe Cristescu
(aici cu urmașul său
în fruntea P.C.R.,
Nicolae Ceaușescu,
cel care l-a reabilitat;
Fototeca online*

*a comunismului românesc,
cota 55/1971)
a reușit să rămână câțiva ani
în noul partid creat în 1921,
în timp ce...*

... Iosif Jumanca...

în numele Comitetului Central al dv. sunteți de acord cu cele 21 de condiții? 2. Aceste teze și condiții trebuie adoptate fără rezerve de către următorul dv. Congres? 3. Declarați că, imediat după întoarcerea în România, Grigorovici, Jumanca, Flueraș și consorții vor fi excluși din partid? 4. Declarați că vă supuneți tuturor hotărârilor Federației Comuniste Balcanice și că-i asigurați cea mai deplină participare și înțelegere din partea voastră? 5. Sunteți de acord ca, împreună cu partea comunistă a delegației române, cu participarea Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste, să elaborați o listă a Comitetului Central al partidului român, compusă din comuniști de încredere? 6. Puteți garanta că, imediat după întoarcerea dv. în România, organul central își va schimba poziția și va scrie comunist? În ziua de 4 decembrie 1920, aceștia au răspuns „Da” la toate întrebările.

După întoarcerea delegației au urmat dezbaterile în secții și alegerea delegaților la Congresul Partidului Socialist. Aceștia au primit mandat să voteze pentru afilierea partidului la Internațio-

nala Comunistă. Congresul s-a deschis în București la 8 mai 1921. În volumul *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916 – 1921*, publicat în 1966, dezbaterile de la acest Congres ocupă 53 de pagini, dintre care jumătate reprezintă informarea comisiei care a fost la Moscova și raportul privind afilierea, prezentate de Gheorghe Cristescu. Au avut loc vii dezbateri, mai mulți delegați nefiind de acord cu obligativitatea îndeplinirii deciziilor luate de Comintern peste capul conducerii partidului. În opinia acestora, afilierea trebuia să constituie „dovada de înaltă conștiință revoluționară [a socialiștilor români] și un sprijin moral din partea Internaționalei”. Deși – după discuția cu reprezentanții Cominternului – cunoștea foarte bine realitatea, Cristescu a susținut că nu era vorba despre „ordinea de la Moscova, ci din contra, de sfaturi și lămuriri principale și tactice”.

Decizia a fost luată în ziua de 11 mai, când 432 mandate au fost pentru afilierea fără rezerve la Internaționala Comunistă și 111 pentru afilierea cu rezerve. A doua zi, delegații care au votat pentru afilierea fără rezerve au fost arestați din ordinul ministrului de Interne Constantin Argetoianu. „Comitetul Executiv Provizoriu”, alcătuit din membri aflați în libertate, a trimis o scrisoare Comitetului Executiv al Internaționalei a III-a Comuniste prin care anunța că, în urma votului exprimat de Congres, „considerăm de aici înainte Partidul Socialist Român ca fiind afiliat la Internaționala a III-a Comunistă, membru al familiei comuniste, și, ca atare, purtând

numele de Partidul Comunist din România”.

Celor arestați li s-a intentat un proces, care s-a încheiat la 4 iunie 1922 prin decretul de amnistie semnat de regele Ferdinand.

INTERZIS ȘI CRITICAT

Congresul al II-lea al P.C.R., desfășurat la Ploiești în octombrie 1922, a adoptat Statutul P.C.R., în care se preciza la art.1: „Partidul Comunist din România este o secțiune a Internaționalei Comuniste. El nu are alte scopuri decât

... și Gheorghe Grigorovici
au fost excluși de la început

acela al Internaționalei căreia îi aparține”. La art. 2 se menționa: „Tezele și hotărârile de orice fel ale Internaționalei a III-a Comuniste sunt obligatorii pentru toți membrii și toate comitetele, comisiunile, grupele etc. ale Partidului Comunist din România”. Așadar, P.C.R. nu-și propunea să slujească și să promoveze interesele poporului român, ci pe cele ale unei organizații internaționale, cu sediul la Moscova. Guvernul sovietic

declarase public, încă din 1918, că nu recunoștea unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei și a dezavuat tratatele de pace din 1919 – 1920, prin care erau confirmate pe plan internațional actele de unire ale acestor teritorii cu România.

La acest Congres a participat și reprezentantul Federației Comuniste Balcanice, sub îndrumarea căruia au fost redactate rezoluțiile. Una dintre acestea prevedea: „Problema naționalităților din România face parte din marea problemă a naționalităților din Peninsula Balcanică, care este locuită de un conglomerat de naționalități, care-și vor cuceri deplina libertate națională numai în cadrul Republicii Socialiste Federative a Sfatului din Balcani”. Congresul a ales Comitetul Central, care l-a desemnat pe Gheorghe Cristescu în funcția de secretar (titlul de secretar general al P.C.R. a fost instituit în 1934).

În decembrie 1923, Federația Comunistă Balcanică a adoptat rezoluția: „Problema națională din România”, în care se aprecia că populația „din regiunile ocupate – Basarabia, Transilvania, Dobrogea și Bucovina – era supusă unei asuprii sângeroase”. Se cerea ca P.C.R. – „prin propaganda zilnică și activitatea sa” – să militeze pentru „autodeterminarea națională până la despărțirea de corpul statului actual” a teritoriilor respective. Astfel, P.C.R. avea sarcina de a lupta pentru dezmembrarea României – stat național unitar, creat în 1918, după multe lupte și jertfe.

Parlamentul României a

Rebeli capturați la Tatar Bunar

adoptat Legea pentru persoanele juridice, care a fost publicată la 5 februarie 1924. În art. 26 se menționa că puteau fi dizolvate organizațiile care, prin activitatea lor, afectau „bunele moravuri, ordinea publică și siguranța statului”. Prin ultima formulare era vizat Partidul Comunist din România.

În zilele de 27 martie – 2 aprilie 1924 au avut loc la Viena negocieri între Guvernele României și Uniunii Sovietice, care au eșuat din cauza faptului că delegația Moscovei a refuzat să recunoască actul din 27 martie 1918 privind unirea Basarabiei cu România. În acele zile a fost difuzat un manifest, tipărit la Moscova, semnat „Partidul Comunist din România”, prin care se contesta decizia Sfatului Țării și se cerea dreptul la autodeterminare până la despărțirea de statul român a „noroadelor din Basarabia”. Ca urmare, autoritățile de la București au hotărât să ia măsuri împotriva P.C.R. Prin Ordonanțele Corpului II Armată din 5 aprilie și 23 iulie 1924 s-a decis închiderea sediilor P.C.R., confiscarea arhivei acestuia, suspendarea presei comuniste și arestarea unor activiști. Aceste măsuri au fost aplicate timp de câteva săptămâni.

În august 1924 s-a desfășurat la Viena, unde se afla sediul Internaționalei Comuniste Balcanice, Congresul al III-lea al P.C.R. Principala problemă a fost organizarea partidului pe baze ilegale și adoptarea unor rezoluții privind direcționarea activității acestuia. Gheorghe Cristescu nu a fost admis să participe la Congres și

a fost aspru criticat pentru că nu a susținut deciziile Cominternului și ale Federației Comuniste Balcanice, fiind acuzat că, prin poziția sa, a sprijinit burghezia română.

ARGETOIANU S-A ÎNȘELAT AMARNIC

În rezoluția privind problema națională se reliau aprecierile anterioare, fiind adăugată Dobrogea, care trebuia și ea să se „autodetermine” (lucrările Congresului au fost conduse de Ghiorghe Dimitrov, liderul Partidului Comunist Bulgar).

Elek Köblös

A fost ales Comitetul Central al P.C.R., alcătuit din opt persoane, dintre care șase proveneau din rândul minorităților naționale din România. În funcția de secretar a fost ales (desemnat) Elek Köblös. La 26 iunie 1926, Cominternul a decis excluderea lui Gheorghe Cristescu din P.C.R. În timpul ocupației sovietice de după 23 august 1944, cel dintâi secretar (general) al P.C.R. a fost arestat timp de doi ani. A fost reabilitat abia în 1966.

Încă din vara anului 1924, Internaționala Comunistă a decis organizarea unor acțiuni „revoluționare” pentru „eliberarea de sub exploatarea burgheziei” a popoarelor din statele vecine U.R.S.S., de la Marea Baltică la Marea Neagră. Pe această bază, Federația Comunistă Balcanică a adoptat „planul de acțiune pentru România”. După intense pregătiri, operațiunea s-a declanșat în ziua de 11 septembrie, când grupuri înarmate au trecut Nistrul, au ocupat câteva sate și au proclamat, la 15 septembrie, în localitatea Tatar Bunar, Republica Sovietică Moldovenească. Armata României a intervenit în forță, punând capăt acestei agresiuni. Peste o lună, mai exact la 12 octombrie 1924, Guvernul sovietic a decis înființarea Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenești în cadrul Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene, care urma să constituie baza pentru anexarea Moldovei dintre Prut și Nistru.

Între timp, în România – ca și în alte state europene – acționau unele organizații de extrema dreaptă. Una dintre acestea își desfășura activi-

tatea la Iași sub conducerea lui Corneliu Zelea Codreanu. Prefectul Poliției, Constantin Manciu, a căutat să impună ordinea prin forță și a molestat mai mulți tineri. Unul dintre aceștia l-a dat în judecată, iar avocatul Corneliu Zelea Codreanu l-a apărut în instanță. În ziua de 25 octombrie 1924 a avut loc o altercație în sala tribunalului între prefect și avocat. Ca urmare, Codreanu a părăsit sala, așteptându-l pe Manciu la ieșirea din tribunal, și l-a împușcat mortal. Acest act a generat o puternică emoție în întreaga țară. Președintele Consiliului de Miniștri, Ion I.C. Brătianu, a declarat că, „întrucât legile actuale nu ar fi suficiente, Guvernul este hotărât să ceară Parlamentului încuviințarea măsurilor legale”. Ministrul Justiției, George Mărzescu, a elaborat proiectul de lege pentru reprimarea unor infracțiuni contra liniștii publice, care a fost supus dezbaterii în Senat și în Adunarea Deputaților. Legea a fost publicată în *Monitorul oficial* din 19 decembrie 1924.

Mult prea optimistul Constantin Argetoianu

Aceasta prevedea la art. 1: „Simplul fapt al asocierii în scopul de a prepara sau de a executa crime în contra persoanelor sau proprietăților constituie un delict în contra liniștii publice și se va pedepsi cu închisoare de la 5 – 10 ani”. Art. 2: „Aceeași pedeapsă se va aplica și acelora care se vor fi afiliat cu știință la o asociațiune formată în scopul specificat în articolul precedent”. Prin această lege se încheia procesul de interzicere a P.C.R. început în aprilie 1924.

Situația Partidului Comunist din România nu a fost singulară. Numeroase alte partide comuniste – între care cele din Bulgaria, Ungaria, Polonia, Letonia, Estonia, Lituania, Germania, Austria – au fost dizolvate pentru același motiv esențial: ele nu slujeau interesele popoarelor din statele respective, ci ale U.R.S.S.

Deși fusese dizolvat, P.C.R. și-a continuat activitatea în ilegalitate, dar a folosit și posibilitățile legale pentru a fi o prezență activă în societatea românească. La 23 august 1944 un reprezentant al său (Lucrețiu Pătrășcanu) a devenit ministrul Justiției în Guvernul Sănătescu.

În ziua de 12 mai 1921, ministrul de Interne Constantin Argetoianu a adus la cunoștința membrilor Guvernului Averescu faptul că arestarea participanților la Congresul Partidului Socialist a decurs conform planului și a conchis: „Pot să vă dau plăcuta asigurare că s-a terminat cu comunismul în România”. S-a înșelat amarnic: comuniștii au ajuns la putere în 1945, iar Argetoianu a murit în închisoarea din Sighet în 1955. ■

Domnul Nikolai Morozov ne-a încredințat acest text spre publicare, ca un omagiu adus celui care a fost academicianul Florin Constantiniu.

În ce ne privește, nu credem că se va putea construi – când se va putea construi – ceva solid pe ignorarea trecutului, mai ales când acest trecut este unul atât de încărcat.

DE CE NU SUNT IUBIȚI RUȘII ÎN ROMÂNIA?

NIKOLAI MOROZOV

În această lună se vor împlini 12 ani de la moartea academicianului Florin Constantiniu.

Îmi este greu acum să-mi amintesc când ne-am întâlnit pentru prima dată, oricum înainte de decembrie 1989. Mă interesa figura mareșalului Antonescu, în jurul căruia s-au purtat discuții aprinse: un erou național sau un criminal de război? Cineva m-a sfătuit să îl consult pe Florin Constantiniu.

Ca tânăr jurnalist, m-am prezentat pur și simplu la Institutul „Nicolae Iorga”, unde Florin Constantiniu, deloc jenat, mi-a acordat un interviu pe loc. Am fost încântat de maniera lui liberă de a comunica, iar el, în dedicația cărții pe care mi-a oferit-o, m-a numit „un interlocutor arhiplăcut”. Este greu de spus ce ne-a apropiat, doar am fost atât de diferiți, dar cred că ne-am întâlnit pe tărâmul sincerității. Oricum, m-a invitat la el acasă, ceea ce era destul de neobișnuit, și am început să ne întâlnim deseori.

Veneam la apartamentul lui plin de cărți de pe Bulevardul Timișoara, el mă pune la biroul lui de lucru, se așeza vizavi, într-un balansoar, și despre ce nu am vorbit! Natural, aveam multe întrebări despre România, iar el era interesat de viața din Uniunea Sovietică. O sticlă de coniac apărea pe masă, iar conversațiile noastre se prelungeau cu mult după miezul nopții.

Câteodată veneam cu o anumită temă, iar Constantiniu îmi ținea o adevărată prelegere. Dacă era nevoie, scotea o carte de pe raft să găsească citatul necesar, răspundea la întrebări, ba chiar se întâmpla și câte o polemică.

Era o scenă destul de neobișnuită: unul dintre cei mai mari istorici români, în curând academician, noaptea târziu, la un pahar de coniac, ținând o prelegere personală unui corespondent TASS în România. Dar asta s-a întâmplat, și încă de multe ori!

Scopul acestui text nu este să amintesc despre prietenia mea cu Constantiniu; despre asta am scris într-o carte de omagiu *In memoriam*

acad. Florin Constantiniu. Acum aş dori să aduc în atenția cititorilor revistei una dintre aceste prelegeri nocturne ale lui Constantiniu, pe care am păstrat-o în arhiva mea. Această prelegere, care din păcate a căpătat actualitate astăzi, a fost un răspuns la întrebarea mea despre rădăcinile rusofobiei la români sau, mai simplu, de ce rușii nu sunt iubiți în România?

Anticipând eventualele observații mai precizez că textul a fost transcris de mine acum vreo 30 de ani de pe banda de magnetofon. De aceea, mi-e greu să explic unele lacune (de exemplu, momentul 1812 sau problema tezaurului). Aceste subiecte desigur le-am discutat pe larg cu alte prilejuri. Aici nu a fost vorba de o expunere sistematică sau exhaustivă, ci, mai degrabă, de a trata cheștiunea cu instrumentele imagologiei.

Mai jos urmează transcrierea de pe bandă a ceea ce a spus Florin Constantiniu.

Sunt mai mulți factori, dar este unul care are o greutate deosebită și practic îi rezumă pe toți ceilalți. Este factorul de mental colectiv sau, cum se spune acum, de imagologie, de imaginea celui alt.

Modul cum sunt percepuți rușii de români este rezultatul unei mari frustrări, al faptului că pe când românii au fost sub dominație otomană, s-a născut ideea, începând cu secolul XVII, că românii pot să se elibereze cu ajutorul rușilor. Cel care a dat forma cea mai clară acestei speranțe a fost Dimitrie Cantemir. Având însă grijă să treacă în Tratatul de la Luțk cu Petru I și frontierele Moldovei...

Or, frustrarea a venit din două motive. Pe de o parte, atunci când în secolul XVIII a început acea serie de războaie ruso-otomane, în condițiile logistice ale epocii, armata rusă trebuia să se hrănească pe teritoriul românesc. De aici însă s-au născut tot felul de tensiuni și nemulțumiri, din cauza contribuțiilor impuse locuitorilor.

În timpul războiului ruso-

austro-otoman din 1735 – 1739, generalul Minih (Burkhard Christoph von Münnich, în Rusia cunoscut ca Hristofor Antonovici Minih) le-a impus boierilor moldoveni un șir întreg de condiții (12 „ponturi”): să fie credincioși cu toată inima împăratului Rusiei, să nu poarte corespondență cu neprietenii împărăției Rusiei etc. Trebuia să plătească contribuții armatei ruse... „Aceste ponturi a dat Minich boierilor și a zis de n-ar primi, va da foc târgului [Iași], și i-a făcut cu de-a sila de a le iscăli” – scria cronicarul

Burkhard Christoph von Münnich

Ion Neculce. „Că vinul cel unguresc dulce s-a făcut venin amar, și râsul plâns, și voia cea bună groază și frică, și – oh, oh, oh! – bogăția sărăcie, și lipsă, și blestem, și osândă veșnică neuitată și neînchegată”.

Mai este o problemă: dacă memoriile prezentate de boieri la Curtea Ecaterinei II, în care cer să fie „primiți în supușenie prealesei crăieșe” pornesc realmente din dorința de a fi primiți sub un fel de protectorat rusesc sau dacă Ecaterina, care pregătea anexarea acestor două provincii (n-a putut s-o facă din cauza opoziției Austriei), nu a determinat, nu a silit, nu a dictat chiar ea scrierea și trimiterea acestor memorii?

De exemplu, la originea primei împărțiri a Poloniei, în 1772, stă acest conflict ruso-austriac în legătură cu Principatele. Ecaterina voia să le anexeze, iar Austria spunea că dacă Rusia le anexează, ea intră în război împotriva Rusiei. Rusia avea un tratat cu Friedrich II al Prusiei, care, în cazul că Rusia intra în război cu Austria, trebuia să acorde sprijin

*Semnarea
Tratatului
de la
San Stefano*

militar sau să plătească costul întreținerii efectivelor pe care nu le trimitea. Dar regele prusac nu voia să dea nici trupe, nici bani. Și atunci, văzând că lucrurile se încurcă, că tensiunea între Viena și Sankt Peterburg crește, s-a venit cu această formulă: de ce să ne certăm din cauza Principatelor, când putem să împărțim Polonia...

Dar acestea erau oarecum în spiritul epocii și nu ele au cântărit atât de mult. Ci experiența din 1812 – Basarabia. A urmat acea criză din relațiile româno-ruse din 1878, care a împins România în orbita Puterilor Centrale (este vorba de Tratatul secret din 1883, cu Austro-Ungaria și Germania, la care în 1888 a aderat și Italia).

În 1877 – 1878, România participase la operațiuni alături

de armata rusă. Rusia semnase la 4 aprilie 1877 o convenție cu România prin care i se garanta o integritate teritorială în frontierele de atunci, inclusiv sudul Basarabiei, pe care Rusia se obligase să-l restituie Moldovei prin Tratatul de la Paris din 1856, care pusese capăt Războiului Crimeei. Era o măsură menită să îndepărteze Rusia de la Gurile Dunării. Când Moldova s-a unit cu Muntenia, în 1859, acest teritoriu a intrat în componența statului român. Deci, Rusia, când a încheiat această convenție la 4 aprilie 1877, i-a garantat României integritatea teritorială și apartenența sudului Basarabiei.

Apoi, prin Tratatul de la San Stefano, din 1878, Rusia reanexa sudul Basarabiei, acceptând în schimb ca Dobrogea să fie parte a României. România nu a fost

primită la acele negocieri pe motiv că independența ei nu a fost încă recunoscută.

Cum se credea că armata rusă va staționa un timp îndelungat pe teritoriul Bulgariei (așa era prevăzut în Tratatul de la San Stefano), Guvernul rus își arogase în acest tratat dreptul de tranzit către Bulgaria prin teritoriul României. Guvernul român însă considera că prin luarea Basarabiei de Sud (indiferent de oferta Dobrogei) se violează convenția din 4 aprilie, prin

*Țarul Alexandru II
a amenințat România
cu ocupația militară*

care României i se promitea integritatea teritorială (deci, frontierele pe care România le avea la 4 aprilie 1877), și se încălca suveranitatea României prin faptul că pe teritoriul unui stat suveran trec trupe fără ca guvernul să fie consultat.

Și s-a ajuns la escaladarea tensiunii, până când țarul Alexandru II a spus că dacă România se va opune, trupele îi vor fi dezarmate, iar țara ocupată. A fost descoperită o proclamație prin care generalul rus care urma să devină comandantul garnizoanei București anunța locuitorilor Capitalei această decizie.

*Carol I
și țarul rus
primesc
predarea
lui Osman Pașa*

Și atunci regele Carol a pronunțat acea vestită frază: „O armată care a luptat la Plevna în fața împăratului Alexandru II poate să se bată până va fi nimicită, dar nu se va lăsa dezarmată”.

Carol I și Guvernul Brătianu n-au vrut să cedeze și au început pregătirile pentru război. Congresul de la Berlin însă a împiedicat izbucnirea acestui conflict armat, modificând complet clauzele Tratatului. În ceea ce privește Bulgaria, nu s-a mai pus problema staționării armatei ruse și deci problema tranzitului a căzut. În schimb, congresul nu a acceptat protestele românilor în ceea ce privește Basarabia de Sud, care a rămas Rusiei. Românii niciodată n-au acceptat ideea schimbului sudului Basarabiei cu Dobrogea.

Această experiență foarte dureroasă – trecerea de la frăția de arme, mult celebrată, de la relații foarte bune între români și ruși la un prag de război în 1878 – a creat convingerea foarte profundă în *establishmentul* românesc, dar și în conștiința românilor că Rusia este o

primejdie pentru statul român.

Dacă în România, în 1916, n-ar fi fost acest imens curent pentru Transilvania, România nu s-ar fi aliat cu Antanta. Și Petre Carp, și Constantin Stere (primul, conservator, al doilea, un liberal cu origini narodnice) au fost categoric ostili alianței cu Rusia.

Următorul moment a fost în 1918. Lenin a mers până acolo că a arestat la Petrograd pe ministrul român Constantin Diamandi, lucru fără precedent în relațiile internaționale (*Magazin istoric*, nr. 8/2011; 8 – 9/2012).

În sfârșit, anul 1940. Faptul că Guvernul sovietic nu a recunoscut votul de la Chișinău, din 27 martie 1918, pentru unirea Basarabiei cu România, iar în 1940 a cerut Basarabia și a mai luat și Bucovina de Nord, care nu-i aparținuse vreodată, inclusiv ținutul Herței, care nu făcea parte nici din Basarabia, nici din Bucovina de Nord, a adâncit ruptura.

Această traumă pe care a suferit-o conștiința românească este lămurită cel mai bine în dialogul Molotov – Gafencu

Grigore Gafencu

din 24 iunie 1941, când Gafencu explică responsabilitatea Rusiei, faptul că a aruncat România în brațele Germaniei prin înțelegerea U.R.S.S. cu nemții asupra Basarabiei, prin ultimatum și pentru că l-a pus în aplicare atât de brutal. Românii n-aveau de ce să se alieze cu Germania, după ce timp de două decenii luptaseră contra revizionismului german.

Imediat după șocul rusesc din iunie 1940, în septembrie România s-a aruncat în brațele Germaniei, la fel ca și în 1878.

După Al Doilea Război Mondial, România a fost ocupată, pentru că românii consideră că după război și până în 1958 a fost ocupație sovietică. Intrarea Armatei Roșii în România, în 1944, a fost percepută ca o năvălire a barbarilor. Se povestea tot felul de orori, furturi, violuri etc., și perceperea omului sovietic a fost cumplită. Partidul comunist a fost văzut ca o coadă de topor rusească și toate acestea au creat o stare de spirit ostilă foarte puternică.

Asadar, numeroase exemple de acest gen, și nimic care să le compenseze...

Nicolae Iorga, în lucrarea

Constantin Diamandi (stânga) și I.G. Duca

Istoria relațiilor ruso-române, din 1917, încearcă să arunce o punte între români și ruși, ca să arate că alianța din Primul Război Mondial are rădăcini istorice. În această lucrare, Iorga, din considerente politice, a ajustat prezentarea istorică, se vede acest efort. Este o carte mică, tipărită pe hârtie proastă, în timpul refugului la Iași. Deci, el aprecia importanța acestor relații și se străduia să pună în lumină ce ne apropia. Această carte a lui Iorga din 1917 e ultima lucrare binevoitoare față de ruși, dacă excludem literatura scrisă la comandă în perioada comunistă.

Se vorbește despre inamici ereditari: francezii și germanii, românii și ungurii. Dar când au început ei realmente să se considere inamici ereditari? Cu rușii, ideea de „inamic ereditar” a apărut după 1878. A fost un șoc provocat de trecerea rapidă de la colaborare la confruntare.

În studiul mentalului colectiv sunt două paliere. Simplificând, pe de o parte, este gândirea politică, ce lucrează cu concepte și reprezintă apanajul clasei politice. Pe de alta, sunt aceste reprezentări difuze și confuze la nivel subliminal (deci, sub pragul conștiinței), pe care le are marea masă a populației, care nu se ridică la gândirea conceptuală.

Ce se întâmplă când interesele strategice, politice sau economice cer apropierea unei țări de cealaltă, dar opinia publică are o imagine negativă despre această țară și se opune acesteia

Intrarea trupelor sovietice în „Micul Paris” a fost percepută de contemporani ca o năvălire a barbarilor (Fototeca online a comunismului românesc; cota 57/1944)

alianțe? În 1914 Carol I ar fi vrut ca România să lupte alături de Puterile Centrale – Germania și Austro-Ungaria. Dar opinia publică a fost împotriva. Atunci el a scris actul de abdicare... Pe de altă parte, Petre Carp a spus: „Adevăratul om politic e acela care are curajul să meargă împotriva curentului opiniei publice”. Dar nu întotdeauna guvernul poate ignora opinia publică...

Așadar, Florin Constantiniu identifica cinci principale episoade istorice care au devenit traume și au influențat atitudinea românilor față de Rusia și ruși: 1736–1739 – prezența trupelor ruse în timpul războiului ruso-otoman; 1812 – chestiunea Basarabiei; 1878 – conflict în timpul războiului

ruso-otoman; 1918 – ruperea relațiilor; 1940 – ultimatum, începutul războiului și apoi instalarea regimului comunist.

Îmi este greu să judec cât de drept și obiectiv este punctul de vedere al lui Constantiniu, așa că m-am limitat la prezentarea lui. Oricum, integritatea și onestitatea profesională a istoricului Constantiniu sunt dincolo de orice îndoială.

Totuși, mă îndoiesc că în astfel de situații putem vorbi despre obiectivitate. Evenimentele din trecut sunt prea dureroase. De asemenea, mă îndoiesc că percepția asupra acestor evenimente a românilor și rușilor poate fi redusă la un numitor comun. Rușii

și românii, în mod obiectiv, văd prea multe lucruri în mod diferit, contenciosul este încărcat, iar rusofobia înfloarește.

Constantiniu însuși a fost pesimist cu privire la capacitatea istoricilor de a contribui la normalizarea relațiilor dintre România și Rusia. Într-o discuție cu autorul acestor rânduri, el și-a exprimat odată părerea că, dacă la un moment dat această chestiune va apărea pe ordinea de zi, atunci istoricii mai bine să se retragă în umbră.

Probabil că va trebui să așteptăm până va apărea voința politică pentru normalizarea acestor relații. Se pare că mai avem de așteptat... ■

Continuăm prezentarea începută în numărul trecut al revistei.

OCUPAȚIA RUSĂ A PRINCIPATELOR ROMÂNE ÎN CARICATURILE LUI HONORÉ DAUMIER ȘI AMÉDÉE DE NOÉ

Dr. MIHAI GRIBINCEA

Înainte de a trece la prezentarea caricaturilor lui Daumier și Cham despre Principatele Române, vom sublinia că gravurile lui Daumier sunt numerotate în prezentul articol conform registrului digital Daumier (The Daumier Register) întreținut de colecționarii Dieter și Lilian Noack și sunt preluate din fondurile Bibliotecii Naționale a Franței (gallica.bnf.fr) și din colecția personală a autorului. Caricaturile lui Cham sunt prezentate după data apariției lor în *Le Charivari*. Caricaturile executate de Daumier au apărut la rubrica „Actualités”, în format mare (aproximativ 25x20 cm), iar ale lui Cham, cu excepția a două-trei, la rubrica „Revue Comique de la Semaine”, fiind de dimensiuni mici.

Mai subliniem că, dat fiind faptul că desenele și caricaturile celor doi artiști au fost produse în anii războiului Crimeei, război în care Franța împreună cu Marea Britanie au luat partea Imperiului Otoman, acestea nu au fost supuse cenzurii, caricaturii, dar și autorii editorialelor și articolelor din ziar exprimându-și opiniile liber, fără teamă că vor fi cenzurați de autorități, așa cum se întâmpla până la începutul războiului.

„Noua scară a lui Iacov
cu care șeful Bisericii Ortodoxe
speră să ajungă în Rai”

Daumier și Cham, dar și alt caricaturist ce a colaborat cu *Le Charivari* în timpul războiului – Charles Vernier –, au dedicat temei Războiului Crimeei sute de caricaturi. Daumier vedea războiul dintre Rusia și Imperiul Otoman ca pe un război dintre David și Goliat. Cu toate acestea, Rusia („Colosul Nordic”) nu era, în opinia lui Daumier, decât un „colos de zăpadă”, care se topea, un balon umflat ce putea fi dezumflat cu un vârf de baionetă. În caricaturile sale, Daumier ridiculizează pe țarul rus și dorința acestuia de a ocupa Constantinopolul, viața social-politică din Rusia bazată pe șerbie, insuccesele armatei ruse (în special pierderea Sevastopolului),

încorporarea în armata rusă („voluntarii” sunt prinși cu arcanul), disciplina, obiceiurile și moravurile din armata rusă. Țarul Nicolae I este prezentat în caricaturile lui Daumier îmbrăcat în armură și cu un coif pe cap. Pe creasta coifului este ilustrat însă nu un vultur bicefal (simbolul heraldic al Rusiei), ci o rață. În caricaturile publicate de *Le Charivari* la 8 iulie (DR/LD 2500), 20 și 26 octombrie 1854 (DR/LD 2505 și DR/LD 2511), pe creasta coifului țarul Nicolae I are un iepure. La 30 mai 1854, *Le Charivari*, satirizând pretențiile țarului Nicolae I de a fi apărătorul Ortodoxiei, a publicat o caricatură semnată de Cham în care țarul, în calitate de cap al Bisericii Ortodoxe, este prezentat urcând spre cer pe cadavre. Sub latura de jos a caricaturii este gravat următorul text: „Noua scară a lui Iacov cu care șeful Bisericii Ortodoxe speră să ajungă în Rai.”

NEDUMERIRILE RĂULUI PRUT

Atitudinea critică a caricaturistilor Daumier și Cham față de politica Rusiei în Balcani/Principatele Române transpare nu doar din textele ce însoțesc caricaturile, dar și din imaginile personajelor ilustrate. Daumier exagerează prezentarea fizică și caracterul cazacilor ruși, aceștia fiind înfățișați drept niște figuri urâcioase, care nu pot inspira altceva decât frică și repulsie.

Domnul Panotet este liniștit de bărbier

Victimele lor, românii, sunt prezentați în ipostaza de sclavi cu capul acoperit în stil musulman, aceasta pentru a aminti cititorilor ziarului că Țara Românească și Moldova erau supuse Imperiului Otoman.

După ocuparea Basarabiei de Rusia (1812), Prutul, așa cum scria *L'Illustration, Journal Universel*, la 19 august 1848, devenise „Rubiconul istoriei politice contemporane”. Trecerea acestuia de trupele ruse însemna un nou război ruso-otoman, ruină și noi suferințe pentru populația Principatelor Române, dar și noi jertfe pe câmpurile de război, precum și cheltuieli enorme pentru statele europene care se aliau, în funcție de interese, cu Poarta Otomană sau Rusia. De aceea, mai mulți gravori au realizat lucrări dedicate acestui subiect. *Le Charivari* se amuza pe seama rușilor, care căutau orice pretext pentru a trece Prutul și a ocupa Moldova. În numărul din 27 iunie 1854 al ziarului amintit citim: „Rușii s-au născut

pentru a fi rațe, ei trec râurile dintr-o parte în alta cu cea mai mare ușurință – chiar se pare că se bucură cu adevărat de aceste operațiuni acvatice și în special de pe malurile Prutului, deoarece profită de cele mai mici pretexte pentru aceasta”. „Soldatului rus în general și cazacului în particular le lipsește norma minimă de igienă – citim în continuare – și, cum pretutindeni vara băile sunt excelente

pentru sănătate, țarul este întotdeauna încântat să aibă un pretext ca să-și ducă trupele la apă; și ce pretext mai bun să le dai soldaților decât să le zici: «Prietenii, pe celălalt mal cresc mulți lauri, iar eu nu doar că vă autorizez, ci chiar vă îndemn cu tărie să mergeți să culegeți niște ramuri pentru a împodobi fruntea țarului vostru». Cazacii, ascultând glasul de onoare și temându-se de cnut, se grăbesc toți ca unul să traverseze Prutul...”

Conform publicației *Le Charivari*, nu doar țarului, dar și generalilor ruși le era ușor să-i convingă pe ostași să traverseze Prutul. Discursul acestora în fața ostașilor, înainte de campanie, suna astfel: „Copii, aici vă lipsește aproape totul, sunteți prost încălțați, slab hrăniți și nu tocmai curați, dar vom intra într-o țară în care veți găsi din abundență toate elementele de primă necesitate și chiar cele pe care le considerați ca fiind de prisos, adică piepteni, bureți de corp și periute de dinți”.

În litografia cu nr. DR/LD 2528, Daumier, abordând subiectul trecerii Prutului de armata rusă, personalizează râul. Acesta îi privește pe ostașii ruși, cărora le-a crescut nasul în apele sale, și se întreabă cât îl vor mai traversa dintr-o parte în alta. Textul de sub caricatură sună astfel: „PRUTUL: – Iar!...ce joc straniu joacă oamenii aceștia?... Vor înceta vreodată să mă traverseze dintr-o parte în alta?...“

PROMISIUNILE SUNT UNA, REALITATEA ALTA

Într-o altă litografie dedicată subiectului trecerii trupelor ruse peste Prut (DR/LD 2364), Daumier ia în derâdere lipsa de interes a societății franceze (până la intrarea Franței în război) față de evenimentele din Orient. Caricatura îl prezintă pe dl Panotet (negustor de vin, personaj din dramaturgia franceză de la mijlocul secolului XIX), care, aflându-se la bărbier, află din ziar că la bursă ar „pluti“ un zvon precum că trupele ruse ar fi trecut Prutul. Bărbierul îl liniștește pe dl Panotet, spunându-i că nu merită să rămână nebărbierit doar pentru faptul că rușii au început niște „ostilități minore“.

Caricaturi consacrate trecerii Prutului de trupele ruse a executat și Cham. Influențat de Honoré Daumier, el prezintă rușii ce trec Prutul ca pe niște figuri urâcioase ce inspiră frică.

*Prutul se întreabă
de câte ori va mai fi traversat*

Textul de sub caricatura „Le passage du Pruth“, publicată în *Le Charivari* (la o dată care nu a putut fi identificată, deocamdată) sugerează că decizia de a trece Prutul nu a fost una judicioasă, Rusia ieșind din această „afaceră“ murdară. Generalul rus care se vede pe malul basarabean al Prutului constată: „– Cu siguranță, încep să cred că nu voi ieși prea curat din această trecere..., dar iată-mă obligat să recunosc că nu m-am murdărit!“.

În numărul din 9 iulie 1854 al publicației *Le Charivari* apar două gravuri semnate de Cham, ilustrându-ne trecerea Prutului în iulie 1853 și în sens invers în 1854. Dacă în prima imagine generalul rus trece râul mândru, călare pe un cal, în cea de-a doua traversează râul cu spatele încovoiat, sprijinindu-se într-un baston și cu șaua calului în mână.

Deși Rusia a fost cea care a început războiul împotriva Imperiului Otoman, armata rusă era foarte slab pregătită de război. În anii Războiului Crimeii

aprovizionarea trupelor cu produse alimentare era deficitară și în exclusivitate a depins de bunăstarea populației din locurile de dislocare a trupelor. Când la începutul lui iulie 1853 trupele ruse au trecut Prutul, ele aveau rezerve de provizii doar pentru 11 – 13 zile; în magazinele mobile pentru 20 de zile; iar în depozitele militare dislocate în Basarabia, provizii pentru aproximativ două luni. În

consecință, foarte rapid după ocuparea Principatelor toată povara aprovizionării trupelor ruse a căzut asupra populației autohtone.

Intrând în Principatele române, generalul Gorceakov, pentru a liniști populația, a declarat că Imperiul Rus își va acoperi singur toate cheltuielile legate de ocupație și că aceasta va fi de scurtă durată: „Intrând în granițele voastre, nu intenționăm să căutăm cuceriri, nici să schimbăm legile fundamentale prin care vă guvernați, nici situația voastră politică aprobată prin tratate solemne... Locuitori ai Moldovei și Țării Românești! La cererea Măreției Sale Imperiale, vă anunț, de asemenea, că aflarea trupelor Sale în țara voastră nu va impune nici dări, nici obligații noi, merindele pentru trupe vor fi plătite din banii armatelor noastre la timpul potrivit și la prețurile fixate din timp, de acord cu guvernele voastre“.

În realitate, promisiunile generalului Gorceakov au fost vorbe goale: de la începutul

lunii august 1853 și până la 1 mai 1854, populația a fost obligată să pună la dispoziția armatei ruse de ocupație toate proviziile necesare. Principala obligație a populației a devenit pregătirea produselor alimentare pentru armata de ocupație. Situația se complica prin faptul că locuitorii satelor și orașelor erau obligați să-i cazeze în casele lor pe ostașii din armata de ocupație.

După abdicarea domnitorului Țării Românești, Barbu Știrbei, la 29 octombrie 1853, și a domnitorului Moldovei, Grigore Ghica, la 30 octombrie, Principatele Române au fost jefuite de trupele ruse. „După plecarea domnilor, prințul Gorceakov a pus mâna pe toate sumele depuse în vistierie; administratorii au primit ordinul să expedieze la București conținutul caselor comunale; milițiile au fost încorporate în armata rusă; legea marțială a fost instituită, iar autoritatea rusească devenea singura ocârmuire pe toată întinderea celor două Principate” – după cum scrie N.I. Arnăutu.

BANI DE HÂRTIE FĂRĂ VALOARE

Le Charivari a satirizat într-un șir de editoriale declarațiile și promisiunile făcute de autoritățile de ocupație ruse populației din Principate, potrivit cărora „ocuparea” ar fi fost provizorie și că nu vor avea de prestat noi dări și impozite.

Caricatură de Cham: „Vă frământați atât de mult în corespondența dumneavoastră legat de starea mea de sănătate – îi spune sultanul țarului –, încât nu am nicio îndoială în privința plăcerii cu care veți achita nota de plată pentru consultație”

Iată cum persifla Taxile Delord, de exemplu, în articolul *Ocupația provizorie*, „beneficiile” corvoadei instituite de Rusia în Principatele românești: „Printre alte beneficii, Rusia, intrând în provinciile dunărene, aduce acolo beneficiul temporar al corvoadei; acest beneficiu va fi distribuit tuturor locuitorilor care vor da fiecare o zi de muncă diferitelor operațiuni menționate mai sus. Luni va fi pentru rute strategice. Marți pentru fortificații. Miercuri pentru cazărmi. Joi pentru palatele generalilor. Vineri pentru capetele dedicate credinței ortodoxe. Restul săptămânii va aparține în totalitate celor normale țării, care va profita de aceasta pentru a-și cultiva ogoarele, într-un

cuvânt, pentru a-i îngriji pe ocupanții existenței lor obișnuite. [...] Am spus-o deja în prima mea proclamație, nu venim aici să folosim forța, locuitorii vor trebui să ne dea de bunăvoie orice le cerem. Ovăz, fân, paie pentru cai. Pâine, carne și lumânări pentru bărbați. E iarnă și armata, forțată să rămână temporar în țară, va avea probabil nevoie de mantii cu glugă. De asemenea, va avea nevoie de lemn pentru încălzire. Clima Țării Românești nu este excesiv de rece, dar umiditatea sa extremă este un dezavantaj la fel de grav. Pentru mijloacele de transport este necesar un număr mare de cai și boi. Vom rechiziționa toate animalele de tracțiune. Ocupația, nu o pot repeta destul, fiind

în esență temporară, aceste diverse aprovizionări vor avea loc provizoriu gratuit.

Moldo-Valahilor!

Nu trebuie să vă ascund, până acum ați stagnat într-un fel de semi-barbarie, din care Rusia a jurat temporar să vă scoată. Ați petrecut timpul cântând la guzla și cântând doine; dar timpul pentru chitară și române a trecut. Acum este timpul să luați târnăcopul și să finalizați lucrările provizorii despre care tocmai v-am spus.

Fiecare valah va lucra provizoriu de la cinci dimineața până la șase seara; îi vom acorda o jumătate de oră pentru mese. [...] Burghezii, comercianții, industriașii, meșteșugarii vor plăti corvoada în bani, suma

căreia am stabilit-o la patru ruble provizorii...”

La 13 martie 1854 *Le Charivari* publică un dialog între generalul Gorceakov și colonelul Pillardoff (Jefuitorul). Gorceakov îi spune lui Pillardoff că armata, pentru „această săptămână”, are nevoie „de 500 de boi și 3.000 de oi” și îl întreabă câți bani mai are în casa armatei pentru a plăti pentru „acești boi, oi și viței”. Răspunsul lui Pillardoff a fost: „11 copeici”. El mai spune că, pe lângă lipsa de bani, o problemă cu care se confruntau autoritățile ruse era aceea că populația nu avea încredere în banii de hârtie rusești.

Această atitudine însă, considera Gorceakov, era un afront personal adus țarului. Ca urmare, Gorceakov a ordonat ca pe fiecare colț de stradă din București să se afișeze anunțul că acei locuitori care refuză să primească banii rusești de hârtie vor fi considerați rebeli și vor fi împușcați imediat. În aceeași zi „Pillardoff a cumpărat de la țărani moldo-valahi 500 de boi, 3.000 de oi și 15.000 de rațe și i-a plătit fără cea mai mică dificultate”, iar Gorceakov a fost considerat „nu doar cel mai mare războinic”, dar și „cel mai mare finanțator al timpurilor noastre”.

Subiectului banilor de hârtie rusești tipăriți în exces în Principate i-a consacrat o caricatură Cham. În imagine este reprezentat generalul Gorceakov pe o stradă din București, purtând un coș plin cu bani în spate. Pe coș este scris „casa de bani a armatei”. Într-o mână are un

Mihail Dmitrievici Gorceakov (1795 – 1861), comandantul armatei ruse care a ocupat, în 1853, Principatele Române

baston cu care răscolește în niște gunoaie din stradă, care sunt foarte asemănătoare cu banii din coșul din spate, iar în cealaltă mână ține o lampă ce-i luminează calea. Sub caricatură este următorul text: „Bani de hârtie rusești. Generalul Gortschakoff, punându-se în situația de a face față cheltuielilor armatei ruse, în Țara Românească”.

HAOS, JAF, FOAMETE, CIUMĂ

Le Charivari a satirizat și administrația rusească în Principatele Române, bazată pe cnut, „progresul” adus cu baionetele de trupele ruse. Taxile Delord ridiculizează destul de inspirat numeroasele declarații și proclamații ale trupelor de ocupație adresate populației din Principate. Într-una dintre aceste „declarații”, generalul Gorceakov ar spune că oamenii

nu trebuie să-și facă griji, ei trebuie să-și facă munca lor obișnuită, pentru că „intenția formală” a țarului Nicolae I e ca nimeni să nu moară tăiat de sabie, să nu fie violate soțiile, trupele vor respecta bătrânii și copiii, „nici nu ardem, nici nu jefuim orașele”. Doar „băieții răi vor fi bătuți cu cnutul și vor fi trimiși în Siberia. La nevoie vom spânzura câțiva, pentru a fi exemplu... Onoare cnutului și credinței ortodoxe!”

În editorialul din 27 noiembrie 1853, Taxile Delord a satirizat justiția făcută de trupele de ocupație ruse în Țara Românească. Un bătrân septuagenar ce a solicitat să-i fie plătiți caii rechiziționați este „iertat”

de prințul Gorceakov: nu este împușcat, dar îi sunt aplicate 30 de lovituri de cnut; un grup de boieri sunt trimiși în Siberia și averea le este confiscată pentru că au fost surprinși citind *Le Charivari*, iar un preot catolic este trimis să lucreze în mină, pentru că a fost prins oficiind un serviciu divin pentru niște credincioși.

În susținerea narațiunii despre administrația rusească de ocupație în Principate, Daumier execută caricatura DR/LD 2508 în care ilustrează modul cum autoritățile rusești „încurajau” agricultura în Principatele Române: un cazac urâcios călare pe un cal o face, mănând din urmă cu sulita, trei țărani ce trag la plug. Prin faptul că plugul este tras de țărani, nu de animale, așa cum ar fi fost firesc, Daumier făcea aluzie la faptul că, în urma neconținutelor dări, prestații și rechiziții realizate

de trupele ruse, țărani rămăneau fără o vită pe lângă casă și deseori erau nevoiți să se înhamă ei la jug. Textul complet de sub caricatură este următorul: „Rușii încurajând dezvoltarea agriculturii în Principatele Dunărene“.

Caricatura lui Daumier DR/LD 2509 reprezintă un cazac cu biciul în mână care „moldolează“ patru „moldo-valahi“ lucrând pământul în genunchi, după „moravurile și obiceiurile lor“ (ale rușilor). Textul complet de sub caricatură este următorul: „Rușii modelând moldo-valahii după moravurile și obiceiurile lor“.

O caricatură ce pare inspirată de caricaturile lui Daumier DR/LD 2508 și DR/LD 2509 a fost executată de Cham și publicată în *Le Charivari* la 23 august 1854. În imagine sunt reprezentate niște femei în vârstă și doi copii mici care lucrează pământul sub supravegherea atentă a unui cazac cu cnutul în mână. Caricatura are următoarea legendă: „Familie moldovenească recunoscând gafa făcută, urmând armata rusă ce i-a făcut promisiuni superbe“.

Subiectul plăților și impozitelor la care erau supuși negustorii din Principate în folosul trupelor de ocupație a fost abordat de Daumier în caricatura DR/LD 2480. În imagine este ilustrat un negustor israelit, care intră în cortul unui general rus. Acesta din urmă este așezat pe un cufăr fiind asistat de doi cazaci ce se pregătesc să „administreze“ cnutul nefericitului creditor. Gravura a fost publicată în *Le Charivari* la 29 mai 1854, iar

Cromolitografie de Adam Albrecht înfățișând retragerea rușilor

apoi inclusă și în albumul „Les Cosaques pour Rire“.

Le Charivari a abordat în mod repetat și subiectul obligării țăranilor de către cazaci să se înhamă la jug în locul animalelor de tracțiune. La 19 martie 1854, de exemplu, ziarul publică un pretins dialog între generalul Gorceakov și un oarecare maior Ursikov, dialog ce are loc la Galați. Generalul Gorceakov îi solicită maiorului Ursikov să rechiziționeze de la locuitorii țării 6.000 de cai, sfătuindu-l pe Ursikov să nu se jeneze „să ia ceva dintr-o țară inamică“. Ursikov îi răspunde că nu poate „lua 6.000 de cai de la locuitorii țării, pentru că aceștia nu mai au niciunul“. Gorceakov îi replică să rechiziționeze atunci boi. Maiorul îi răspunde că nici boi nu mai sunt în Moldova, carnea ultimului bou fiindu-i servită generalului în tocănița de ieri. Gorceakov vine atunci cu ideea ca în locul animalelor de tracțiune să fie folosiți locuitorii țării în „seturi de 24 persoane“, iar dacă nu e suficient, și de câte 36 de persoane. „Va fi, totuși, o economie, deoarece ne va scuti de a plăti rațiile de nutreț“, constata generalul.

Acestui subiect i-a consa-

crat o caricatură Cham. La 26 martie 1854 *Le Charivari* publică o caricatură a acestuia în care moldo-valahii sunt înhămați la un car de care este atașat un tun. Vizitii sunt cazaci cu cnutul în mână. În textul de sub caricatură se spune: „Rușii se atașează de moldo-valahi prin legături noi“.

Înhămarca țăranilor la jug în anii de ocupație

rusă din anii 1853 – 1854 nu era un fenomen nou pentru Principatele Române. Ostașii ruși s-au manifestat prin cruzime și mai devreme, când au călcat pământul românesc. Karl Marx, vorbind despre politica Rusiei față de Moldova și Valahia, scria: „Mareșalul Wittgenstein [comandantul trupelor rusești ce au trecut Prutul în 1828] se înfățișează românilor ca un liberator. În protestele sale din 1826, Rusia se înduioșă de nenorocirile țării; ea dovedi în 1828 cât valorau tânguirile sale. Au avut loc excese groaznice. Contribuții de tot felul în produse, furaje, vite, corvezi, hoții, omoruri etc. Bărbați și femei au fost înhămați la care cu vizitii cazaci, care nu-și cruțau nici băta, nici vârful lăncii lor. Peste 30.000 de români fură smulși de la muncile câmpului pentru a servi ca animale de muncă. Cei mai feriți fugiră în munți, unde singura lor hrană era scoarța de copac. Guvernul rus răspunse la proteste: «Nu interesează să știm cine face lucrul, oamenii sau animalele, numai ordinea să fie executată.» Haosul și jaful aduseseră foametea, ciuma etc.“

(Va urma)

După ce mai bine de jumătate de veac Moscova a repetat că nu găsește documente care să ateste ce s-a întâmplat cu rezerva de aur a Băncii Naționale a României trimisă spre păstrare în Rusia aliată, cu documente semnate de ruși care garantau că va putea fi recuperată oricând va dori partea română, iată că au început să apară și în lucrările istoricilor ruși documentele pe care domnul colonel (r.) Ilie Schipor le-a găsit în arhivele ruse, plus altele (Magazin istoric, nr. 2 – 3/2024).

RUȘII AU GĂSIT, ÎN PROPRIILE ARHIVE, DOCUMENTE DESPRE TEZAURUL ROMÂNIEI

*În vreme ce în Piața Roșie
se organizau defilări cu fast...*

Dr. ILIE SCHIPOR

În a doua parte a anului 1921 și primul semestru din 1922, bugetul R.S.F.S. Ruse a suferit o alarmantă dezechilibrare (fenomen premergător celor patru crize sovietice din anii '20 ai secolului trecut: criza financiară din 1922, criza de desfacere din 1923, foametea de produse din 1924 – 1925 și criza în colectarea cerealelor din 1927 – 1928), iar aurul românesc existent la începutul lui septembrie 1921 (echivalentul a 105.378.713,525 ruble-aur) a ajuns să depășească cu 43% întregul Fond de aur al Rusiei (73.520.849,53 ruble-aur).

Ritmul devalizării Tezaurului bancar al României s-a schimbat radical în ultimele luni ale anului 1921, situație prezentată succint în Raportul din 13 decembrie 1924 al lui Bubiakin astfel: „După readucerea la Moscova [a părților din Tezaurul bancar românesc evacuate în toamna lui 1919 – n.n.], francii francezi, lirele engleze și mărcile germane au fost puse, aproape în totalitate și în diferite momente, la dispoziția Comisariatului Poporului pentru Finanțe pentru efectuarea de plăți în afara granițelor.

Coroanele austriece au fost păstrate la Gohran și au fost predate, în diferite tranșe și momente, Secției pentru Emisiuni a Băncii de Stat“.

În următorii trei ani (octombrie 1921 – noiembrie 1924), din tezaurul B.N.R. gestionat de Comisariatul Poporului pentru Finanțe au fost făcute plăți greu de calculat sau măcar de estimat din cauza secretomaniei omniprezente în arhivele ruse.

Cert este că la sfârșitul acestui interval opac, în depozitele bancare ale R.S.F.S. Ruse mai exista cel puțin echivalentul a 35 milioane ruble aur din totalul celor 118 milioane ruble aur ale B.N.R. evacuate la Moscova în decembrie 1916.

Fenomenul utilizării ultimelor trei sferturi din

aurul românesc depozitat în 1916 la Kremlin (echivalentul, la începutul lui 1922, a 87.074.501,05 milioane ruble aur) a fost definit plastic de V.Iu. Katasonov: odată cu începutul lui 1922, „treptat, rezerva de aur și alte metale prețioase [a României – n.n.] s-au «scurs» din Comisariatul Poporului pentru Finanțe către Banca de Stat și acest proces s-a încheiat, în mare, în 1925“ (*Aurul în istoria Rusiei. Statistică și evaluări*, Ed. MGIMO, Moscova, 2009, p. 91), când a fost adoptat Decretul din 9 ianuarie 1925 pentru mărirea capitalului Băncii de Stat la 100 de milioane ruble aur.

Dintre documentele identificate care dovedesc acest fapt, semnalează raportul secret nr. 4.106/1 din 15 octombrie 1924, prin care Grigori Iakovlevici Sokolnikov (pseudonim Ghiroș Iankelievici Brilliant), comisarul poporului pentru Finanțe (1922 – 1926), a solicitat Sovietului Comisarilor Poporului creșterea capitalului Băncii de Stat a R.S.F.S.R. de la 50 la 100 de milioane ruble aur, sumă care să provină astfel: „15 milioane ruble din rezerva proprie a Băncii și 35 milioane ruble din masa de aur [Tezaurul bancar al României – n.n.] predată Băncii de Stat de Comisariatul Poporului pentru Finanțe spre păstrare, conform prevederilor Hotărârii STO [Consiliul Muncii și Apărării – n.n.] nr. 73 din 2 iulie a.c.“

Imperațiunea este prezentată detaliat și în studiul secret și niciodată publicat (întrucât acest documentar a fost redactat pentru uzul intern al Institutului de Studii și Cercetări Financiare al U.R.S.S.) al lui K.K. Fediaevski, intitulat „Evoluția fondului nostru de aur între 1918 – 1926“, din care rezultă că, la 1 octombrie 1924, rezerva efectivă de aur a R.S.F.S. Ruse era de 275,1 milioane ruble aur, la care se adăugau 35 milioane ruble aur, reprezentând ceea ce a mai rămas din aurul românesc evacuat în decembrie 1916 la Moscova, gestionată separat de Comisariatul Poporului pentru Finanțe, respectiv suma de 13,1 milioane ruble aur destinată acoperirii deficitului valutar rezultat din dezechilibrul produs între importurile și exporturile efectuate în diferite valute.

Ca urmare, la 15 decembrie 1924, Consiliul Muncii și Apărării a trimis – la Comisariatul Poporului pentru Inspectia Muncitorească (NK RKI), Comisariatul Poporului pentru Finanțe (NKF) și Banca de Stat (Gosbank) – adresa nr. 204/s, prin care cele trei instituții erau informate: „La 16 decembrie curent, începând cu ora 1 d.a., în clădirea sediului Gosbank se va analiza chestiunea secretă

... Lenin (aici cu șase luni înainte să moară)...

... a aprobat cheltuieli din rezerva de aur a B.N.R.,
în încercarea de a evita consecințele
politicilor economice dezastruoase
asupra populației; copii flămânzi...

«Privind creșterea capitalului de bază al Gosbank». Pentru dezbateră menționată probleme, vă rugăm să trimiteți reprezentanții dumneavoastră responsabili în domeniu și împuterniciți cu mandat corespunzător.»

Concomitent, Sovietul Comisarilor Poporului a aprobat (la punctul 18 al ședinței din 16 decembrie 1924, Proces-verbal nr. 76) utilizarea a „3 1/2 milioane cervoneți [unitate monetară tradițională rusă, echivalentă cu 10 ruble aur – *n.n.*] asigurați din creditele depozitate în Trezoreria Statului [instituție a Comisariatului Poporului pentru Finanțe în care erau păstrate valorile B.N.R. încă neutilizate de autoritățile sovietice – *n.n.*].”

Apoi – prin Hotărârea comună, din 9 ianuarie 1925, a Comitetului Executiv Central (organul suprem al conducerii de stat sovietice între 1922 și 1938) și Sovietului Comisarilor Poporului – capitalul propriu/de bază al Băncii de Stat a U.R.S.S. a fost mărit (de la 50 la 100 milioane ruble aur) cu 50 milioane ruble aur, dintre care „1,5 milioane cervoneți (15 milioane ruble-aur) din sumele de rezervă aflate în bilanțul băncii și 3,5 milioane cervoneți (35 milioane ruble-aur) transferați din contul depozitelor la termen de metale prețioase [bunurile B.N.R. – *n.n.*], depuse la Banca de Stat de Comisariatul Poporului pentru Finanțe.

După această dată, la șapte ani de la confiscarea aurului românesc (13 ianuarie 1918 – 9 ianuarie 1925), în documentele păstrate în arhivele ruse nu mai există referiri directe și explicite privind exis-

tența faptică sau scriptică a Tezaurului B.N.R. evacuat în decembrie 1916 la Moscova și încă nereturnat României.

Conchizând, lucrările *Soarta, Destinul și Aurul* – ce se completează, dar și exprimă opinii adeseori diferite, dacă nu chiar contradictorii – evidențiază câteva adevăruri argumentate cu ajutorul documentelor inedite identificate independent de autori în arhivele de stat ale Federației Ruse:

1. Evacuarea la Moscova a Tezaurului bancar al României a avut loc – în vreme de război și într-un stat aliat – în conformitate cu dreptul internațional general și bancar, iar predarea către primitor a celor peste 93 t de monete și lingouri de aur s-a

făcut prin protocoale (proces-verbale) semnate la 14 decembrie 1916 și 16 februarie 1917 de împuterniciții oficiali ai celor două părți.

2. Până în octombrie 1917, Guvernele țarist și cel provizoriu al Rusiei și-au respectat cu rigurozitate angajamentele asumate privind integritatea și securitatea Tezaurului României depozitat la Moscova

3. După Revoluția socialistă din octombrie 1917, noua putere instaurată în Rusia a preluat integral Tezaurul României și implicit (în conformitate cu obligațiile de succesor al vechiului regim) responsabilitatea păstrării vremelnice a acestuia.

4. Sechestrarea, la 13 ianuarie 1918, a valorilor bancare și identitare (arhivistice, cultural-artistice, arheologice, numismatice și bisericești) ale României depozitate la Moscova (în Palatul Armelor din Kremlin și Ssudnaia Kazna) a fost o decizie ostilă, motivată politic, a Guvernului bolșevic ce a preluat, la 25 octombrie/7 noiembrie 1917, puterea în Rusia.

5. Păstrarea intactă a Tezaurului bancar al României în primii trei ani de la sechestrarea acestuia (13 ianuarie 1918 – 23 mai 1921) a fost motivată declarativ și faptic de politica expansionist-revanșardă a R.S.F.S. Ruse promovată sub sloganul „Basarabia în schimbul Aurului României”.

6. Depozitarea separată și contabilizarea distinctă a Tezaurului Băncii Naționale a României față de Rezerva de Aur a R.S.F.S. Ruse au contribuit decisiv la evitarea evacuării lui pe Volga

... și ruși din zona Samara
îngenunchează în fața unui american venit cu ajutoare

(mai – iunie 1918) și în Siberia, topirea monetelor din aur și turnarea lor în lingouri ștanțate frauduloase („spre mijlocul verii lui 1918”) sau utilizarea acestora (în august – septembrie 1918) pentru plata datoriilor asumate de bolșevici prin Tratatul de la Brest-Litovsk ori, ulterior, pentru acoperirea nevoilor reale de monede din aur generate de războiul civil, crizele economice succesive, finanțarea mișcării comuniste internaționale etc.

7. În timp ce Rezerva de aur a Rusiei țariste – preluată ca urmare a Revoluției bolșevice – a scăzut, din octombrie 1917 până în mai 1921, de 4,14 ori, valoarea (și cantitatea) aurului B.N.R. (cele 91.329,822 kg aur pur, echivalente de finanțistii bolșevici la 117.936.636,99 ruble-aur) a rămas neschimbată în tot acest interval de timp (vezi caseta)

8. În doar 100 de zile, între 23 mai și 2 septem-

– ruble-aur –

Valori bancar-statale	25 oct. 1917	23 mai 1921	2 sept. 1921
Fondul de aur al Rusiei	1.275.200.000*	307.900.000**	73.520.849,53***
Tezaurul B.N.R.	117.936.636,99	117.936.636,99	105.378.713,525
Aurul B.N.R. / Aurul Rusiei	9,25%	38,30%	143,33%

Surse: *Destinul, doc. nr. 159; **Aurul, vol. I, p. 134; ***Aurul, vol. I, pp. 135 și 254

brie 1921, rezerva de aur a R.S.F.S. Ruse a scăzut de la 307.900.000 la 73.520.849,53 ruble-aur (a înregistrat o diminuare de 4,19 ori), iar din Tezaurul României s-a utilizat – pentru prima dată de la depozitarea acestuia în Kremlinul moscovit – 10,65% din valoarea monetelor străine și a lingourilor de aur preluate de către oficialii ruși prin Protocolul semnat la 16 februarie 1917.

9. Disponibilul curent al R.S.F.S. Ruse la 2 septembrie 1921 (denumit explicit „stocul de aur existent”, conform documentului reprodus în Destinul doc. 69,

și p. 254 din Aurul, vol. I, în valoare însumată de 73.520.849,53 ruble-aur) reprezenta doar 69,77% din valoarea aurului B.N.R. (105.378.713,525 ruble-aur la acea dată), pe care Guvernul sovietic îl diminuase cu 11% între 23 mai și începutul lui septembrie 1921.

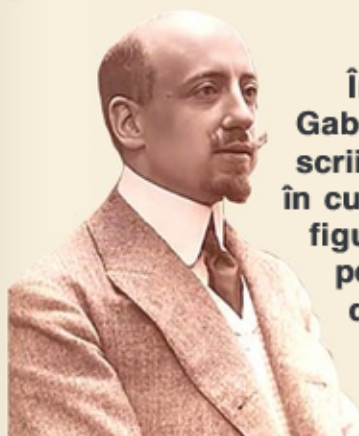
10. Creanța veche de un secol rezultată din nerestituirea de către U.R.S.S./Federația Rusă a Tezaurului bancar al României evacuat la Moscova rămâne, inclusiv pentru autorii celor trei monografii, o temă ce necesită o dezbateră științifică sinceră și nepartizană.

În numerele viitoare ale revistei vom prezenta modul în care istoriografia rusă a promovat, în ultimele decenii, unele dintre cele mai frecvente mituri despre destinul Tezaurului României evacuat la Moscova sau uneori le-a demontat cu documente provenite din chiar propriile surse arhivistice.

(Va urma)

ELEONORA DUSE DIVA

FLORENTINA DOLGHIN

*Scritorul italian
Gabriele D'Annunzio (1863 – 1938),
a cărui tumultuoasă viață
s-a intersectat, pentru zece ani,
cu cea...*

În februarie 1900 Gabriele D'Annunzio, scriitor italian prolific în culmea gloriei, altfel figură controversată pentru moralitatea discutabilă la cei 37 de ani ai lui, își anunța triumfător „iubita principală”, să-i spunem așa unei alte celebrități a momentului, actrița Eleonora Duse, cu câțiva ani mai mare decât el și considerată atunci „arta personificată”, că a terminat romanul Focul.

*... a actriței Eleonora Duse (1858 – 1924),
care a interpretat rolurile principale
din multe piese semnate de el*

Lucrase ani buni la această cronică nemiloasă, în carne vie, a iubirii dintre prozator și ea, destinatară veștii. Stelio și Foscarina, eroii cărții, erau ei doi iubindu-se și sfâșiindu-se pe canalele falnicei Veneții.

Eleonora știa că fusese luată ca model, iar când impresarul lui D'Annunzio o avertizase despre prezentarea făcută ei, „nu prea frumoasă”, primise un răspuns demn de un suflet generos, îndrăgostit: „Cunosc romanul, am autorizat tipărirea, fiindcă suferința mea, oricare ar fi ea, nu contează când e vorba să dăruiești încă o capodoperă literaturii italiene. Și apoi, am 41 de ani... și iubesc”. Focul ilustra până și aventurile sentimentale anterioare ale actriței, cunoscute romancierului din confidențele ei sincere. Cartea și-a datorat însă succesul și scandalului identificărilor personajelor, declanșat de publicul cititor. Greu de crezut însă că ea nu a provocat suferință Eleonorei Duse (celelalte asociate spontan cu Sarah Bernhardt), diva scenei italiene, de la a cărei moarte se împlinesc 100 de ani.

Din 1897 Gabriele D'Annunzio era și membru al Camerei Deputaților, figură publică deci. Fusese căsătorit, împotriva voinței familiei fetei, cu Maria Hardouin di Gallese (1864 – 1954), o femeie foarte frumoasă, dintr-o familie nobilă, cu care avea trei copii, iar presa îi urmărea avid suita de legături

amoroase din înalta societate italiană, apreciindu-i însă deopotrivă spiritul. De la 16 ani Gabriele scria poeme, piese de teatru, romane, ținea conferințe culturale în toată lumea, fermeca și cucerea femei. Nu cu fizicul, care nu-l ajuta. Era scund, pleșuv (de la un tratament capilar pentru a-și vindeca o rană

*În 1880, la 22 de ani,
încă necăsătorită,
Duse a optat pentru teatrul modern,
racordat tematic la problemele zilei*

de pe urma unui duel), miop, purta monoclu, în schimb, se parfuma copios, avea o garderobă bogată, schimbându-se de câteva ori pe zi, niște mâini delicate și „ochi de cântăreț napolitan“.

În *Lettres à Anne 1962 – 1995*, volumul de 1.276 de pagini apărut în 2016 la Editura Gallimard, fostul președinte François Mitterrand îi relatează de la Geneva, în ianuarie 1964, iubitei lui de o viață, doamna Anne Pinget, întâlnirea fugară pe aeroportul Orly cu o doamnă ce fusese măritată de trei ori, între care și cu Pierre de Jumilhac, prieten de plimbări, pe canalele Veneției, cu scriitorul italian. „Foarte ciudat, îmi precizează ea. Pierre, care era atât de frumos, atât de frumos, atrăgea toate femeile. Dar de cum vorbea D'Annunzio, una câte una îl părăsea. Căci femeile preferau chipului limbajul» (*un langage à un visage*, în original). Ei, ce zici? Bine găsită formulă!“, scrie amuzându-se Mitterrand.

O COPILĂ TRISTĂ

Eleonora Duse era o pasionată cititoare a lui D'Annunzio, în ciuda faptului că avea angajamente la Madrid, Paris, Viena, Berlin, Londra, Petersburg, Stockholm (de două ori a fost și la București) și, cu turneele ei, lipsea foarte mult din Italia. În 1894, atunci când începe tumultuoasa aventură cu scriitorul, îi scrie de departe, într-o telegramă, compozitorului Arrigo Boito, prietenul de atunci, poet și om de mare cultură, ca nu cumva să scape ultima carte a „poetului pe care-l iubim“. Apoi actrița și poetul se întâlnesc la Florența, la hotelul Danieli din Veneția, la Milano și mai departe, corespondența lor de dragoste – ce însumează, în zece ani de relație (1894 – 1904), mii de scrisori (numai ale ei păstrate, ale lui fiind distruse de fiica ei) – revelând o actriță desăvârșită, trăind pentru teatru, divinizată de publicul european și american, dar extrem de sensibilă și vulnerabilă în relația

sentimentală cu un scriitor adâncit obsesiv în personalitatea și opera propriei. Un om care, fără îndoială, o vreme o iubește pătimaș... Și o chinuie la fel de pătimaș. În atelierul lui, Gabriele va păstra un bust al ei în marmură până la finalul vieții, în 1938.

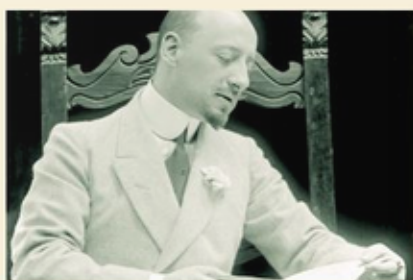
Duse s-a născut la Vigevano, într-o familie modestă de comedienți ambulanti și de la patru ani a urcat pe scenă interpretând-o pe Cosette, în *Mizerabilii* lui Victor Hugo, alături de tată, care avea o mică trupă. La botez, în toamna anului 1858, un pluton de soldați austrieci (Italia nu

era încă unificată, Lombardia era austriacă), confundând cortegiul și socotind că în cufărașul cu copilul se găseau moaște sfinte, a salutat militărește, spre bucuria părintelui, convins că asistasă la o profeție cu noroc. Micuța lui avea să fie „cineva“. Primise onorul. Într-adevăr, numele copilei va apărea pe afișe de când avea cinci ani. Dar fetița plângând și tristă, veșnic pe drumuri, cu obraji pământii și ochii mari, întunecați, și care curând își va pierde mama, va rămâne mereu o retrasă, o singuratică, dornică de afecțiune. Se spune că fiind bine primită mai multe zile, în gazdă, la o familie generoasă din Udine, Eleonora, la plecare, plângând, și-a lăsat păpușa pe o sofa, spunându-i cu glas tare: „Rămâi în casa asta minunată, măcar tu să fii fericită...“ Cu vremea, jocul pe scenă al tinerei – Nenella, cum era alintată –, seară de seară, joc simplu, neafectat, „îți va stoarce inima ca pe o batistă“, cum scria un critic teatral.

De la 20 de ani, când interpretează la Napoli rolul principal din romanul lui Emile Zola *Thérèse Raquin*, ascensiunea artistică îi este asigurată, deși ea, care se consideră cam urâtică, nu conștientizează încă marele-i talent, acela de „a se face una cu personajul“. În 1885, înaintea unei premiere, este victima unei violente hemoptizii, pe care tinerețea o învinge deocamdată, dar boala, care i-a doborât și mama, lasă urme. Călătoriile fără odihnă cu sute de reprezentații o obosesc. Simte nevoia de repaus și pleacă uneori pentru câteva zile reconfortante în Grecia sau Egipt.

*Libretistul Arrigo Boito (1842 – 1918),
dintr-o familie de cântăreți, a contribuit
la modelarea talentului nativ al actriței*

Gabriele, mereu la patru ace, obsesiv preocupat de vestimentația sa

„ÎL DETEST, DAR ÎL ADOR“

În *Dama cu camelii*, a lui Alexandre Dumas fiul, presa îi remarcă jocul adânc, iar Giuseppe Verdi, la finalul piesei, final interpretat cu inima și mintea ei, regretă că *Traviata* lui era gata: „Dacă aș fi văzut-o înainte, mi-aș fi modificat opera. O interpretare magistrală, de mare artistă“. Eleonora Duse rupe tradiția „marelui actor“, a repertoriului „mort“, cum îi spune ea, convențional, monoton, din prima jumătate a veacului XIX. Ea preferă „piesele bine făcute“ franceze, moderne, mondene, adaptate gustului public, tratând subiectele epocii – banii, familia, căsătoria, dragostea, rolul femeii –, adică o societate respectabilă, dar în realitate ipocrită, aparent strălucitoare, dar în esență depravată, închinată banului și de aceea alienată, nevrotică. Ea refuză rolurile clasice de *prima donna*, nu interpretează femei voluptuoase și senzuale, nu seduce, intră în scenă cumva furtiv, pentru a evita aplauzele, parcă făcând tot posibilul să nu fie remarcată, joacă natural, fără machiaj, fără corset, niciodată cu perucă, lăsându-și corpul liber. Este simbolul anti-vedetei. Nu se lasă nici interviuată: „Este o oboseală, ba încă

E. Duse la Barcelona, în 1890, în rolul Cleopatrei, din piesa „Antoni și Cleopatra“, de Shakespeare (tradusă special pentru ea de Arrigo Boito)

foarte mare, aceea de a răspunde tuturor acelor care se prezintă la hotelul meu și, sub pretextul că sunt o actriță care aparține publicului, îmi pun o sută de întrebări indiscrete. Mie, din contră, mi se pare că artista trebuie să ajungă pe scenă *nouă*, fără să arate mai întâi spectatorilor din ce este făcută jucăria cu care se vor distra în seara aceea...”

„O luam în lungi plimbări prin grădinile Boboli, scria prietena ei dansatoarea americană Isadora Duncan, unde încântarea statuiilor și a florilor îi calma nervii. Oamenii din popor se dădeau la o parte din fața ei și ne priveau cu ochi mirați și respectuoși. Dar ei nu-i plăcea să fie privită. O apuca pe aleile mici, pe poteci, pentru a evita să fie văzută de mulțime. Asta ținea de natura ei, înainte de toate exagerat de sensibilă. Își închipuia că oamenii o critică. Eleonora nu era decât o femeie, cu tot geniul ei, era o femeie fragilă“ (Isadora Duncan, *Viața mea*).

În 1886, când reușește să-și fondeze propria companie teatrală, „Compania orașului Roma“, Duse aduce pe scenele Italiei pe Henrik Ibsen, cu *O casă de păpuși*, *Hedda Gabler*, *Femeia mării*, *Rosmersholm*. Adică viață socială tumultuoasă, jucată cu părul cărunt, așa cum era în viața de toate zilele Eleonora Duse.

În această stare marea actriță citește o nouă carte a lui D'Annunzio și comentează: „Fiecare dintre noi – bietele femei! – crede c-a găsit ea cuvintele. Acest infernal D'Annunzio le cunoaște pe toate... Aș prefera să mor undeva într-un colț, decât să iubesc o astfel de inimă. Toată acea mare dovadă de curaj, marea virtute de a suporta viața, tot acel enorm și chinuitor sacrificiu care înseamnă a trăi este distrus în cartea aceasta... Pe D'Annunzio îl detest, dar îl ador...”

ACOLO, PE LOCUL REZERVAT DE POET

Cert este că se simte tot mai atrasă de scriitor. Se vor întâlni apoi la Veneția, vor vorbi de artă,

Americanca Isadora Duncan, dansatoarea de care a legat-o o adâncă prietenie pe Eleonora Duse

1897. Actrița (a doua din stânga),
alături de ziarista italiană Matilde Serao,
compozitorul italian Francesco Paolo
și romancierul francez Tristan Bernard

de teatru, de poezie, iar el va scrie piese de teatru pentru ea. Pe care uneori le mai promite și lui Sarah Bernhardt! – rivala franceză divinizată de Eleonora Duse. Sunt experiențe amare pentru ea, ce se vrea doar un mesager al operei neîntrecutului Gabriele, iubitului mai tânăr, curtat de multe, mult prea multe admiratoare. Și care oriunde se află își slujește meseria. Are permanent asupra sa caietul de însemnări, materiale prețioase pentru viitoarele cărți. Nu-i scapă nicio trăire a femeii de care este îndrăgostit.

În ce o privește pe Eleonora, el înregistrează „viziunea lucidă și crudă asupra decăderii ei fizice. Câteva semne vizibile din față sau din profil. Barba ei mică, vrednică de milă“. Actrița simte, ba iartă, ba nu iartă, rupe o vreme relațiile cu scriitorul, se apropie din nou de Arrigo Boito, „firul roșu al existenței mele“, dispare din Italia în turnee oboșitoare, dar... în primăvara anului 1900 se împacă cu el. Scriitorul are în acest timp o altă legătură sentimentală, cu Maria Gravina di Ramacca; ea îi aduce pe lume doi copii. Eleonora Duse îi interpretează cu același foc profesional tragediile, iar presa sugerează că succesul lui de dramaturg se datorează numai jocului ei genial. Realitatea este că actrița, deși tot mai des pradă bolii, suferă, tremură pentru

el, pentru succesele lui literare și de orator politic.

Într-o zi îi citește Eleonorei *Visul unui amurg de toamnă*, ultima producție, respectiv dureroasa iubire a unei femei care, aflată în amurgul vieții, vede cum îi scapă amantul îndrăgostit de o femeie mai tânără. Este exact ce-i trebuie Eleonorei ca să-și întrevadă destinul iminent și să o împingă spre gelozie. Se va chinui cu ea și îl va chinui și pe el până la ruptura finală. Ceea ce nu o împiedică să-i cumpere în continuare cai, câini, flecușetele de care îi place să fie înconjurat și să-i reconstruiască o vilă ca reședință, pentru că „sufletul frumos“ al scriitorului trebuie să-și urmeze destinul. Pentru ea sunt sacrificii economice, aproape materne – de altfel în scrisori îi spune „fiul meu“ –, care o fac să-i ierte infidelitățile. Duse rămâne „marea și jalnică făptură“, scrie un biograf, care l-a dominat toată viața pe D'Annunzio, „martoră mută a nesfârșitei mizerii a egoismului lui“. Și Romain Rolland, prieten cu amândoi, afirmă că el „o iubea sincer, dar își iubea mai mult literatura și nu era dispus să sacrifice o carte frumoasă pentru dragoste“.

Acolo, pe locul rezervat de poet, Eleonora Duse îi rămâne credincioasă, pentru că este convinsă că el are dreptul „să ia din viața sa și a celorlalte ființe pe care le întâlnea tot ceea ce-i puteau da“. Ba îi trimite din America și mandatele poștale cu drepturile lui de autor, completându-le uneori de la ea, pentru piesele jucate. Dar lui Romain Rolland îi mărturisește sincer că pentru el s-a distrus fizic, moral și financiar. Timp în care scriitorul are o nouă pasiune: marchiza Alessandra di Rudini, fiica fostului prim-ministru și văduvă la 27 de ani.

Legătura Eleonora – Gabriele se va sfârși în primele luni ale anului 1904, printr-o scrisoare răscolitoare a actriței: „Ah, mizerabile! Toți sunteți mizerabili! Unde să mă duc, ce să fac, nu mai

știu! Salvează-te de tine însuși!“ Apoi își continuă turneele și succesele, în ciuda corpului fragil, slăbit de boală. Semnează chiar, în septembrie 1923, un contract de zece săptămâni în America de Nord. Din cauza frigului și umezelii contractează însă o bronhopneumonie. Totuși joacă și, la Pittsburgh, i se face rău și moare la 22 aprilie 1924. ■

Un cuplu legendar: Eleonora Duse
(o anagramă de la Deus, i s-a spus)
– Gabriele D'Annunzio

ALBUM ISTORIC

Iată câteva dintre caricaturile semnate Honoré Daumier și Cham, menționate în articolul domnului dr. Mihai Gribincea.

*Generalul Gorceakov
străduindu-se să facă față
cheltuielilor armatei ruse
în Țara Românească
(Cham, Le Charivari)*

*„Cu siguranță, încep să cred
că nu voi ieși tocmai curat
după această trecere...
iată-mă chiar obligat
să recunosc
că m-am murdărit
destul de bine!“
(Cham, Le Charivari)*

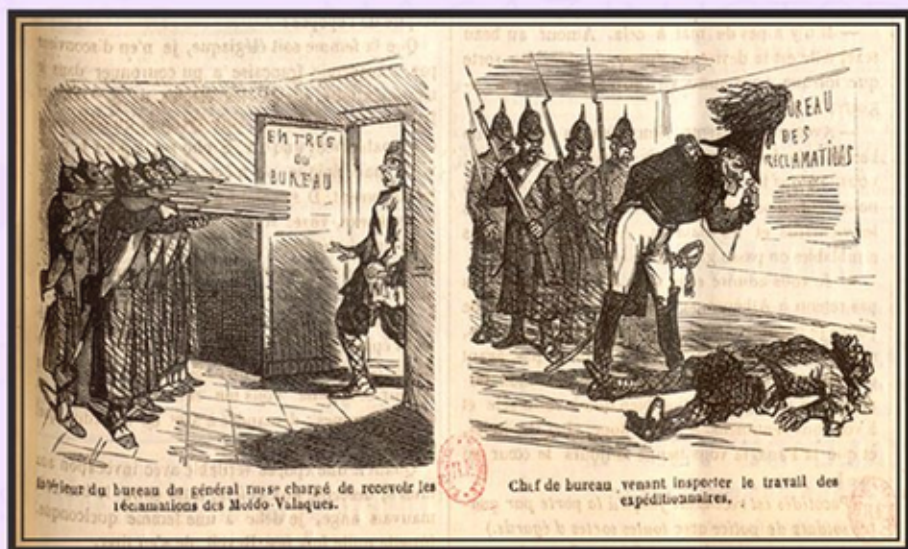

„Rușii încurajează agricultura în Principatele Dunărene“
(Honoré Daumier, Le Charivari)

„Aici este... intrați... vă vom plăti“
(Honoré Daumier, Les Cosaques pour Rire)

„Interiorul biroului generalului rus însărcinat
cu primirea reclamațiilor moldo-valahilor“
și „Șeful biroului venit în inspecție“
(Cham, Le Charivari)

„Rușii
modelându-i
pe moldo-valahi
după moravurile
și obiceiurile lor“
(Honoré Daumier,
Le Charivari)

„Rușii se atașează
de moldo-valahi
prin noi legături“
(Cham, Le Charivari)

„Peste Prut... și înapoi“
(Cham, Le Charivari)

lăță care au fost direcțiile în care a căutat elita românească sprijin, după 1848, pentru marele și secularul proiect al reconstituirii Daciei (Magazin istoric, nr. 4 – 12/2023; 1 – 3/2024).

SCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Problema esențială care a preocupat emigrația română după intrarea trupelor rusești și otomane în Principate a fost orientarea externă a mișcării naționale. Conștienți că, în contextul vecinătăților imperiale – copleșitoare militar, mai ales, dar și demografic și economic –, precum și al exigențelor legale existente – Principatele erau sub suzeranitatea Imperiului Otoman și protectoratul Rusiei –, era imposibilă cucerirea libertății naționale prin forțe proprii, pașoptiștii au considerat că identificarea unui aliat puternic și cointerestat în cauza românească era urgența prioritară.

*Ioan Maiorescu (în medalion)
s-a adresat Parlamentului de la Frankfurt*

Optiunea germană. Ceea ce a devenit evident pașoptiștilor a fost faptul că fiecare comunitate etnică urmărește, aidoma celei românești, să edifice propriul stat național – Serbia, Croația, Polonia, Italia, Bulgaria –, iar Europa este gazda unor ideologii în dezvoltare de anvergură continentală însușind unirea și acțiunea solidară a națiunilor înrudite etno-lingvistic. Cea mai prezentă ideologie a apărut pașoptiștilor a fi cea

a pan-slavismului, utilizată de Rusia, împreună cu religia creștin-ortodoxă a popoarelor din Balcani, pentru a facilita expansiunea către Strămtori (de altfel, până la sfârșitul secolului XVIII, Rusia socotea că românii sunt de origine slavă, mai ales din cauza folosirii limbii slavone în biserică și a alfabetului chirilic în scriere).

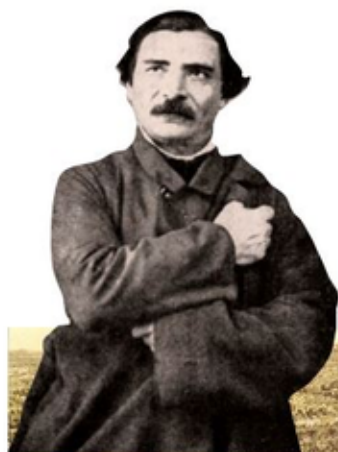
Evenimentele anului 1848 au pus elita pașoptistă în fața acestor ideologii în acțiune și a trebuit să le acorde atenția

cuvinită și să facă departajările necesare de ordin geopolitic. Alături de pan-slavism, secolul XIX înregistra și alte ideologii ofensive similare, precum pan-germanismul sau, într-un registru în formare, solidaritatea națiunilor de origine neo-romană, s-o numim neo-latinismul (în plan apropiat manifestându-se pan-helenismul). Deosebirea de slavi și de alte națiuni vecine ca origine istorică le era clară pașoptiștilor, mulți cu studii la Paris sau în alte orașe europene, iar scrierile reeditate ale cronicarilor autohtoni sau cele ale lui Dimitrie Cantemir ori lucrările în circulație largă în Principate ale cărturarilor „Școlii Ardeleane” lămuriseră de secole chestiunea situării „rasei române” într-o „mare slavă”. Dar acum au luat cunoștință, concret și concomitent, cu acțiuni dezvoltate

pe asemenea platforme ideologice și au înțeles amplitudinea și importanța lor.

Ioan Maiorescu, desemnat emisar pe lângă Parlamentul de la Frankfurt, a transmis Guvernului central german două memorii în legătură cu doleanțele românilor, în septembrie și noiembrie 1848, evocând, pe lângă problematica Dunării, ca o cheazășie a solidarității de interese politice a Principatelor cu lumea germană, și chestiunea pan-slavismului, precum și pe cea a rolului Germaniei în Estul Europei. În cel de al doilea memoriu, Ioan Maiorescu, referindu-se la o temă recurentă atunci pe continent, cea a confruntării între pan-slavism și pan-germanism, arăta că nu crede „nici pe departe la realizarea panslavismului, sub forma unui stat unic și nedespărțit”, întrucât „popoarele slave sunt prea despărțite între sine prin datine, limbă, literatură și religie”, iar relațiile reciproce sunt de nivel scăzut, ca al celor latine (români, ita-

lieni, spanioli). Dar, conchide Maiorescu, primejdia rezidă ca izbânda pan-slavismului să fie „cu puțință și probabilă în forma de staturi confederate sau în forma de o alianță”. Germania, continua memoriul, își neglijează interesele din Europa de Est – citând surse germane, se afirma că a fost îngăduit Rusiei la 1829 să ajungă la Gurile Dunării și că Principatele Române sunt în primejdie de a fi anexate –, iar, în prezent, posibilitatea de a deschide „influenței germane un drum sigur și îndelung viitor spre răsărit a fost nebăgată în seamă”. În viziunea sa, continua pașoptistul, maghiarii și românii „există astăzi în răsăritul Europei cu totul izolați, întocmai ca o insulă într-o mare slavică, care numai printr-o îngustă limbă de pământ se unesc spre apus cu Germania”, astfel că potrivit datelor demografice un stat român cu Principatele ar include „un teritoriu ce ar cuprinde cam întreaga Dacie veche; Bucovina și Basarabia rupte cu puterea și cu nedreptul din Moldavia, se țin firește de acest stat român”. În ce privește Ungaria „fără Croația și Slavonia și fără Transilvania și ce se va mai adaoga la ea [...], cu o poporime maghiară ca precumpănitoare, va fi mult [...] mai tare. O astfel de Ungarie, legată prin alianță ofensivă și defensivă cu România și alipite amândouă de Germania printr-o legătură de stat [...], înlătură pericolul pan-slavismului, asigură răsăritul Europei și câștigă Germaniei o influență necesară ce i se cuvine până la Marea Neagră”. Întrucât „depărtarea influenței rusești de la Dunăre este pentru Turcia o cestiune de viață și

*La Paris, Ion Heliade Rădulescu
(în medalion)
era cel mai înverșunat adversar
al unei apropieri de Rusia*

orice ajutor pentru aceasta din partea Germaniei l-ar primi ea cu recunoștință”, statutul Principatelor în raport cu Imperiul Otoman se poate soluționa prin răscumpărarea prin capitalizare a tributului anual în schimbul suzeranității sale „sub garanția și protecțiunea Germaniei.” Așadar, conchidea Maiorescu, datoria Ambasadei germane la Istanbul este a „începe negociațiuni pentru răscumpărarea Principatelor și pentru unirea lor într-un stat sub un principe din Casa Austriei și sub protecțiunea Germaniei. Ceea ce mai rămâne de făcut pentru un stat român mai mare atârnă de la viitor”.

Propunerea geopolitică drept soluție a situației complexe din centrul și sud-estul Europei făcută de Ioan Maiorescu, pe lângă faptul că vedește o înțelegere nuanțată și aplicată realității demografice, etnice și politice din regiune, surprinde și prin faptul că se adresează Parlamentului german. Așadar, autorul nesocotește conștient – știută fiind rivalitatea ei cu Prusia – vecinătatea imediată a Austriei, ale cărei posesiuni imperiale dispăreau prin statele român și ungar propuse, și face plauzibilă prezumția că știa că propune o modificare de anvergură a ordinii europene stabilite în 1815, la Congresul de la Viena.

Deși Parlamentul german a discutat această problemă ridicată de memoriul Maiorescu și a luat chiar anumite inițiative, încetarea activității lui a blocat orice acțiune practică de ordin diplomatic. Problematika pan-slavismului, care era în epocă o evidență a expansionis-

Giuseppe Mazzini

mului rus în centrul și estul Europei, locuite aproape integral de națiuni de origine slavă, i-a preocupat intens pe pașoptiștii români, hrănind adversitatea lor puternică față de Rusia. Mulți dintre ei, mai ales ardelenii, considerau că doar acțiunea comună a unui stat român, mărit la dimensiunile etno-teritoriale firești, cu lumea germanică putea fi o stavilă robustă în calea imperialismului țarist.

Impușcarea franceză. La Paris se afla unul dintre cele mai puternice centre ale emigrației pașoptiste române, dar dificultățile de coagulare erau legate de atașamentul profund al celor mai mulți la „azimutul Franța” (grupul animat de C.A. Rosetti, Ion I.C. Brătianu, D. Brătianu, frații Golescu, cu anumite nuanțe între aceștia din urmă), dar care nu se înțelegeau cu francofilul cel mai cunoscut, Ion Heliade Rădulescu, membru al locotenenței domnești în Muntenia, la 1848. Acesta din urmă, sosit la Paris după un popas în Transilvania, de unde a condamnat greșit majoritatea (chiar pe toți, spune unul dintre ei) confrăți-

lor pentru orientare rusofilă, a publicat în 1850 *Suvenirurile și impresiile unui proscris*, o mărturie deopotrivă a francofiliei sale, dar și a adversității implacabile față de expansionismul rus. El a rezumat în această carte situația extrem de complexă a Principatelor, aflate sub primejdia anihilantă rusă, lansând o formulă care a cuprins în ea dilema unei întregi generații a elitei naționale: „Cel care nu este partizan al suzeranității Turciei este un agent al țarului”. Este de menționat că această

Alexandre Ledru-Rollin

logică a fost împărtășită chiar de proeminenți lideri români până în preajma obținerii independenței, când Consiliul de Coroană, populat de „bătrâni” politicieni, a recomandat să nu se recurgă la alianța de război cu Rusia, „umbrela” Imperiului Otoman fiind o garanție de securitate împotriva Rusiei și Austriei.

Potrivit lui Heliade, logica Rusiei era că nu trebuie să sprijine o mișcare de eliberare, pentru că românii, imediat acuzați că urmăresc „unificarea României”, determinau astfel ostilitatea Porții și Austriei,

iar țarul era acuzat de expansionism și tulburarea ordinii europene. În acest narativ, Rusia avea alte instrumente de acțiune (mai ales domnia, dar și clasa conducătoare, „neo-fanariotă”) pentru a exercita dominația în Principate, fără să ostilizeze Europa. Această logică a ghidat, de altfel, diplomația rusă când a impus Imperiului Otoman, în aprilie 1849, Convenția de la Balta Liman, reinstalând stările de lucruri anterioare revoluției, inclusiv Regulamentele Organice. Această situație de extremă sensibilitate geopolitică a Principatelor uneori a dus la interpretarea unor acțiuni ale liderilor pașoptiști ca favorizând Rusia și a îngreunat, prin suspiciuni nefondate sau chiar alimentate de interesați, realizarea unității emigrației române. Acuza fără temei pe baza acestei logici – desigur reală și posibilă, dar cu nuanțe uneori considerabile impuse de geometria de putere continentală, pentru că Rusia nu era singură în Europa –, precum și trăsături de comportament și ambiții personale sau chestiuni financiare au avut un rol însemnat în ce privește eșecul realizării unității rapide a emigrației pașoptiste.

De partea taberei pro-Franța acționa însă o logică implacabilă: era singura mare putere care atunci, geografic și politic, nu se învecina nemijlocit cu spațiul românesc. Desigur, în această realitate rezida și o amplă vulnerabilitate, anume dificultatea majoră a sprijinului militar imediat în caz de urgență, dar raportul cost – beneficiu juca limpede în favoarea francofililor. Mai

Dumitru Brătianu

ales că profilarea unei unități a Franței și Angliei în Estul Europei era deja evidentă.

Opțiunea radicală: revoluția europeană.

Numeroși pașoptiști, nu numai de la Paris, nerăbdători să continue lupta și să grăbească atingerea obiectivelor urmărite, au fost atrași de mișcarea pan-europeană radicală, care promova o nouă revoluție liberală la nivel continental și se străduia să o organizeze. Ideea unui centru de organizare continental a prins contur, în iunie 1850, în Comitetul Central Democratic European (C.C.D.E.), inițiat de italianul Giuseppe Mazzini. Lui Mazzini i se alăturau în conducerea C.C.D.E. francezul Alexandre Ledru-Rollin, germanul Arnold Ruge, polonezul Albert Darasz sau ungurul L. Kossuth, iar programul adoptat puneă idealul republican în prim-plan, ca expresie a unității de acțiune și legitimare. Cel mai activ participant român, desigur și cu mandatul altora, inclusiv al lui N. Bălcescu, Ion Ghica sau Nicolae Golescu, a fost Dumitru Brătianu, care a cerut afilierea unui Comi-

tet Revoluționar Român la C.C.D.E. Documentele istorice arată că alți pașoptiști români erau în legătură cu francezul Ledru-Rollin, un apropiat al pașoptiștilor, printre care C.A. Rosetti, Gheorghe Magheru, Alexandru G. Golescu. Cele mai importante acțiuni desfășurate de Comitetul Român au fost redactarea unui proiect de creare a unei Confederații Danubiene, elaborat de N. Bălcescu, precum și publicarea a două numere din revista *Republica Română*, primul în 1851, la Paris, secundul în 1853, la Bruxelles. Primul număr l-a avut ca inițiator și principal realizator pe D. Brătianu. Poate la fel de importantă este și o altă acțiune, anume răspunsul dat de emigrația română unei poziții publice a C.C.D.E. privind relația între revoluția română și cea ungară în 1848 – 1849. Acest episod are o importanță deosebită în procesul de stabilire a obiectivului strategic principal al strategiei române în viitor și, în același timp, este prima semnalare publică la nivel european a ascuțimii diferendului româno-ungar privind Transilvania, prilejuind un amplu răspuns românesc, semnat de D. Brătianu.

Opțiunea Imperiul Otoman. În sfârșit,

alt grup de emigranți, la început numeros, apoi mult redus ca număr – lider impunându-se Ion Ghica – este cel refugiat la Istanbul. De la bun început trebuie spus că grupul, mai ales liderul său, au funcționat ca un nucleu de conducere al agregării (dar nu și al unificării) emigrației române. În perspectivă istorică, Ion Ghica apare ca adevăratul conducător

al emigrației muntene, iar apoi, odată cu răspândirea ei în Europa – care nu rareori s-a vădit că a fost chiar un proces planificat de dispersie – al avangardei pașoptiste aflate în străinătate.

Mai întâi, trebuie subliniat că Ion Ghica avea vechi stagii în procesul renașterii naționale, încă din vremea studenției la Paris, în anii '30 acționând publicistic și relațional pentru impunerea dosarului românesc în opinia publică europeană. Acumulează treptat o bogată experiență, este primul universitar de științe economice în Principate (Iași, 1843), a servit ca demnitar al Imperiului Otoman în insula Samos (1854 – 1859), la sugestia ambasadorului englez la Poartă, a avut legături, inclusiv de rudenie, cu înalta boierime, numărând în ascendență mai mulți domni. Între 1848 și 1854, la început ca emisar al Guvernului revoluționar, ulterior ca intermediar al pașoptiștilor cu Poarta, este

un familiar în cercurile diplomatice de la Istanbul, iar după 1859 a fost premier al României și a ocupat înalte funcții, având un rol de frunte în evenimentele din 1866, odată cu abdicarea lui A.I. Cuza. Este, cel mai probabil, unul dintre oamenii politici români de cea mai înaltă influență din întregul veac al XIX-lea, dar și un fin literat, care a îmbogățit limba română prin scrierile sale, apropiind-o substanțial de standardele actuale.

În timpul misiunii la Istanbul, în 1848, a reușit să determine o atitudine pozitivă a Guvernului otoman față de revoluție, utilizând argumentul primejdiei rusești și posibilitatea formării unui stat român unit pentru blocarea marșului Rusiei către Strămtori. În timpul revoluției și în anii următori

a avut un rol însemnat în stabilirea unora dintre „proscriși” în Imperiul Otoman, la Brusa sau în alte părți pe continent – Transilvania, Paris, Londra –, a întreținut cu mulți dintre ei o corespondență intensă, pe care a salvat-o în două rânduri, scrisorile salvate fiind publicate în 1889. Or, aceste documente – scrisori personale, dar și copii ale celor schimbate între alți revoluționari, care i se transmiteau adeseori în copie – sunt o veritabilă arhivă a emigrației pașoptiste în anii 1848 – 1853. Mai mult, utilizând un cifru secret schimbat periodic, caracterul de raport de misiune al unora dintre scrisorile primite și până la cererile de fonduri financiare și decontul aferent, precum și sugerarea unor inițiative în diverse capitale și a modului de implementare ne arată că Ion Ghica a fost unul dintre capii principali ai avangardei pașoptiste, dacă nu principalul. El a știut să imprime coeziune de acțiune acestora, a fost un arhitect al orientărilor strategice și, nu mai puțin, intermediarul principal între elita pașoptistă și anumite guverne străine. O listă a acestor corespondenți ai lui Ion Ghica sau menționați în scrisorile semnate de ei, legați, într-un fel sau altul, de revoluție – fără a cunoaște însă toate scrisorile schimbate – probează o evaluare de ansamblu a lui Ion Ghica și a rolului său. Nu există pașoptist important fără legătură directă sau mediată cu I. Ghica, mai ales în ceea ce privește utilitatea și oportunitatea unei anumite orientări de politică externă.

*Ion Ghica (în medalion)
era liderul grupului refugiat
la Istanbul*

(Va urma)

COIFURI ȘI RĂZBOINICI ÎN TIMPUL REGATULUI DAC

CĂTĂLIN BORANGIC

Mai bine de un secol de istoriografie a consolidat în imaginarul colectiv ideea că dacii, în general, nu au folosit coifuri, cel puțin nu în mod sistematic, în ciuda caracterului lor războinic. Peisajul istoriografic a fost acaparat și a rămas până în zilele noastre prizonierul reliefurilor Columnei lui Traian, monument pe care dacul, văzut ca personaj colectiv, este barbarizat excesiv și înfruntă legiunile imperiale doar în cămașă și pantaloni, cu capul descoperit, înarmat cu legendara sabie încovoiată, se aruncă în luptă fără frică de moarte, cu pletele în vânt.

Proiecția dacului în mentalitatea contemporană românească încă omite carențele care au stat la baza acestui stereotip și eludează contextualizarea imperios necesară. În fond, vorbim despre o societate dominată de puternice clanuri războinice, cu o lungă experiență marțială, iar războaiele daco-romane au fost conflicte de amploare, multe peste etemele lupte dintre armatele imperiale și puzderia de triburi barbare din jur.

În ciuda acestor realități, încă plutește greșit peste mare parte din conștiința publică ideea că dacii nu folosiseră

coifuri ca parte a echipamentului militar.

AȘA SĂ FI STAT LUCRURILE?

La o primă lectură aproape nu există argument care să contrazică imaginea aceasta. Dosarul arheologic al descoperirilor de coifuri pe toată perioada Regatului DAC este dezamăgitor de subțire, iar sursele antice puține și interpretabile. Nu e de mirare că pe acest fond slab

documentat lucrurile au stagnat suficient de mult ca imaginea de care vorbeam să depășească zona istoriografică și să o inunde și să o falsifice pe cea a războinicului dac.

Coiful a fost întotdeauna o componentă defensivă extrem de utilă și de necesară, dar în ciuda realităților tactice, numărul de descoperiri este redus (situație identică în toată Europa de altfel, cu explicații diverse). Problema utilizării coifurilor de războinicii Antichității nu poate

*Diferite tipuri de coifuri figurate pe soclul Columnei lui Traian
(foto: R. D'Amato)*

fi soluționată întotdeauna pe cale arheologică. De pildă, armatele parților sau ale sasanizilor foloseau frecvent coifuri, după cum o dovedesc atât izvoarele scrise, cât și ilustrările din artă, situație ce nu este reflectată de descoperirile arheologice. Aceasta se poate datora mai multor factori: armele de toate tipurile reprezentau bunuri de valoare și prestigiu, ce se recuperau de pe câmpul de luptă indiferent de rezultatul acesteia, unele se transmiteau din generație în generație, costurile unui exemplar, restricții socio-economice, considerente religioase care exclud depunerea lor etc. Nici în Galia, Iberia, Germania, Armenia sau Gruzia antică lucrurile nu stau foarte diferit, descoperirile de coifuri în fiecare din aceste zone sunt rare, în comparație cu intensitatea fenomenelor militare.

Pentru mediul dacic explicațiile penuriei de astfel de piese au fost cantonate parțial în sfera concepțiilor de ordin religios ale dacilor. Modificările practicilor religioase, surprinse la nivelul riturilor funerare, caracterizate de reducerea ariei și a numărului mormintelor aristocratice în secolul I d.H., ar putea fi o altă explicație privind absența coifurilor în perioada amintită, când armele nu mai sunt sacrificate în cadrul ceremoniilor funerare și chiar depunerile funerare devin discrete.

Puținele coifuri păstrate, precum și datele extrase din iconografie relevă că acestea se subsumau unor tipuri diverse, cu diferite grade de dificultate de execuție. Evoluția morfologică este însă vizibilă căci, plecând de la modele mai simple, spre exemplu cele asemănătoare cu modelele de tip „Port”, coifuri

Coifuri de pe soclul Columnei (sus și jos)
(foto: R. D'Amato)

care fac legătura între tipurile de coifuri celtice și cele romane timpurii, se ajunge la exemplare elaborate, decorate, cu o morfologie specifică, unele derivate probabil din modele sud-tracice, de tip „Phrygian”, vizibile între trofeele capturate de romani, ilustrate pe baza Columnei Traiane. Opinia specialiștilor este că majoritatea, chiar dacă se inspiră din modele sud-europene, par a fi creații sau adaptări locale, devenite specifice arealului nord-dunărean.

Cum spuneam, dosarul arheologic este subțire, dar căștile de luptă nu lipsesc totuși. Resturile recuperate, adesea fragmentate până la limita incertitudinii recunoașterii indubitabile a funcționalității lor, și morfologia suficient de atipică nu au permis clasificări elaborate. Coifuri sau resturi interpretate ca provenind din acestea s-au descoperit la Popești (jud. Giurgiu), Chimogi (jud. Călărași), Piscul Crăsani (com. Crăsani de Jos, jud. Ialomița), Poiana-Rovinari (jud. Gorj), Zimnicea (jud. Teleorman),

Cugir (jud. Alba), Hunedoara și posibil din zona cetății dacice de la Piatra Roșie. Toate sunt într-o stare extrem de fragmentară.

Această raritate arheologică, ce trebuie pusă în relație cu „tăcerea surselor” despre elitele locale, a stat la baza ideii forțate potrivit căreia războinicii daci n-au folosit unele piese de echipament (spade, pumnale, coifuri). Totuși, în mod aproape ironic, chiar Columna Traiană repară acest neajuns.

TOATE TIPURILE DE ARME

Primul coif ilustrat, în ordinea evenimentelor redate, este în scena LXXXV, unde un coif este aruncat la picioarele lui Traian de solia dacilor, trimisă să ceară pace în 102 d.H., moment confirmat și de Dio Cassius (LXVIII, 9, 2). Din varii motive, ce par a ține de tipul de mesaj transmis (renunțarea la armele de protecție?), armele aruncate la picioarele împăratului sunt doar defensive. Coiful, atât cât

În stânga, coifuri ale învinșilor împodobesc trofeele romane, la încheierea primului război dacic (LXXVIII); războinici daci purtând coifuri (CLI)

permite starea de conservare a scenei, are calota conică și două obrăzare, aparent fixe.

Doi războinici, daci în mod cert, de vreme ce unul dintre ei mănuieste o *falx dacica* (*Magazin istoric*, nr. 12/2006), poartă coifuri, în scena CLI, tot de o formă conică, dar nu se observă obrăzare, căștile fiind legate sub bărbie doar cu o curelușă. Prezența consistentă a coifurilor în aceste reprezentări ar trebui să modifice atribuirea acestor echipamente aliaților sarmați, care chiar dacă au participat la prima parte a conflictului, nu apar în documentele oficiale ca învinși (Traian însuși nu și-a luat titlul de *Sarmaticus*), caz în care prezentarea unor arme sarmate, în condițiile în care dacii erau inamicul învins, este cel puțin stranie. Nu trebuie omis nici faptul că sarmații roxolani, principalii aliați ai dacilor, nu mai participaseră la al doilea război. Propaganda imperială romană nu avea niciun interes, după ce reușise să le cumpere neutralitatea, să-i irite pe sarmați prezentându-i ca învinși, atitudine vizibilă în politica romană la Dunărea de Jos, imediat după moartea lui Traian. Astfel devine improbabilă prezența prăzilor de război care ar fi aparținut sau

ar fi fost atribuite sarmaților, cu atât mai mult cu cât coifurile sarmate prezente în scenele de luptă sunt diferite de cele dacice.

Încheierea primului război daco-roman este marcată pe Columnă în scena LXXVIII, unde sunt expuse armele învinșilor. Între acestea se disting nu mai puțin de șapte coifuri, două pe trofee și alte patru aruncate în grămada de arme, evident dacice, dacă judecăm după draconi și săbiile curbe specifice. Zeița Victoria calcă pe un alt coif, în timp ce notează rezultatul luptei pe un scut.

Pe scenele de pe pedestal, într-o fascinantă alegorie reprezentând *congeries armorum* (este o expresie care înseamnă literalmente „arme adunate, iar în acest caz este folosit pentru a sugera o gamă largă de instrumente implicate în obținerea succesului sau care au permis, anterior, existența unei amenințări serioase), sunt prezente toate tipurile de arme esențiale utilizate de daci: armuri de zale, de solzi, scuturi, arcuți, lănci, topoare și berbeci de asalt, spade, săbii (*Magazin istoric*, nr. 8/2021) și coifuri. O restaurare care este în contrast cu imaginarul creat de interpretarea superficială a scenelor de luptă

de pe fusul monumental. Pe bază apare un număr considerabil de coifuri.

Cucerirea Daciei a însemnat și terminarea tuturor ostilităților – cel puțin din punct de vedere oficial –, astfel că romanii au putut savura victoria. Baza Columnei abundă de armele capturate ale învinșilor, între acestea nu mai puțin de 29 de coifuri – numărul total de piese prezente pe monument fiind de 39 de exemplare. Toate sunt elaborate, cu decoruri și morfologie deosebite. Fără a intra acum în clasificări stufoase, coifurile redată pot fi grupate în câteva tipuri principale. Rețin atenția coifurile ce par o evoluție locală a modelelor tracice de tip „Phrygian“, care păstrează sugestia unui *pileus* schematizat, bogat ornamentat. Forma acestui tip de coif face trimitere directă la celebra bonetă „frigiană“, articol vestimentar cu puternice semnificații în lumea dacică.

Fără a fi neapărat mai eficiente decât alte tipuri, fabricarea unui coif necesită un volum mai mare de muncă și cunoștințe tehnologice specifice. Adăugând și decorurile pretențioase, reies echipamente scumpe, a căror caracteristică principală, dincolo de protecția evidentă, pare a fi fost vizibilitatea căpeteniei – căci erau indubitabil ale șefilor militari – în masa de războinici.

Spre deosebire de acest tip, alte coifuri sunt asemănătoare ca structură și morfologie cu coifurile de tip *Spangenhelme*, care, datorită modului de fabricare mai accesibil, au avut o răspândire semnificativă în spațiu și timp. Și acestea sunt reprezentate având decoruri care le individualizează. O altă posibilă categorie o reprezintă

coifurile conice, aparent de tip „Pilos” sau măcar apropiate de acestea. Acordul final va fi dat de descoperirea, în teritoriul dac sau oriunde altundeva, a unui sau mai multor astfel de coifuri, descoperiri în lipsa cărora fondul discuției rămâne parțial teoretic.

SURSELE DE INFORMARE DISPONIBILE ÎN ROMA

Coifurile figurate pe Columna Traiană au rămas neexploatate de literatura de specialitate, care s-a mulțumit sporadic să le considere sarmatice, chiar în lipsa unor argumente istorice și tehnice care să justifice ipoteza. Desigur, trebuie avută în vedere și utilizarea unor șabloane artistice – repetarea unor teme pe cele patru fețe ale bazei monumentului este un indiciu –, dar în acest caz se pune întrebarea care sunt modelele sau sursele de inspirație ale respectivelor șabloane? Morfologia și decorurile cel puțin ale unor coifuri rediate sunt, în bună parte, specifice zonei dacice. Respectiv „caiete de modele” trebuiau să aibă la bază niște piese reale. Ele nu puteau fi inventate cu ocazia victoriei, în primul rând pentru că propaganda imperială nu avea nevoie de un atare act politic și de imagine. Regatul dac căzuse și bogățiile lui, între care și multe arme ale învinșilor, fuseseră duse la Roma, unde au fost purtate în triumf și apoi expuse. Șabloanele invocate adesea își găsesc greu logica în peisajul problemei. Pare mai degrabă rațional că armele figu-

Coiful de la Cugir, într-o reconstituire grafică de I.H. Crișan (stânga) și același artefact, într-o reconstituire de Adam Maziar

rate copiază piese reale, aflate în panoplia dacilor, lipsind, deocamdată, o descoperire concretă care să articuleze iconografia romană și logica istorică cu realitatea arheologică, așa cum a fost cazul altor arme.

Reliefulurile de pe pedestalul monumentului sunt studii clare în piatră ale armamentului capturat, căci un mare număr de informatori experimentați, versați în arhitectura militară, în evenimentele războiului și în viața cazonă în general, au fost prezenți în Roma temporar pentru triumf sau pentru o perioadă mai lungă în diverse garnizoane din proximitatea Capitalei, inclusiv *Castra Pretoria*. Sursele de informare disponibile în Roma, necesare sculptorilor și pictorilor, erau destul de adecvate pentru execuția frizei, fără a mai menționa „schitele de campanie” sau chiar prezența

unora dintre artiști în Dacia. Aparatul propagandistic imperial trebuie că a fost foarte atent cu prezentarea sinceră și integrală a victoriei, la nivelul ochiului privitorilor, evitând subterfugiile și substituirile, pentru a nu mai repeta minciuni ca cele ale lui Domițian, care afectaseră serios onoarea imperială. Afișarea unor falsuri, când

memoria unui episod similar, deranjant pentru prestigiul și orgoliul imperial, era proaspătă în memoria colectivă și, în consecință, era de neacceptat pentru propaganda imperială a momentului. Momentul, personalitatea împăratului și rezultatele războaielor nu aveau nevoie de astfel de denaturări pentru sublinierea unei victorii răsunătoare oricum.

În celălalt plan, al apartenenței coifurilor la logistica dacilor, acestea fac legătura între piesele de echipament defensiv provenite din descoperiri arheologice și tabloul general al înzestrării armatei în timpul lui Decebal. Este interesantă stratagema regelui dac, notată de Dio Cassius, potrivit căruia „Decebal se temu ca romanii victorioși să nu pornească spre capitala lui. De aceea tăie copacii din preajma lor [la o

Reconstituiri de coifuri de pe baza Columnei (și în p. 42; realizate de Augustin Nae, Asociația Culturală Enciclopedia Dacică)

oarecare înălțime] și puse arme pe trunchiuri, pentru ca dușmanii să creadă că sunt soldați și să se retragă înspăimântați” (LXVII). Se pune întrebarea cum ar fi arătat acele „manechine” fără coifuri și dacă ele, având doar arme rezemate, erau credibile.

Cel puțin pentru perioada domniei lui Decebal este posibil să putem vorbi de o utilizare mai consistentă a acestui tip de echipament, măcar în rândul războinicilor profesioniști și ai elitei războinice. De remarcă faptul că cei doi *comati*, redați în scena CLI, poartă coifuri simple, diferite de cele bogat ornamentate pe care le putem atribui aristocrației. Pe lângă aceștia, unii războinici ar fi putut folosi arme romane, între care și coifuri, capturate de-a lungul timpului, urme ale acestora fiind descoperite în mediul dacic.

O PREZENȚĂ NECESARĂ ȘI VIZIBILĂ

În primul rând, evidențele arheologice relevă utilizarea coifurilor în special de aristocrație, în mormintele cărora apar. Numărul redus are o paletă de posibile explicații, de la reguli economico-sociale și spirituale, până la stadiul cercetărilor. Oricare dintre aceste posibilități, dacă este invocată ca argument pentru restricția folosirii coifurilor, prezintă însă unele aspecte extrem de fragile.

Chiar dacă luăm în calcul gradul mare de originalitate al civilizației geto-dacice, este greu de admis o atare restricție, cu atât mai mult cu cât toate

neamurile din jur foloseau astfel de echipamente, desigur în funcție de posibilitățile individului, ale grupului sau ale căpeteniilor. Nu se cunosc, la niciunul dintre vecinii ori dușmanii dacilor, consemnări privitoare la vreo opreliște de orice fel în purtarea coifurilor. Acceptând totuși că astfel de reguli sau practici ar fi existat, ele au venit în contradicție flagrantă cu realitățile de pe teatrele de luptă. Pragmatismul militar ar fi refuzat o astfel de interdicție, constrâns de efecte. Nu avem niciun motiv să admitem o atare constrângere de ordin religios, singura piedică reală putând fi incapacitatea economică a unui individ de a-și achiziționa, într-un fel sau altul, un coif.

Curentul definit de grupul „Padea – Panagjurski Kolonii – Mala Kopanya” (*Magazin istoric*, nr 4 – 6/2020) a fost responsabil de importanțele transformări sociale, culturale și militare sedimentate și finalizate identitar în ceea ce cunoaștem drept Regatul Dac. În mormintele acestei elite războinice (descoperite în nord-vestul Bulgariei, estul Serbiei, în Oltenia, Transilvania, Muntenia și, sporadic, în alte zone ale României și până în Ucraina Transcarpatică)

se regăsesc, este adevărat, cu titlu excepțional, și coifuri. Astfel putem aprecia că echipamentul complet conținea și căști de luptă, ca parte din arsenal și din imaginea războinicului.

De ce sunt mai rare coifurile din depunerile funerare sau de alt fel, în ciuda modelului identitar din care făceau parte, în ciuda realităților tactice evidente, care le reclamau, și mai ales pe fondul încărcăturii spirituale deținute rămâne însă o întrebare dificilă.

Numărul de coifuri capturate și apoi redade pe Columnă nu mai pare neverosimil dacă privim vulnerabilitățile generate de lipsa protecției adecvate a capului și admițând gradul de experiență și instruire militară a războinicilor daci. Dimpotrivă, sculptorii romani au redat doar parțial ceea ce legiunile întâlneau în Dacia, pentru a nu modifica prea mult totuși mesajul de forță a Imperiului.

Cel puțin războinicii din preajma autorității regale sau cei care depindeau de marii aristocrați erau militari cu experiență, bine înarmați și disciplinați. Durata conflictelor, efectivele implicate, rezultatele parțiale și documentele istorice nu reconstruiesc imaginea unor conflicte între legiuni și cete de barbari dezorganizați și neechipați corespunzător. În dotarea cel puțin a războinicilor profesioniști, *tarabostes* și *comati*, coifurile erau o prezență necesară și vizibilă.

Notând aceste observații, dar revenind în modernitate, putem accepta imaginarul despre acești profesioniști ai armelor care, din motive de neînțeles, nu aveau și nu foloseau coifuri? ■

CESARE BORGIA DE LA SUTANA PREOTEASCĂ LA CĂSĂTORIA LAICĂ

DORINA MIHALCEA

17 august 1498: în fața Papei Alexandru al VI-lea și a Colegiului Cardinalilor era înaintată o neașteptată și până atunci niciodată exprimată doleanță. Un tânăr cardinal le cerea eliberarea din funcțiile ecleziastice și revenirea la viața laică. Neașteptată, mai ales dacă ținem cont cine era tânărul...

Cesare Borgia (1475 – 1507) era unul dintre cei patru copii nelegitimi ai lui Roderic Borja (italienizat mai târziu în Rodrigo Borgia, 1431 – 1503), descendent al unei familii nobiliare de origini catalane, nimeni altul decât pontiful din acea vreme, Alexandru al VI-lea. Era primul său născut, fruct al dragostei ce l-a legat pentru mare parte din viața de focoasa și rubiconda Vanozza dei Cattanei (1442 – 1518). Încă de la venirea sa pe lume, părintele l-a crezut menit a îmbrăca haina preotească. Și a făcut aproape totul pentru a-i ghida și ușura calea: la doar șapte ani a devenit protonorar, un prelat la Curtea papală, însărcinat cu înregistrarea și expedierea actelor pontificale, iar la 15 – episcop.

O MOARTE SUSPECTĂ

Pentru Rodrigo Borgia, Biserica părea că nu mai avea secrete. Carismatic, cu o minte

ascuțită, răbdător, a reușit să urce rapid în ierarhia pontificală. După ce destul de multă vreme fusese numărul doi în Biserica Catolică, ocupând poziția de vice-cancelar al Bisericii (cea de cancelar nu exista!), în noaptea de 10 spre 11 august 1492 a ajuns să fie ales, cu o largă majoritate (înainte avusese grijă să cumpere cât mai multe voturi), noul Papă (al doilea catalan care a ocupat cea mai înaltă poziție în Biserica Catolică, după Calixt al III-lea, 1455 – 1458, care, de altfel, i-a fost unchi).

Cesare nu a participat la ceremonia de învestire, după cum l-a sfătuit părintele. Dar, la scurt timp, a fost recompensat pe măsură: la 31 august 1492 a primit arhiepiscopia de Valencia, una dintre cele mai bogate, iar la 23 septembrie 1493, titlul de cardinal diacon de Santa Maria Nuova. Multora dintre înalții prelați deciziile le-au stârnit furia. Nu numai că era prea tânăr, dar și originea îi era controversată. Deoarece

Papa Alexandru al VI-lea

celor născuți din legături neoficiale nu li se permitea să ocupe funcții în Biserică, Alexandru al VI-lea a emis, la 20 septembrie 1493, o bulă papală prin care îl denumea pe Cesare fiu legitim al iubitei, din căsătoria acesteia cu Domenico d'Arignano (aranjament matrimonial despre care mulți înclină să creadă că a fost opera Papei însuși!). Câteva zile mai târziu, la 17 octombrie 1493, de astă dată într-o bulă secretă, Alexandru al VI-lea l-a recunoscut ca propriul copil.

Dacă la început rolul lui Cesare la Curtea papală nu a fost decât mai mult decorativ, înaintarea în vârstă, dar și personalitatea, mintea ascuțită și conjuncturi speciale au schimbat situația. În 1494, noul rege al Neapolelui, Alfonso al II-lea (1494 – 1495), s-a aliat cu Papa, creând astfel o amenințare directă ducatului Milano. Conducătorul său, Ludovic Sforza (1494 – 1500), s-a gândit să se apere, cerând ajutorul Franței. Trupelor regelui Carol al VIII-lea (1483 – 1498) li s-a permis accesul prin ducat. După ce francezii au ajuns la Roma, la 31 decembrie 1494, Alexandru al VI-lea, împreună cu fiul s-au retras din Vatican, printr-un pasaj secret, la periferia orașului, la Castel Sant'Angelo. Dar, abil diplomat, Alexandru a reușit să găsească o portiță de a dialoga cu regele francez. După o întâlnire privată, s-a semnat o înțelegere, care

prevedea, printre altele, și luarea ca ostatic a fiului cel mare, cardinalul Cesare Borgia. Captivitatea tânărului nu a durat însă mult. Foarte bun călăreț, athletic, dar și mereu cu idei ingenioase, Cesare a reușit să evadeze.

Carol al VIII-lea a reușit să cucerească Neapole, dar o alianță defensivă pusă la cale de același Papă Alexandru l-a forțat să părăsească pământul italian.

Încetul cu încetul, Cesare Borgia a devenit unul dintre personajele cele mai cunoscute la Vatican, atât ca mână dreaptă a Papei, cât și datorită vieții sale luxoase, a carismei, dar și datorită pasiunii pentru femei (în special, de moravuri ușoare, de la care se pare că ar fi și contactat sifilis, care îl va marca pentru tot restul vieții) și petreceri.

Când soarta părea că doar îi surâdea, fratele Giovanni, cel în care familia își pusese toate speranțele pentru a conduce afacerile în mediul laic, pierrea asasinat în condiții ciudate. Cum cu o seară în urmă petrecuse împreună cu fratele mai mare și cu câțiva apropiați ai cardinalului, inclusiv Cesare, episodul a fost considerat suspect. Nici astăzi, istoricii nu sunt convinși nici de vinovăția, dar nici de neimplicarea acestuia...

Vanozza dei Cattanei

TREI OAMENI FERICIȚI

Poate că dorința de a părăsi sutana fusese una mult mai veche, însă doar în noul context, Cesare a început să o facă auzită. Este adevărat, avea și mai multe șanse. Familia trebuia să aibă un cap în mediul laic, iar dușmanii din jurul Papei Alexandru păreau a-și strânge în mod periculos rândurile.

Și-a prezentat cu abilitate diplomatică poziția: de mic, cariera îi fusese predestinată, nu a avut niciun cuvânt de spus, a urmat întrutotul dorința „Sanctității Sale”, nu a dorit niciodată să îi încalce voința.... Acum, însă, condițiile se schimbaseră și îi implora să îi acorde dispensa. Și Alexandru a înțeles. Mai ales că laicizarea putea să îl ajute într-un mod neașteptat. Reușise, cu doar câteva zile înainte (21 iulie 1498), să îi asigure fiicei Lucrezia un mariaj cu Alfonso de Aragon (1481 – 1500), fiul ilegitim al lui Alfonso al II-lea al Neapole (1494 – 1495), apropiind astfel familia Borgia de tronul din Neapole. Îi mai rămânea doar Cesare... I-a trecut prin minte Papei să stabilească încă o căsătorie cu familia domnitoare de acolo: fiica, tot ilegitimă, a lui Alfonso, Sancha (1478 – 1506), părea perfectă. Nu îl putea opri pe Alexandru al VI-lea un infim... detaliu: aceasta era deja căsătorită cu cel mai mic fiu al său, Geoffroi (1481 – 1516/1517)! Papa nu îl prea avea la inimă pe ultimul său născut, dar, până la urmă, prea complicatele proceduri juridice care ar fi trebuit întreprinse pentru a anula prima alianță matrimonială l-au făcut să dea înapoi.

În ceea ce îl privește pe Cesare, era pentru prima oară în istorie când cineva renunța la pălăria de cardinal. Primul născut al lui Alexandru părăsea o lume pe care aproape că o cucerise, pentru a-și face drum într-alta, la care visase de mult.

Și asta, chiar dacă părea că îl va îndepărta de părinte, din contră, i-a strâns și mai mult legăturile cu Papa, cu familia. Mai ales că un alt eveniment – de astă dată extern – avea să schimbe, din nou, întreaga situație.

La Paris, Carol al VIII-lea se stinge din viață la 7 aprilie 1498. Succesor la tron era Ludovic al XII-lea (1498 – 1515). Ludovic urca în cea mai înaltă poziție a Franței cu o problemă majoră: în 1476 fusese nevoit din motive

*Cesare
Borgia copil,
tablou
de
Pinturicchio*

politice să se căsătorească cu Ioana a Franței (1464 – 1505), cea supranumită „Pioasă”, fiica vărului Ludovic al XI-lea (1461 – 1483), care, pe atunci, avea doar 12 ani. Cum Carol murise fără a lăsa urmași, era nevoie de anularea primului mariaj pentru a o lua de soată pe Anne de Bretagne (1477 – 1514), fiica ducelui Francisc al II-lea și nimeni alta decât văduva lui Carol. Alianța era una extrem de importantă, căci era menită a integra Bretonia în monarhia franceză.

Dar anularea nu era chiar atât de simplă pe cât părea... Ludovic, pentru a-și asigura succesul, a adus argumente dintre cele mai... jignitoare pentru soție: malformații fizice,

*Giovanni
Borgia
a avut parte
de o moarte
suspectă*

comportament iresponsabil, practici păgâne. Mai mult, a susținut cu fervoare că mariajul nici nu s-a putut consuma. Oricât a încercat Ioana să se apere, soarta părea să îi fie cu totul împotriva.

Alexandru al VI-lea a sesizat importanța momentului: era o șansă pe care viața îi-o arăta doar o singură dată! Un plan la care visase putea să se realizeze... Căci, la Curtea lui Ludovic se afla o tânără pe care o considera perechea perfectă pentru Cesare: Charlotte d' Aragon (1480 – 1506), moștenitoarea regatului Neapole, ca fiica cea mare a lui Frederic I, rege al Neapole (1496 – 1501), dar și a cărei mamă era nepoata regelui francez Ludovic al XI-lea.

Așa că a plecat urechea la doleanțele lui Ludovic al XII-lea. S-a stabilit, într-o primă fază, deschiderea unui proces, cu jurați aleși pe sprânceană, pentru a decide în favoarea noului rege francez. La 17 decembrie 1498 s-a dat hotărârea: mariajul cu Ioana era încheiat, iar Ludovic putea să meargă înainte, legându-și destinul de Anne de Bretagne...

Dar, la fel și Ioana, care putea să se retragă la viața monahală, la care visase din tinerețe...

Dar și... Alexandru al VI-lea! Căci numai Papa putea să îi acorde monarhului francez bula de anulare a căsătoriei și dispensa pentru un nou mariaj. Și cine era mai îndreptățit să ducă la Paris importante documente decât Cesare?!

PRECUM IULIUS CAESAR

O delegație impresionantă a fost trimisă. În frunte îl avea pe ambasadorul Louis de Villeneuve (1450 – 1516), care nu a venit cu mâinile goale: cardinalul de Valencia (Spania) avea să primească din partea regelui francez ducatul de Valence (Franța). Alături de 30 de tineri aristocrați romani, toți unul și unul, medicul său personal și șambelanul, Cesare Borgia a

luat drumul Parisului. După nouă zile, a călcat pe pământ francez. Peste tot a fost așteptat de oameni entuziaști. Avea să îi scrie părintelui că nu putea vedea nimic din frumusețile peisajului, atât de densă era mulțimea care se îmbulzea să îl primească. Iar Cesare se ridica la așteptările momentului, după cum a notat un contemporan: își etala, cu mare fală și pompă, luxul exorbitant, îmbrăcămintea cea mai scumpă, podoabele cele mai prețioase. Cauza era simplă: trebuia să-l impresioneze pe monarhul francez, dar, mai ales, pe tânăra Charlotte!

Numai că planul țesut acasă nu s-a prea potrivit cu realitatea. Charlotte nu a fost deloc încântată de ales: se pare că au atârnat greu atât urmele sifilisului, care deja îi stricaseră frumusețea obrazului, dar și reputația.

Antipatia a fost atât de pronunțată, încât părea că Cesare se va întoarce cu mâna goală.

Dar înțelegerea era înțelegeră! Dacă Alexandru al VI-lea îi adusesese mult dorita anulare a căsătoriei și dispensa pentru a se căsători cu Anne, Ludovic trebuia să fie un om de cuvânt. Abil diplomat, a păstrat un as în mânecă; sau mai bine zis alte două: două alte pretendente. Era vorba fie de fiica unui important conte de la Curte și verișoara Annei de Bretagne, Anne de Foix-Candale (viitoarea soție a regelui Ungariei, Vladislav Jagello, 1490 – 1516),

fie de una dintre nepoate, Charlotte d' Albret (1480 – 1514), sora regelui Ioan de Navarra.

Varianța a doua a devenit cea mai atractivă. Dar, din nou, au apărut piedici... Familia d' Albret nu prea îl considera pe Cesare Borgia demn de mână fiicei. Au urmat negocieri dure, în care nobilul francez a cerut sume considerabile de bani pentru a aproba mariajul. Ele s-au prelungit aproape un an, căsătoria avea să survină la 12 mai 1499. Iar Cesare și-a anunțat părintele că a fost consumată imediat. Orice urmă de posibilitate a anulării alianței trebuia îndepărtată de la început!

La Roma vestea a produs un adevărat scurt-circuit. Familia Borgia reușise să intre în familia regală franceză!

Lucrezia Borgia

*Regele Franței, Ludovic al XII-lea,
în timpul campaniei din Italia*

Au urmat câteva săptămâni pe care tânărul cuplu le-a petrecut împreună, perioadă în care Charlotte a și rămas însărcinată. Apoi, Cesare s-a întors acasă, iar consoarta a rămas în Franța, unde avea să aducă pe lume, la 12 mai 1500, o fiică, Louise. Cei doi nu aveau să se mai revadă vreodată... Alianța odată încheiată, Cesare se putea întoarce la Roma, pentru a-și asigura poziția și în propria țară.

Se apropia anul 1500, iar Alexandru al VI-lea gândea să organizeze una dintre cele mai fastuoase celebrări din istorie. Pentru Cesare putea să fie evenimentul special care să îl impună definitiv în noua lume în care intrase. Trebuia să pună capăt, odată și odată, tuturor bârfelor de pe seama obârșiei sale; lumea trebuia să îi descopere și să-i admire personalitatea strălucitoare, stilul, să fie impresionată de luxul și carisma lui.

Nu era pentru prima oară când se organizau petreceri impresionante pentru a celebra trecerea într-un nou secol, dar, de astă dată, Alexandru al VI-lea a avut grijă ca popularizarea

ei să fie pe măsură. Și rezultatul a fost cel dorit: după cum au notat cronicarii timpului, de la deschidere, la 24 decembrie 1499 și până la 6 ianuarie 1500, zeci de mii de credincioși pelerini, dar și curioși din întreaga Europă s-au îndreptat spre Roma.

Cesare Borgia nu se afla, inițial, în Roma, dar părintele a trimis un echipaj impresionant să îl aducă. Intrarea acestuia trebuia să fie una demnă de cele mai importante personaje ale momentului: maiestuos, purtând un costum somptuos și scilipitor, a venit însoțit de 100 de călăreți, ale căror patrupeze purtau harnașamente bogat ornamentate.

La 27 februarie, când a avut loc tradiționala defilare a carelor alegorice în Piața Navone, tema aleasă de Papă a fost tocmai celebrarea intrării triumfale a lui Iulius Caesar în Roma, cu veacuri în urmă. Nici pe departe o alegere întâmplătoare: Alexandru se gândise la tot. Iar când mulțimea aclama, de peste tot auzindu-se numele lui Cesare, bucuria îi creștea: fiul cel mare își făcuse propria intrare triumfală în lumea laică.

Petrecerile care s-au ținut lanț aproape tot anul au fost dintre cele mai intense: atât Alexandru, cât și fiul erau bărbați pasionali, cărora le plăcea să se înconjoare de femei frumoase, de alcool, de soldați de carieră... Simțeau o atracție aparte pentru violență, pentru sânge, pentru amuzamentul fără limite și bariere etice. Poveștile rămase sunt care mai de care mai pline de detalii scabroase: curse de cai sau de tauri, dar și unele în care elementul sportiv lipsea cu desăvârșire, în care au fost fugărite prostituate, bătrâni sau chiar evrei; concursuri în care cavalerii trebuia să nimerească, din avântul calului, găște vii, spânzurate de labe de stâlpi; chiar și o coridă, organizată la 24 iunie de Cesare însuși. Ultimul eveniment – unde se spune că tot Cesare Borgia a fost cel care a omorât cu propriile mâini taurii care au participat – a fost menit tocmai să demonstreze întregii Rome mândria originii spaniole. Cesare nu mai trebuia să se ascundă!

Pentru Alexandru al VI-lea, ca și pentru Cesare și Lucrezia, venise apogeul. Se simțeau de parcă ar fi fost deasupra tuturor: deasupra simplilor și umililor pământeni, dar și deasupra legilor, atât pământești, cât și divine. Numai că soarta avea să decidă altfel... ■

Vă prezentăm partea a doua a istoriei clădirilor care au adăpostit misiunea diplomatică poloneză.

CLĂDIRILE AMBASADEI POLONIEI LA BUCUREȘTI

ANDRZEJ DUBICKI
(Polonia)

După izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial, Ambasada Poloniei la București a devenit centrul de coordonare a ajutorului pentru refugiații polonezi care se aflau pe teritoriul României. Din acest motiv, s-a aflat în atenția forțelor progermane, în special a Gărzii de Fier.

Clădirea din Alea Alexandru în perioada interbelică

Până la expulzarea membrilor misiunii diplomatice poloneze la 5 noiembrie 1940, clădirea era sub protecția imunității diplomatice. La scurt timp după părăsirea acesteia de membrii misiunii, a fost ocupată de militanții Gărzii de Fier, instruiți fără îndoială de Abwehr sau SD, pentru a căuta, probabil, documente conținând informații, abandonate de partea polonă. Independent de raidul menționat, germanii s-au interesat de proprietate, care era *de facto* a Ambasadei Chile, ce preluase funcția de reprezentare pentru interesele polone, făcând presiuni asupra românilor să predea imobilul părții germane. Ministerul Afacerilor Străine al României, mai ales după rebeliunea legionară de la începutul anului 1941, nu era interesat să agraveze și mai mult relațiile cu Polonia și Chile. De aceea a dat răspunsuri evazive, sugerând chiar un acord în această privință cu U.R.S.S., ca al doilea ocupant.

Nu este clar nici până în ziua de astăzi când au transferat românii complet clădirea germanilor. Unele documente indică anul 1941, dar informațiile obținute din documentele vieții sociale, cum ar fi cartea de telefon, ne permit să considerăm că acest fapt s-a produs abia în 1943, după ruperea relațiilor diplomatice dintre România și Chile. Elvețienii, care au luat în grija lor interesele poloneze din România, nu au ridicat nicio pretenție asupra fostului sediu al misiunii diplomatice poloneze. E demn de remarcat faptul că cutremurul catastrofal care a lovit Bucureștiul la 10 noiembrie 1940 nu a adus pagube semnificative clădirii.

În 1943 a început cea mai întunecată perioadă din istoria proprietății de pe Alea Alexandru 23. Partea germană, care a primit în cele din urmă clădirea, a amplasat între zidurile sale o unitate de informații, care a funcționat aici până la data de 23 august 1944, adică până la trecerea României de

Gheorghe Gheorghiu-Dej, liderul partidului comunist după 23 august 1944, vorbește din balconul clădirii

partea Alianților. Conform unei răspândite „legende urbane“, aici s-ar fi aflat sediul Gestapo, ceea ce nu este adevărat. Din cauza perioadei relativ scurte de ședere a germanilor în această locație, din păcate, nu s-a păstrat niciun document care să ateste starea clădirii la acea vreme.

După 23 august 1944, când România a rupt alianța cu Al Treilea Reich și a trecut de partea Alianților, clădirea a fost aproape imediat ocupată de celula municipală a Partidului Comunist din România. În fotografiile realizate la adunarea organizată cu ocazia intrării Armatei Roșii în București, la data de 30 august 1944, în fața fostei Ambasadă a Poloniei pot fi văzuți conducătorii comuniști vorbind celor adunați de la balconul de la primul etaj al fostei reprezentanțe. Pe lângă organizația București a Partidului Comunist Român, clădirea a devenit pentru o vreme sediul așa-zisei Gărzi Patriotice, miliția P.C.R. Aici au fost încarcerati membrii de partid care, din diverse motive, erau considerați incoizi pentru cei nominalizați de Moscova. Cel mai cunoscut personaj reținut pe Alea Alexandru 23 a fost Ștefan Foriș, predecesorul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în funcția de conducător al Partidului Comunist.

*Predecesorul său,
Ștefan Foriș,
pe care
l-a eliminat brutal*

Foriș era incomod pentru noul sistem de putere și pentru că era etnic maghiar (Istvan Foriș), așa că a fost arestat la 9 iunie 1945 și închis sub acuzația de colaborare cu Siguranța în timpul războiului. Împreună cu Foriș au mai fost încarcerate cel puțin două persoane. Probabil după alegerile din 1946, s-a decis eliminarea martorului incomod care era fostul conducător al partidului, Ștefan Foriș, alături de alți doi tovarăși de suferință – Ion Pârgaru și Petre Melinte. Foriș a fost ucis pe terenul fostei ambasadă a Poloniei în 1946 (data exactă nu a fost stabilită) și a fost îngropat într-un mormânt săpat în subsolul clădirii. La sfârșitul anilor '60, în cadrul unor răfuiele în cadrul partidului, inițiate după venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu, având ca scop discreditarea „vechii gărzi“ – asociații lui Gheorghe Gheorghiu-Dej –, episodul a fost făcut public.

Imobobilul a fost retrocedat părții poloneze în 1946, împreună cu un mormânt triplu la subsol. Retrocedarea clădirii nu a decurs fără probleme, iar cazul Foriș a constituit probabil un element care a întârziat considerabil discuțiile. Încă de la începutul negocierilor legate de întoarcerea diplomaților polonezi la București, partea poloneză a subliniat necesitatea restituirii proprietății poloneze sau compensarea acesteia cu un imobil de valoare similară. Din cauza distrugerilor semnificative din timpul războiului, așa ceva era practic imposibil. Potrivit relatărilor diplomaților polonezi din România de la acea vreme, întârzierea predării proprietății Poloniei s-a produs și pentru că respectiva clădire adăpostea primul sediu al autorităților partidului comunist. După cum pare foarte probabil, un alt motiv al întârzierii se găsea în imediata apropiere, chiar în spatele gardului proprietății, unde, pe un teren învecinat, începuse în 1945 construcția clădirii Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Achiziția clădirii poloneze ar fi permis extinderea spațiului pentru noua construcție. Astăzi, această clădire este sediul Ministerului Afacerilor Externe al României.

Între timp, sediul Ambasadăi se afla în apropiere, pe strada Argentina, la numărul 4. Clădirea de pe Alea Alexandru 23 a revenit polonezilor în vara anului 1946. Conform diplomaților polonezi, decorul și mobilierul vechi nu au putut fi recuperate, iar clădirea în sine avea nevoie de reparații capitale. Acest aspect a fost trecut sub tăcere, în mod diplomatic. Dar a fost nevoie de participarea părții române la costurile reparațiilor și, înainte de

Interior din clădirea misiunii diplomatice polone...

toate, pentru livrarea materialelor necesare, iar problemele pe care partea română le-a avut în această privință nu au fost puține. A fost și unul dintre motivele care au împiedicat partea polonă să trimită un ambasador. Acesta a fost într-un final acreditat la București abia la un an după retrocedarea clădirii.

Chestiunea Foriș a fost ridicată din nou, după cum am menționat, în 1967, în contextul răfuieiilor din interiorul Partidului Comunist Român. Apoi, în urma acțiunilor comisiei însărcinate cu ancheta, au fost trase la răspundere, cel puțin parțial, persoanele responsabile de lichidarea lui Ștefan Foriș. Un element oarecum senzațional a fost acela că la 22 martie 1968 s-a ajuns la exhumarea rămășițelor celor trei activiști comuniști uciși. Din păcate, nu am găsit corespondența cu Ministerul de Externe Polonez în care partea română a cerut efectuarea acestei exhumări. Putem doar presupune cum a trebuit să explice Ministerul Afacerilor Externe al României cererea de a pătrunde pe teritoriul incintei diplomatice poloneze pentru a efectua, în

subsol, exhumarea rămășițelor. Din documentele păstrate până acum (corespondența nesecretizată) ale ambasadorului Wiesław Sobierajski, aflată în Arhivele Ministerului de Externe din Varșovia, din care însă nu reiese în mod clar dacă acesta cunoștea scopul real al acțiunii românilor, aflăm doar că au avut loc două încercări de căutare a rămășițelor. Prima s-a produs spre sfârșitul anului 1967 și s-a dovedit fără rezultat, din cauză că partea română nu a fost în stare să indice locul exact în care erau ascunse trupurile. A doua a avut loc în martie 1968 și a fost încununată până la urmă cu succes și cu aducerea la lumină a rămășițelor victimelor. Oricum, există până în ziua de astăzi și alte posibile locații în care ar fi putut fi îngropate trupurile, cel puțin sub forma unei legende urbane, indicând spre grădina Ambasadei, dar în lumina documentelor furnizate de C.N.S.A.S., această versiune ar trebui respinsă. Probabil că un alt motiv al interesului relativ scăzut pentru acest subiect în sursele poloneze l-a constituit rotația ambasadorului Republicii Populare Polone la București (la 13 februarie 1968 Wiesław Sobierajski a fost înlocuit de Jaromir Ochędusko).

Cazul Foriș nu a încheiat șirul de evenimente interesante legate de imobilul de pe Aleea Alexandru 23. La 4 martie 1977, Bucureștiul a fost lovit de un puternic cutremur de pământ, în timpul căruia clădirea Ambasadei polone a suferit daune semnificative. După cutremur, clădirea a fost refăcută, cea mai mare parte a construcției incintei de azi provine din perioada de după 1977. Totuși, merită menționat că în inventarul incintei intră, de asemenea, anumite artefacte ce provin din perioada dinaintea celui de Al Doilea Război Mondial, depozitate pe durata războiului.

După cum se vede, istoria clădirii Ambasadei polone la București ascunde multe taine, iar edificiul în sine, deși a trecut în mâinile polonezilor de peste 90 de ani și a fost martorul multor întorsături interesante ale sorții, de la rezidență a reprezentantului turc în timpul ocupației României, apoi sediu al Comitetului Partidului Comunist Român (unde au fost concepute planurile de preluare a puterii pe teritoriul României și au fost eliminați adversari politici), la sediu al misiunii diplomatice poloneze care a găzduit mari polonezi și mulți români eminenți pe parcursul secolului trecut. Să sperăm ca următorii ani de funcționare să nu mai cunoască momente tragice. ■

... și serată muzicală

BISERICA LUI HOREA DIN CIZER

PETRU GALIȘ

În jurul anului 1715, nu se știe din ce cauză, a izbucnit un mare incendiu în localitatea Cizer, care a mistuit în flăcări o mare parte din sat, inclusiv biserica. Timp de mai mulți ani, sătenii au folosit drept biserică o casă mare, cu acoperiș de paie. Ea a dăinuit până astăzi, când a fost achiziționată de Muzeul de istorie și artă din Zalău pentru a fi transformată în muzeul satului Cizer.

În timp ce sătenii își căutau un meșter pentru a-și construi biserica, Horea sălășluia în vecinătatea localității lor, în partea sudică a acesteia. Se afla într-un loc numit Puturoanca, la bifurcația a două artere principale. Una mergea pe la Bogdana, Buciumi la Zalău, iar cealaltă pe la Cizer, Crasna la Zalău sau Șimleu Silvaniei, artere pe care secole de-a rândul circulau moșii „cu cofe și cu ciubară”. Din acest loc, Horea a reușit să țină permanent legătura cu moșii.

Sătenii Cizerului, auzind despre Horea că era mare meșter, l-au angajat să le construiască o nouă biserică (*Magazin istoric*, nr. 10/1968). Locul construcției l-au stabilit în apropierea celei vechi, câțiva metri mai sus, pe dealul numit Coaste. Materia primă a fost lemnul de stejar adus din locul numit Colț.

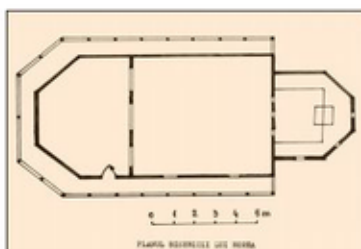
LUCRATĂ DE NICULA ION ȘI DE URSU

Spun bătrânii că, după ce Horea a plănuit biserica, s-a dus în pădure și a însemnat arborii trebuincioși, care erau așa de groși (50 – 70 cm în diametru), încât abia au fost aduși cu trei perechi de boi. Se mai spune că pentru a nu se sparge roțile de la tilegi sub greutatea lor, țăranii au pus în locul roților cu spițe și obezi roți tăiate din butuci de lemn sau au legat buștenii cu lanțuri și i-au târât.

Un vârstnic (Ioan Țolaș, a Bonii) povestea că în copilăria lui în locul Colț nu mai era pădure, dar ici și colo rămăsese câte un ciot pe care stăteau și mâncau în timp ploios (păștori fiind cu vitele sau oile), ca pe o masă. Era dovada că în locul respectiv fusese o pădure falnică. Tot sătenii afirmă că Horea își făcuse o ascunzătoare într-o scorbură de răchită de pe malul Văii Cizerului, unde să se poată ascunde în eventualitatea că ar fi urmărit de trimișii stăpânirii.

Pentru ridicarea bisericii, Horea a lăsat aici o echipă condusă de Nicula Ion a Neamțului. Horea venea din când în când să execute lucrările mai dificile, pentru că mai avea și alte lucrări în antrepriză, în împrejurimi.

Biserica a fost construită în întregime din lemn, până și cuiele și cheia de la intrare au fost făcute din acest material. Este o biserică sală fără pridvor, compusă din pronaos, naos și altar, în jurul căreia

*Biserica strămutată
la Muzeul Etnografic
al Transilvaniei
din Cluj-Napoca
și planul ei*

– cu excepția altarului – se află un coridor îngust, flancat cu stâlpi susținuți de arcade. Pronaosul are plafonul orizontal din scânduri groase de stejar. Deasupra lui se înalță zvelt turnul clopotniței. Naosul are partea superioară în formă de boltă.

În interior, pereții, pe care s-a aplicat pânză groasă de sac, sunt zugrăviți. Probabil zugrăveala este mai târzie și aparține unor meșteri transilvăneni al căror nume nu se cunoaște. De jur împrejurul clădirii, în exterior, au fost executate lucrări de sculptură, pe la jumătatea peretelui se află un minunat brâu în basorelief. Cele mai frumoase și mai bogate ornamente sunt la intrare. Ancadramentele ușii, cu trei rânduri de cordoane, motive florale și geometrice, arcadele cu butoni – toate dovedesc o mare măiestrie artistică, model de artă populară în lemn.

Deasupra ușii, la intrarea în pronaos, meșterii au săpat în lemn, cu slove chirilice, anul terminării construcției: „Ani d... la Hs 1773“. La intrarea în naos există o altă inscripție, păstrată numai în parte, ce începe cu „1773“.

Există și o a treia inscripție deasupra bolții, care pomenește numele meșterului constructor: „Lucrat Ursu“. Horea, pe adevăratul nume Vasile Nicola, avea porecla din familie Ursu, în locul numelui de

botez Vasile, conform unei datini din Munții Abrudului.

Referitor la inscripția de la intrarea în naos – „1773“ – care a fost tăiată în parte, fostul cantor al bisericii din Cizer, Ioan Boca (1881 – 1979), a afirmat că dânsul a tăiat puțin din partea de sus a ușii, fiindcă era prea scundă și bărbaii trebuia să se aplece prea tare la intrarea în naos.

Faptul că autorul operei de artă din Cizer este Horea nu se poate pune la îndoială. În testamentul scris

de preotul de la biserica din Măierii Albei Iulia, Horea amintește cheltuielile ce îi trebuia împăcate: „Nicula Ion a Neamțului meș(er)ul care a făcut biserica în Tizeriu 44 de florinți am fost chizaș, și eu am plătit lui fibirău din Zam numele lui Zambo Danil. La Suteu Toader din Ciucea și șade în Tizeri 10 florinț(i) și mi-au dat 10 horgoș(i) și au mai rămas 6 și 2 mariași. Satul(ui) Ciucea am fost datori 170 florinț(i), pe mine au căzut bani(i) groșilor 22 florinț(i) și i-am dat în mâna lui Petrișor Luca fiind birău, și într-a lui Brudașcă Mihai fiind față Ciucean Toader în casa mea i-am dat bani deplin...“

În perioada aceea, Horea a mai lucrat și o casă și o șură lui Patronea din Cizer. S-au păstrat de la șura respectivă două bârne sculptate, care se pot vedea și astăzi.

„ASCUNSĂ PRINTRE NIȘTE POMI“

După 105 ani de la construire, în 1878, se face prima descriere a bisericii, arătându-se într-un document de inventar starea sa „suferibilă“: „Biserica Parochiale a Ciserului e făcută din lemn, cu boltitura de scânduri, sunt șase ferești mari fără țâțâni, uși – una cu zar de lemn în stare re, podită pe giosu

Imagini din interiorul bisericii, fotografii de Călin Gabriel Duma

cu scânduri, acoperișu bunu peste totu e în stare suferibilă, de 7 și 1/2 stânjeni lungă și 3 st. lată“.

Între anii 1910 – 1912, pe vremea preotului Aurel Orian, în biserică s-a construit un cafas din scânduri de brad la insistențele fiicei acestuia, care era învățătoare, pentru a servi drept loc pentru corul bisericii.

Biserica a fost întreținută cu grijă de săteni. Acest lucru reiese din mărturisirile făcute de Ioan Boca reporterului ziarului *Năzuința*, în anul 1978: „Însoțit de moș Ioan Boca, un om tăcut ca toți ceilalți, cu privirea încruntată și hotărâtă, cu fața brăzdată de cutele anilor trăiți, 87 la număr, am urcat pe o coastă de deal, ascunsă printre niște pomi deși și frumoși, spre locul, pentru că numai locul a rămas, unde odinioară era biserica lui Horea. [...] Încă de pe vremea când eram copil, spune moș Boca, cel mai bătrân om din sat, am auzit că acest lăcaș a fost făcut de Horea. Personal l-am reparat de două ori, ultima dată în 1968, la 77 de ani. Se spune că Horea era fugar și avea casa între Ciucea și Cizer, la locul numit Puturoanca. El a lucrat aici cu un frate de al său și niște ortaci din munți.“

La 6 martie 1958, profesorul Atanasie Popa a consemnat pe prima filă a cărții vizitorilor bisericii lui Horea următoarele: „Biserica din Cizer, de pe plaiurile Sălajului, este o podoabă a arhitecturii românești, o dovadă de înălțimea până unde s-au putut ridica arta și aspirațiile unui popor obidit, asuprit, căruia i s-a luat nu numai dreptul de a trăi ca ceilalți oameni, ci și dreptul de-a se închina în limba și legea lui. În fiecare dăltuire a motivelor de o bogăție și o eleganță cum rar se mai întâlnesc, este pusă dragostea, nădejdea și credința unui suflet mare, dornic de libertate și gata de orice sacrificiu a Neamului său. Numele Ursu [subliniat în original]

săpat în scândura ce acoperă bolta bisericii este o dovadă că Horea a fost un suflet neînfricat de mucenic. Artist, erou, mucenic, aceste trei însușiri sunt cele fundamentale ale țărânului român din toate veacurile și peste toate timpurile. Biserica de lemn din Cizer este un tezaur artistic, arhitectonic și istoric. Să o prețuim și să o cinștim cum se cuvine.“

În același an, la 8 mai, biserica a fost vizitată de un alt iubitor și cercetător al istoriei noastre, Grățian C. Mărcuș, care a consemnat în aceeași carte a vizitorilor, printre altele: „Înainte de a fi tras pe roată la Alba Iulia, cu seninătate gospodărească, și-a făcut testamentul și a rostit cu limbă de moarte preotului din Măieri – printre altele și o socoteală de bani ce rămăsese nelichidată cu ceilalți meșteri de pe urma lucrării la «biserica din Tizeriu». Deci, aceste bărne înnegrite de vremuri au fost cioplite și încheiate fără îndoială de însuși Horea, cu o neîntrecută măiestrie. «Din cele peste 400 de biserici de lemn câte am cercetat – îmi spunea prietenul meu At. Popa –, pe aceea din Cizer o consider de o arhitectură mai armonioasă și mai frumoasă dintre toate». Un popor se cinstește pe sine, amintindu-și de eroii săi și păzind ca pe ochii din cap obiective rămase de pe urma lor. Mulțumită se cuvine și prof. Emil Nedescu din Cizer pentru grija și stăruința de a păstra și consolida acest monument istoric. Mulțumită se cuvine și prof. Stejan de la Arhivele Statului Zalău pentru că a legat cu mână proprie această carte a vizitorilor. Iar ieșind din biserică, opriți-vă o clipă la mormântul poetei «Veronica din Sălaj».“

În anul 1967, biserica lui Horea din Cizer a fost strămutată la Muzeul Etnografic al Transilvaniei, secția în aer liber (pădurea Hoia) din Cluj-Napoca, unde constituie „bijuteria“ acestuia. ■

PE CAPUL ÎNVIȘĂTORILOR (Triverb: 6, 2, 5)

N A (L)

i R i R

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului ASASINAREA LUI CAESAR, din nr. 3/2024

LONGINUS – P – AVEREA – ADR –
BIGAMIE – IE – EDO – GRUMAZ – OICA
– I – ADI – UI – V – INEC – ASEZAT – EMA
– L – ZEIFICAT – PLECE – DA – O – IM –
ETNA – RR

Soluția jocului FONDATORUL SPITALULUI „FILANTROPIA“, din nr. 3/2024

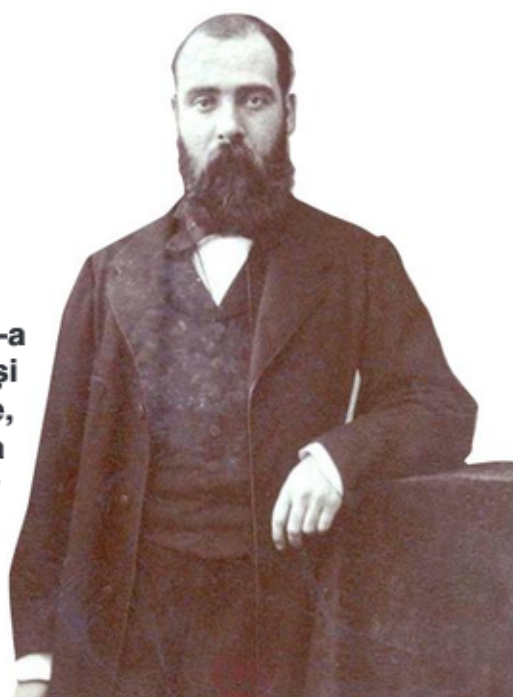
CONSTANTIN CARACAȘ
(CONSTANT-ÎN-CA-R/A-CA-S)

HECTOR MALOT

THEO STĂNESCU-STANCIU

În ciuda unei cariere literare care s-a întins pe mai mult de patru decenii și cu mai bine de 60 de romane publicate, Hector Malot a rămas în memoria colectivă mai ales datorită aventurilor orfanului Remi, eroul copilăriei multora și al celei mai apreciate cărți – Singur pe lume (1878). Unii dintre noi am descoperit cu el literatura, pasiunea pentru citit: „Mă cocoțam mereu în pat cu Singur pe lume al lui Hector Malot, pe care îl știam pe de rost și, jumătate recitând, jumătate descifrând, am parcurs paginile una după alta; când s-a întors ultima, am știut cu adevărat să citesc!” (Jean Paul Sartre, Les Mots – Cuvintele).

Dar omul Hector Malot a fost, totodată, un personaj aparte, cu pasiuni și trăiri contrare dorințelor familiei sau ale sorții.

Pentru primarul micuței localități La Bouille, din Normandia Superioară, situată pe malul Senei, la vreo 20 km în aval de Rouen, ziua de 20 mai 1830 a reprezentat motiv de mare sărbătoare: i-a venit pe lume un fiu, sănătos și plin de viață!

TATĂL, VĂDUV, ÎȘI REFACE VIAȚA ALĂTURI DE O... VĂDUVĂ

Jean Baptiste Malot se afla la o a doua căsătorie; prima

soție, Reine Cécile Boulon, s-a stins din viață în 1821, lăsându-i în grijă creșterea celor două fiice, Cécile (1810) și Prudence (1812). În 1826, dragostea i s-a reîntors din nou în suflet, când a întâlnit-o pe Marie-Anne-Victoire Lebourgeois. La rândul-i, și Marie era o femeie care suferise de curând pierderea consortului, căpitan de navă, răpus de febra galbenă undeva în largul Antilelor, în 1824. Cu doi copii mici – Zoé Véronique (1820) și Edouard Joseph (1822) –, Marie se luptase din greu să

depășească greutățile.

Cei doi și-au unit destinele la 30 septembrie 1826, iar, la scurt timp, s-a născut Victor, primul băiat al cuplului, dar care, din păcate, s-a stins la doar câteva zile. Patru ani mai târziu, familia avea să primească un nou membru: Hector-Henri. O legendă locală povestește că, la scurtă vreme după venirea acestuia pe lume, un incident avea să zguduie micuța localitate de pe malul Senei. Marinarii de pe o ambarcațiune cu pânze au fost nevoiți să ancoreze de

urgență, efectuând o manevră periculoasă pentru a intra în port. Zgomotul a fost atât de puternic, încât se pare că geamurile locuinței primarului Malot, aflată în apropiere, au fost zdravăn zdruncinate. Cu toate acestea, pruncul a continuat să doarmă, ca și cum nimic nu i-ar fi putut tulbura liniștea. Locuitorii din La Bouille au luat întâmplarea ca pe un semn al sorții: băiatului i se arăta un destin excepțional, o forță nebănuită care avea să îi conducă întreaga existență.

Dacă părintele se arăta distant și mereu ocupat cu afacerile notariatului sau ale primăriei, mama i-a acordat toată dragostea și atenția de care avea nevoie micuțul. O familie complicată, cu surori și

frați vitregi, nu părea prea ușor de condus, dar Marie-Anne a dovedit că poate face față. Pasionată de misterele Senei și de călătorii pe târmuri îndepărtate, ea și-a fermecat copiii mai mici în fiecare seară cu povești, care mai de care mai fascinante.

În toamna lui 1835, deodată Jean Baptiste a fost numit judecător de pace într-o altă zonă, familia Malot s-a mutat la țară, departe de agitația și viața colorată a portului, la Bosc-Bénard-Commin, o mică localitate rurală din departamentul Eure.

Aveau să urmeze ani plini de tihnă, de care adolescentul Hector avea să profite din plin, petrecându-și-i mai ales în compania cărților sau în natură. A devenit un cititor pasionat, aventurile descrise în paginile lui Racine, Lesage sau Molière scoțându-l adesea din lăncezeală. *Robinson Crusoe* i-a fost cartea cea mai dragă, ale cărei pagini aproape că le învățase pe de rost.

Dar și escapadele în natură aveau să îi însenineze zilele. Hector s-a arătat din ce în ce mai interesat de arbuști, de flori, de insecte, de magia ascunsă a ciclurilor vieții... Îi știa aproape pe toți cei care lucrau câmpurile în zonă sau pe cei care creșteau animale; îi bombarda zilnic cu întrebări, care mai de care mai complicate. Voia să știe totul și nu se oprea aproape niciodată!

Însă anii fericiți nu aveau să dureze prea mult. În ciuda tuturor încercărilor mamei de a se opune deciziei capului familiei, la doar nouă ani, Hector a

fost trimis să-și desăvârșească studiile la internat, în Rouen.

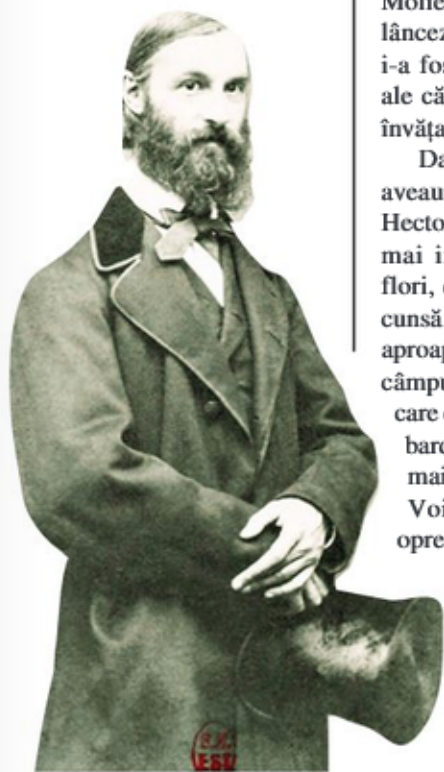
O PRIETENIE DE-O VIAȚĂ

Trei ani mai târziu, îl găsim elev la Collège Royal de Rouen, una dintre cele mai vechi instituții din zonă (înființate în 1593). Acolo a fost coleg cu viitorul critic literar și secretar al lui Saint-Beuve, Jules Levallois (1829 – 1903), cu care a împărțit pasiunea pentru literatură, între cei doi înfiripându-se, pe dată, o prietenie de-o viață. Nu a fost deloc un elev strălucit, sistemul școlar din acele vremuri neavantajând un spirit liber și visător, precum era Hector Malot.

În 1847 începea să studieze în Cartierul Latin, la prestigiosul Liceu „Henri IV” din Paris, și apoi, la insistențele părintelui, revenea la Rouen și se înscria la cursurile de Drept. Tatăl visa ca unicul fiu să îi urmeze cariera, așa că îi facilitează să se angajeze, în același timp, și stagiar la câteva cabinete notariale. Erau ani grei pentru Jean Baptiste, revocat din motive politice, cu revoluția care zguduia țara. Familia Malot s-a stabilit, între 1848 și 1850, inițial la Rouen, apoi, într-o localitate din apropiere, Mesnil-Esnard, unde tatăl a reușit să fie numit din nou judecător de pace.

Hector refuză să profeseze și să urmeze o carieră juridică; se reîntoarce la Paris, unde, în 1856, se dedică ziaristicii. Primul său roman, cea dintâi parte a trilogiei *Les Victimes d'amour* (Victimele dragostei), *Les Amants* (Amanții) avea să vadă lumina tiparului în

Jules Levallois

Londra, un oraș pe care și-l închipuise altfel
(sursa: London Metropolitan Archives)

1859. La redactarea lui, Malot a utilizat o metodă originală: regăsindu-și vechiul camarad de școală, Levallois, i-l citește pe capitole, discutând împreună și convenind asupra părților ce trebuia modificate sau chiar eliminate. Un an mai târziu, i-a dedicat una dintre cărți, *Les amours de Jacques* (Iubirile lui Jacques, 1860): „O atenție specială față de cuvinte, față de literatură; o veche prietenie, care ne unește pe viață și ne susține și care nu poate fi doborâtă niciodată de nimic, dragul meu Jules. Adesea, ne-am inspirat din aceleași surse, care ne-au adus, totodată, și dulci mângăieri. Astăzi vreau să îți ofer această dovadă a legăturii noastre. Rugându-te să accepți acest roman, doresc atât să scot în evidență asocierea noastră intimă de sentimente și de gânduri, cât și să îți mulțumesc, ție, credinciosului și viteazului meu tovarăș în viață și în artă“ (1 septembrie 1860).

Moartea mamei – survenită în octombrie 1862 – avea să îl marcheze profund; durerea

resimțită a încercat mai apoi să o transpună în pagini de descrieri sfâșietoare, în special în povestea orfanului Romain Kalbris, în romanul cu același nume (1876).

Succesul raportat, mai ales ca jurnalist, dar și ca scriitor prolific, îi permite, câțiva ani mai târziu, să-și cumpere un teren lângă Pădurea Vincennes, unde și-a ridicat o locuință din lemn – „cabana mea“, cum avea să o denumească –, după planurile unui alt apropiat, arhitectul Victor Edmond Poitrineau (1827 – aproximativ 1900). Acolo, la o răscruce de drumuri importante și în apropierea gării (pentru a-și ușura deplasarea constantă și rapidă către Paris) își va petrece tot restul vieții, atât el, cât și tatăl (decedat în octombrie 1866), pe care l-a luat să locuiască împreună.

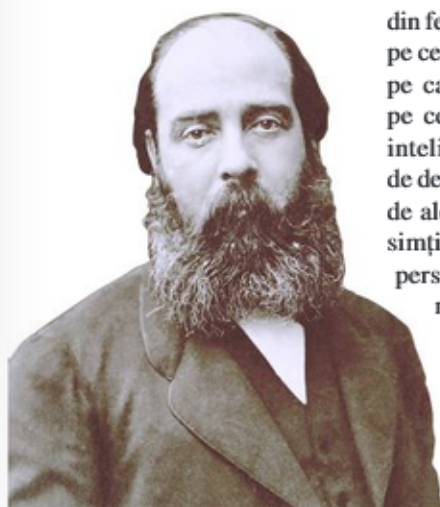
UN CĂLĂTOR PASIONAT

Mărturisirea spre sfârșitul vieții, într-o adnotare pe un car-

net de însemnări (1894): „Călătorim pentru a omorî timpul sau pentru a-l stăpâni, pentru a-l pierde sau, din contra, pentru a-l folosi la maximum, pentru a ne distra sau pentru a studia“.

Ultima variantă pare a-l caracteriza cel mai bine, căci Malot, precum Dickens (pe care francezul îl aprecia cel mai mult dintre confracții străini), dar și alți scriitori ai timpului său considera că tocmai călătoriile pot să devină metode eficace de studiu pentru elaborarea unui roman. În 1862, călătorea în Anglia. A fost total surprins (după cum a notat în volumul ce a apărut imediat, *La vie moderne en Angleterre*, Viața modernă în Anglia, 1862) de fizionomia unei capitale pe care și-o imaginase mult mai cosmopolită și, mai ales, mult mai curată! Londra părea din ce în ce mai periculoasă: copii care încercau să îi vândă jurnale la prețuri piperate; bețivi care își duceau răfuielele în plină stradă, riscând să îi rănească pe trecători; prostituate ce se odihneau, ademenitoare, în așteptarea clienților, aproape pe fiecare stradă...

În refugiul de lângă Vincennes și-a adus și prima dragoste, pe Anna Dariès (n. 1833). Când s-au întâlnit, cei doi erau în plină maturitate. Anna trecuse printr-un mariaj nefericit; căsătorită la doar 18 ani, după nașterea a trei copii, a decis să îi pună capăt în 1866. Mai puțin de un an mai târziu, alături de Hector, decide să încerce din nou să își găsească iubirea. A apărut o fiică, Lucie, și lucrurile păreau că merg pe făgașul cel bun pentru familia Malot. Însă Anna se stinge la doar 46 de ani, în 1880.

*Scriitorul (fotografie de Nadar;
sursa: gallica.bnf.fr)
a găsit sursa de inspirație
și un prim cititor critic...*

CEL MAI ÎNDRĂGIT COLABORATOR

Rămas singur, Hector Malot a încercat din răspuțeri să îi ofere lui Lucie, ca părinte, un cămin plin de căldură și de dragoste; iar, ca scriitor, să-i dedice realizările literare. Au apărut, astfel, romanele cu eroi copii sau adolescenți, care aveau să îl transforme într-unul dintre cele mai mari nume din domeniu. Critic sever, dar și cititoare pasionată, Lucie a devenit inspirația scriitorului. În *Singur pe lume* (1878), Malot avea să îi transmită, fără echivoc, dragostea și mulțumirile sale. În autobiografie (*Le Roman de mes romans*, Povestea romanelor mele, 1896) avea să rememoreze timpul petrecut împreună cu Lucie, căreia i-a încredințat un rol decisiv în redactarea romanelor sale. „În ceea ce privește poveștile cu copii,

din fericire, am avut lângă mine pe cel mai bun spirit de control pe care mi l-aș fi putut dori, pe cel al fiicei mele, a cărei inteligență era deja suficient de deschisă, mintea ei suficient de alertă pentru a înțelege și a simți ceea ce intenționam cu personajele, chiar și cu cele mai mari ca vârstă decât ea. [...] De fiecare dată când terminam un capitol, i-l citeam. Un băiat ar fi făcut, fără îndoială, o mulțime de observații, chiar și obiecții; dar, de mică, Lucie era mai rezervată. Totuși, ceea ce ea nu îndrăzneala să exprime în cuvinte, chipul ei îl spunea:

ochii, mâinile... și asta era de ajuns. În plus, ea răspundea sincer la fiecare întrebare pe care i-o puneam. Așa a botezat, la un moment dat, și un capitol căruia nu reușisem să îi dau titlul dorit...“.

La doar un an de la dispariția Annei, Hector avea să descopere, din nou, că viața

... în fiica sa Lucie

merita trăită. Și nu numai pentru Lucie! Și-a găsit sufletul pereche, în tânără și plină de energie Marthe Oudinot de la Faverie (1850 – 1926).

DOUĂ IUBIRI: O TÂNĂRĂ FEMEIE ȘI TĂRÂMURILE ITALIEI

Nici Marthe, la rândul ei, nu avusese neapărat o viață ușoară până la întâlnirea cu Hector. Părintele, Achile Oudinot de la Faverie, pictor peisagist, care lucrase mulți ani în atelierul celebrului Jean-Baptiste Corot (1796 – 1875), se săturase să aștepte succesul și, plin de datorii, decisese să emigreze în America, unde avea să își încerce norocul la Boston. Și-a lăsat în urmă soția și fiica, aproape fără nicio lețcaie. Nevoite să supraviețuiască, cele două au preluat administrarea unui serviciu poștal, unde, se pare, l-ar fi și întâlnit pe deja cunoscutul scriitor, pe care îl admira încă din perioada adolescenței. Hector a fost cucerit pe dată: mariajul a avut loc la 12 iulie 1881.

Pentru că împărtășeau aceeași pasiune pentru călătorii, cei doi aveau să își petreacă luna de miere într-un voiaj în Scoția. A fost doar prima, dintr-un lung șir de călătorii împreună, atât prin Franța natală, cât și prin multe alte colțuri îndepărtate ale lumii: Imperiul Otoman, Rusia, Africa de Nord...

Din Istanbul, Marthe și Hector au rămas cu impresii puternice: Podul Galata, Marele Bazar, gara, Moscheea Albastră, Sf. Sofia... Sosiți, în 1896, în îndepărtata Africă,

cei doi au vizitat Algeria și Tunisia. Presa locală l-a întâmpinat cu aclamații: „Suntem bucuroși să salutăm prezența celebrului romancier, autorul atâtor cărți bune și frumoase, care ne-au emoționat, minunat și, neapărat, trebuie să adăugăm că ne-au instruit trei generații la rând“ (*La Dépêche Tunisienne*, 6 mai 1896).

La reîntoarcere, au ales calea Italiei, pentru a admira frumusețile Siciliei, ale orașelor Florența, Parma, Milano sau Roma. Nu era pentru prima oară pentru Hector Malot, pentru care Italia a reprezentat atracția predilectă: prima călătorie a întreprins-o în martie 1875.

EDUCAȚIA PRIN LECTURĂ

Una dintre rubricile pe care le păstora, încă din tinerețe, la gazeta *L'Opinion nationale*, era consacrată mișcării, activităților fizice. Căci Malot credea cu tărie că acestea jucau un rol esențial în formarea tinerilor.

În buna tradiție a pedagogului elvețian Johann Pestalozzi (1746 – 1827), Malot considera, apoi, că și munca manuală prezenta, pentru adolescenți și tineri, nu numai un interes pur economic, ci, mai ales, și unul strict educativ. Eroii săi trebăluiesc mai mereu, meșteresc, grădănesc: Romain își face propria plasă de pescuit; Perrine confecționează piese vestimentare și încălțăminte; Rémi este pasionat de micul său spațiu cu legume.

La scurt timp după publicarea poeziei lui Perrine,

La bătrânețe
(fotografie de Nadar;
sursa: gallica.bnf.fr)

Hector Malot decidea să pună capăt carierei literare. Petrecuse prea multă vreme în fața paginilor albe, avea nevoie de tihna Vincennes-ului, de mângâierea soției și a familiei. Să se retragă din agitația vieții pariziene. Cu toate că încercase să susțină mereu cauzele pe care le

Marthe
Oudinot
de la Faverie

credea juste, fiind un om cu o inimă foarte mare (cum l-a descris într-una dintre cele mai cunoscute biografii Agnès Thomas-Vidal) – revizuirea legislației cu privire la posibilitatea internării în stabilimente psihiatrice, restabilirea legalității divorțului (suprimat în 1816, odată cu impunerea Restaurației) sau pentru recunoașterea drepturilor copilului natural sau ameliorarea condițiilor de muncă ale tinerilor –, nu agreea niciodată să fie în lumina reflectoarelor. Ezita deseori să iasă în față, să devină un lider. O dovedește mai ales lipsa sa de implicare în cel mai tulburător eveniment al epocii – afacerea Dreyfuss (*Magazin istoric*, nr. 8, 9/1998). Lucie Dreyfuss lui i s-a adresat mai întâi pentru a-i sări în ajutor soțului. Dar Malot a refuzat-o, după cum a notat, mai târziu: „Am fost capabil să rezist cu stoicism ochilor rugători și distruși de durere ai doamnei Dreyfuss, chiar dacă erau la fel de mișcători precum cei ai unei câprioare vânată“. Până la urmă, a fost Zola, cu celebrul *J'accuse*, care s-a ridicat să îl apere...

În 1894 avea să vadă lumina tiparului ceea ce el considera că va fi fost ultimul roman – *Amours de vieux* (Iubirile bătrânilor). Dar socoteala inițială nu s-a potrivit cu mersul vremurilor: doi ani mai târziu avea să-și publice autobiografia (*Roman de mes romans*) și să lucreze, în paralel, la o nouă carte – *Le Mousse* (Musul) – o incursiune în viața dură a pescarilor (apărută postum, în 1997!).

Atins de paralizie încă din 1905, se stinge din viață la 18 iulie 1907, în cabana din apropierea Vincennes-ului. A fost îngropat alături de prima soție, Anna, și de tată. ■

SYLVIA PANKHURST CORESPONDENȚA CU PERSONALITĂȚI CULTURALE ȘI DIPLOMATICE

NINA CRISTEA

Estelle Sylvia Pankhurst (cunoscută mai mult ca Sylvia Pankhurst) s-a născut la 5 mai 1882 în Old Trafford, Manchester, Marea Britanie, fiind fiica a doi cunoscuți activiști pentru drepturile femeilor, Richard Pankhurst și Emmeline Goulden.

De mică a fost preocupată de domeniul artelor. A studiat la Colegiul Regal de Artă din Londra în 1900 (The Royal College of Art), din dorința de a urma o carieră în acest domeniu, reușind să obțină chiar și o bursă de studiu. Datorită implicării familiei sale în lupta pentru obținerea de drepturi pentru femei, în special dreptul la vot, are contact de la o vârstă fragedă cu ideile liberale, chiar liberal-radicală și socialiste, promovate de tată, care o vor influența de-a lungul vieții.

Cu toate acestea, perioada în care trăiește își pune amprenta asupra sa, mai mult, poate, decât exemplul reprezentat de propria familie. Sylvia Pankhurst ajunge o susținătoare a Revoluției bolșevice și apoi a comunismului, justificând această susținere prin ideile pacifiste pe care le avea și pe care le dorea puse în aplicare la nivel mondial. Într-o lume destrămată de război, aflată în reconstrucție, o reconstrucție grea și solicitantă,

nu mereu echitabilă, ideile unei tinere femei pot fi influențate de ceea ce credea că poate reprezenta o salvare, o cale spre pace, spre drepturi egale și recunoaștere a femeilor în societate.

Susținerea obținerii de drepturi pentru femeile din toate categoriile sociale o aduce în situația de a sprijini apariția partidului comunist în Anglia și creează între ea și unii dintre membrii familiei sale (este vorba despre mama sa, Emmeline Pankhurst – *Magazin istoric*, nr. 7/2008 –, și despre sora sa mai mare, Christabel Pankhurst) animozități ce nu se vor rezolva vreodată.

*Sylvia Pankhurst
protestează în Trafalgar Square
contra politicii Marii Britanii
în India, 1932*

Cu Haile Selassie

La începutul anilor 1930, S. Pankhurst renunță la implicarea în mișcarea comunistă, dar rămâne foarte conectată la mișcările ce promovează lupta antifascistă și anticolonială.

Invadarea Etiopiei de Italia fascistă în 1935 – 1936, la ordinul lui Benito Mussolini, a stârnit un val de dezaprobare în Europa, iar S. Pankhurst devine una dintre principalele voci în favoarea statului agresat.

Împăratul etiopian Haile Selassie cere ajutorul Ligii Națiunilor pentru mediarea conflictului, organizație din care făceau parte atât Italia, cât și Etiopia, dar ajutorul nu este cel așteptat. La inițiativa diplomatului român Nicolae Titulescu, Societatea Națiunilor adoptă o serie de sancțiuni la adresa Italiei, dar acestea sunt minore și nu rezolvă conflictul, Italia ocupând în 1936 Etiopia, iar împăratul Haile Selassie fiind obligat să plece în exil.

Sylvia Pankhurst se simțea în acest conflict în sprijinul Etiopiei, fiind, prin convingerile sale, împotriva agresiunilor armate și a fascismului, dar și contra colonialismului.

În 1936 înființează publicațiile *The New Times* și *Ethiopia News*, prin intermediul cărora face cunoscută opiniei publice situația Etiopiei și își susține ideile. Este momentul în care S. Pankhurst intră și mai mult în atenția serviciului de securitate britanic MI5, care îi va asculta

telefoanele și îi va verifica corespondența și contactele, așa cum avea să reiasă din rapoartele date publicității ulterior.

Deși Sylvia Pankhurst era conștientă de acest lucru, fapt demonstrat și de o serie de scrisori din anii 1930 – 1940 în care se plânge diverșilor colaboratori că îi sunt ascultate telefoanele (scrisori studiate de dr. Sarah Jackson, profesor asociat la Nottingham Trent University și date publicității în 2018), ea își continuă acțiunile.

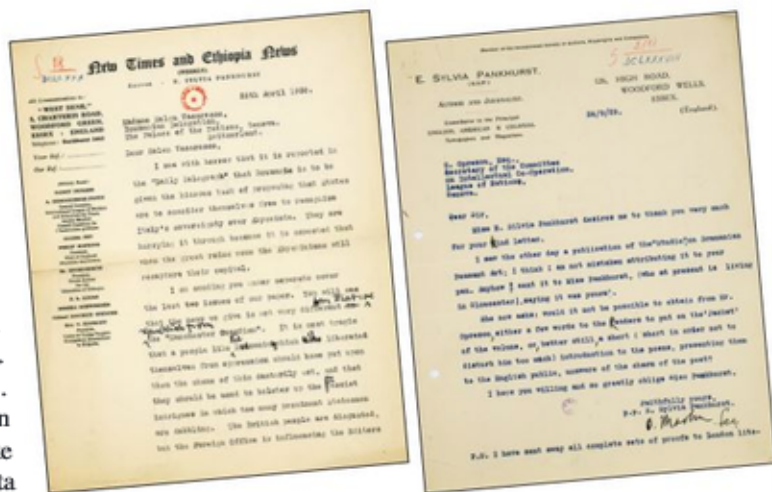
În dorința sa de promovare a statului etiopian și de obținere a sprijinului pentru acesta, S. Pankhurst scrie tuturor factorilor de decizie ai momentului, fiind de cele mai multe ori destul de dură în discursul său.

Unele dintre aceste scrisori îi sunt adresate și Elenei Văcărescu (1864 – 1947), în calitate sa de delegat, reprezentant al României la Societatea Națiunilor și secretar general al Asociației Române de la Geneva.

Scrisoarea datată 26 aprilie 1938, ce se regăsește în fondurile Bibliotecii Academiei Române (B.A.R., Fondul de corespondență Elena Văcărescu, S 18/DCCCXXX), prezintă rugămintea adresată Elenei Văcărescu ca aceasta să ia act de situația în care se afla poporul etiopian și să încerce, prin mijloacele de care dispunea, să ajute ca vocea etiopienilor să se facă auzită și ocupația italiană să fie înlăturată.

Sylvia Pankhurst făcea referire în scrisoarea sa la istoria României, la îndeplinirea idealului național – înfăptuirea Marii Uniri – și la înțelegerea

Scrisoarea trimisă Elenei Văcărescu (stânga) și cea adresată profesorului George Oprescu

de care ar trebui să dea dovadă România, prin reprezentanții săi, față de soarta Etiopiei, făcând o paralelă între situația teritoriului românesc, aflat la un moment dat sub stăpânirea altor popoare, și situația teritoriului etiopian, ocupat de un stat autoritar.

De altfel, S. Pankhurst folosea în scrisorile sale un ton dur la adresa atitudinii rezervate pe care o avea România, remarcând că nu este tocmai potrivit ca un popor care a suferit din cauza acțiunilor altor popoare să nu sprijine, cu mai multă convingere, un alt popor aflat într-o situație nedreaptă.

Elena Văcărescu nu a fost aleasă întâmplător, ci datorită faptului că era una dintre femeile influente și reprezentative ale perioadei, simbol al luptei pentru emancipare. Descendentă a Văcăreștilor, fiica diplomatului român Ioan Văcărescu și a Eufrosinei Fălcoianu, este cunoscută pentru activitatea sa culturală, dar și pentru neîmplinita poveste de iubire cu regele Ferdinand (pe atunci prinț moștenitor) din 1890.

Activitatea sa diplomatică este mai puțin cunoscută, deși și-a oferit sprijinul constant României militând pentru realizarea Marii Uniri din exilul de la Paris.

În ianuarie 1919, este membră a delegației României la Conferința de Pace de la Paris, iar din 1922 devine membru permanent cu drepturi depline în cadrul Comisiei de colaborare intelectuală, aflată sub patronajul Societății Națiunilor, fapt ce îi înlesnește colaborarea cu Nicolae Titulescu și promovarea, împreună cu acesta, a valorilor românești în cadrul diverselor evenimente.

Elena Văcărescu traduce în limba franceză versurile lui Mihai Eminescu, Octavian Goga, Lucian Blaga, George Topârceanu, Ion Minulescu

Elena Văcărescu

și alții. De asemenea, poeziile sale au fost traduse în mai multe limbi, printre care daneză, olandeză și chineză.

Ca o recunoaștere a meritelor sale culturale și diplomatice, în 1925 Elena Văcărescu devine membru de onoare al Academiei Române.

În acest context se conturează colaborarea dintre Elena Văcărescu și Sylvia Pankhurst, ambele fiind voci cunoscute ale perioadei interbelice, fiecare dintre ele militând pentru cauzele în care credeau. De altfel, Sylvia Pankhurst nu este străină nici de colaborarea pe plan cultural cu alte personalități românești.

Pe lângă colaborarea cu Nicolae Titulescu și Elena Văcărescu, în ceea ce privește domeniul diplomatic, aceasta întreține legături cu George Oprescu (1881 – 1969), istoric, critic de artă și colecționar român, profesor al Academiei de Belle-Arte și, din 1948, membru de onoare al Academiei Române.

Parte din corespondența dintre Sylvia Pankhurst și George Oprescu se regăsește în fondurile de documente aflate la Biblioteca Academiei Române (S2 (1-3)/DCLXXXVIII) și cuprinde perioada 1929 – 1930, subiectul principal al discuțiilor fiind poeziile lui Mihai Eminescu și promovarea lor la nivel internațional.

În scrisoarea trimisă de S. Pankhurst, în 8 noiembrie 1930, G. Oprescu este informat cu privire la faptul că poeziile lui Eminescu au fost foarte bine primite la evenimentul organizat în Anglia și este asigurat de o colaborare strânsă pe viitor.

Până la finalul vieții, Sylvia Pankhurst va rămâne atașată de valorile românești, se transformă într-o admiratoare a poetului Mihai Eminescu și va avea o bogată activitate de traducere a operelor acestuia în limba engleză. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

VATRA UTILITATE ȘI SIMBOLISTICĂ

Dr. GEORGETA ROȘU

Vatra este o componentă a cercului spiritual în care trăiește, muncește și prosperă omul: sat – casă – vatră – biserică – școală.

Vatra casei

Cuvântul vatră face parte din fondul de peste 100 de cuvinte moștenite de la getodaci și poate defini un loc, un spațiu amenajat în tinda casei, unde era centrul vieții familiei, unde se pregăteau mâncărurile pentru familie și unde se încălzeau toți cei din casă. Din cuvântul vatră sunt derivate vetrișoara, vătraiul sau vătrăiașul, ultimul fiind unealta cu care se umblă în foc pentru a-l întreține. De aici, persoana care mănuieste vătraiul se numește vătraș, din care a și derivat sintagma „lăsat la vatră”, pentru un ostaș care și-a terminat serviciul militar. În memoria colectivă există și o vatră a satului, locul unde s-au întâlnit primele case, loc sacru pentru comunitatea tradițională, unde a ars primul foc din sat, „focul sacru” (Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*). Aceasta pentru că exista credința că vatra satului e stâlpul cerului și că acolo trebuia cinstate divinitățile și strămoșii, se aduceau jertfe, se desfășura viața religioasă, se rezolvau problemele comunității; aici erau înălțate biserica, școala, aici se făcea hora satului. Din această vatră izvorau forța, sănătatea, prosperitatea familiilor din sat, aici se împlineau

toate îndatoririle față de strămoșii din neam (Ernest Bernea, *Cadre fundamentale ale gândirii populare românești*).

În Bucovina, focului i se mai spunea „vatră”, pentru că aceasta era purtătoare de sacralitate; în jurul vetrei se puteau face și vrăjile „de dragoste, de jind și de măritat, se descântau copiii și adulții de boală”. Pe vatră zăceau bătrânii neputincioși sau cei care erau foarte bolnavi, pentru că erau ajutați de căldură să se întrezeze (Ivan Evseev, *Dicționar de arhetipuri culturale*). Se mai poate vorbi de vatră și în cazul construirii unei case, când avem de-a face cu „vatra casei”, locul pe care s-a ridicat o casă, și de vatră strămoșească, înțelegând prin aceasta totalitatea bunurilor materiale și spirituale moștenite de o comunitate umană de la strămoșii comuni (I.I. Russu, *Etnogeneza poporului român*). În sintagmele vatra focului, vatra casei, vatra satului, noțiunea de foc se alătură altor elemente benefice de fondare a comunității – apa, pământul, cerul, formând grupul celor patru elemente care alcătuiesc toate credințele tradiționale ale oamenilor.

*Vatră în expunerea permanentă
a Muzeului Național al Țăranului Român,
acuarela de Horia Bernea*

Sunt considerate daruri ale lui Dumnezeu pentru oameni. De aceea, focul e privit ca o divinitate civilizatoare, veșnic viu, care la creștini poartă numele lui Hristos. Orice casă are o vatră, o sobă cu cuptor, care este necesară pentru preparat hrana, pentru încălzit, pentru socializat (lângă vatră se țineau și șezătorile), dar care este comparabilă în plan cosmic cu soarele care răsare zilnic, este la scară mică „miezul de lumină al bolții cerești” (Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români*).

Întâiul foc aprins în casa și vatra nouă era rezervat persoanei celei mai vârstnice din familie. Focul cere experiență, înțelepciune și jertfă (Bihor). Vatra și focul nu au numai însușiri benefice. În anumite situații pot aduce sterilitate, secetă, uscăciune, dacă în vatră se ard semințe care ar trebui să încolțească, să germineze, dacă acolo s-ar arde bucăți dintr-un legănuș al copiilor. În Bucovina existau chiar interdicții în ceea ce privea construirea vetrei sau a unui cuptor. Nu se construiau în zi de sărbătoare, atunci când nu era voie nici să coci pâine. La naștere, pruncii se purificau prin introducerea de trei ori în gura vetrei, făcând semnul crucii, gest făcut de tată și

ca semn de recunoaștere a paternității lui. În Bihor, copiilor care erau grav bolnavi încă de la naștere li se schimba numele în Fulger, Focu, nume invocate pentru a-l ocroti pe copil toată viața. Pentru că în vatră și cuptor erau pregătite toate mâncărurile și se coceau toți colacii pentru Crăciun și Paști, pentru nuntă, naștere și înmormântare, acesta se făcea după un tipic anume. Se alegea un loc care era curățat și se aduceau în preajmă tot felul de plante benefice, care să purifice locul – usturoi, leuștean, ramuri verzi.

Cuptorul trebuia făcut de o femeie curată, „iertată de Dumnezeu”, fără activitate sexuală (Bihor). În Țara Oltului se spunea că fără vatră sau cuptor nu există viață în casă. Vatra sau coșul vetrei nu se curățau în zilele de post sau în Duminica Paștelui (Vâlcea). În satele din Iași, mâncatul pe vatră aducea sărăcie, iar în Oltenia, când mirii intrau prima dată în casă, se duceau la vatră pentru a avea copii frumoși. În Galați, vatra simboliza statornicia, prosperitatea, iar în Hunedoara, când cineva „trăgea” la vatră se credea că urma să se îmbolnăvească. În satele din Gorj și Vaslui, fetele strigau numele celui drag pe horn, pentru ca vatra și focul, prin puterea lor magică, să îl aducă pe cel drag aproape. În Vâlcea și Neamț, familia își ținea banii într-o ulcică, ascunsă în vatră, fiind considerat locul cel mai protejat. Miercurea și vinerea nu se scotea cenușa din vatră, pentru că putea fi adusă sărăcia asupra familiei. În Banat, muribunzii erau așezați pe vatră, pentru a li se alina suferința prin căldura degajată. În satele din Bihor, la solștiu, vatra era curățată și împodobită cu ramuri verzi, busuioc, măceși, ramuri de rugi, leuștean, pentru a-i proteja sacralitatea și pentru a binecuvânta familia.

În satele din zona Mehedinți femeile nașteau pe vatră, pentru că era considerat locul cel mai pur din casă.

Înțelepciunea populară ne învață despre vatră că: Poate fi ger să înghețe și cenușa din vatră; Cu bărbatu' băutor nu faci pită pe cuptor; Omul leneș se mută de pe vatră pe cuptor; Când mîța șade pe vatră va fi vreme geroasă; De când lumea și pământul, pe cuptor nu bate vîntul; Oțelul și fierul ies din același cuptor; Unul ajunge paloș, iar celălalt potcoave de măgar; Când dă Dumnezeu, dă, când nu, îți ia și cenușa din vatră; În vatra omului gospodar și cenușa arde. ■

Horă în vatra satului Fundul Moldovei, Suceava

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **DOCUMENTE PRIVATOARE LA ISTORIA ȚĂRII MOLDOVEI ÎN PERIOADA RĂZBOIULUI RUȘO-TURC: AUGUST 1808 – Iunie 1809** (Volum întocmit de Demir Dragnev, Larisa Svetlicinai, Teodor Candu, Tudor Ciobanu)

Editura Academiei Române, București, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, Brăila, 2017, 884 pp.

● **Mihai Bărbulescu – ISTORIA ARHEOLOGIEI ÎN ROMÂNIA**

Editura Academiei Române, București, 2022, 490 pp.

● **FAMILIA REGALĂ A ROMÂNIEI: COLECȚIA DE FOTOGRAFII ȘI CĂRȚI POȘTALE A MUZEULUI NAȚIONAL COTROCENI. VOLUMUL I** (Catalog întocmit de Ștefania Dinu)

Editura Muzeul Național Cotroceni, București, 2023, 283 pp.

● **Călin Hentea – ROMÂNIA. ALBUM DE ISTORIE: 1900 – 1947**

Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2024, 223 pp.

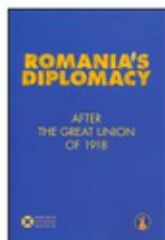
● **„ÎNAINTE DE CĂLĂTORIA CEA DE VECI”: TESTAMENTE DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ. VOL. I: 1659 – 1800** (Editori: Gheorghe Lazăr, Mariana Lazăr)

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2023, 479 pp.

● **Lavinia Betea – PRINȚESELE ROȘII: FEMEI ȘI BĂRBAȚI, PĂRINȚI ȘI COPII ÎN IDEOLOGIA ȘI COTIDIANUL COMUNIST**

Editura Corint, București, 2024, 445 pp.

● **ROMANIA'S DIPLOMACY AFTER THE GREAT UNION OF 1918** (Coordinator: Ion M. Anghel)

Editura Institutului Cultural Român, București, 2022, 448 pp.

● **Julien Santa Cruz – CIORAN SAU ISPITA NAZISMULUI** (Traducere din limba franceză de Mădălina Constantin)

Editura Meteor Press, București, 2023, 239 pp.

● **Mihail Mihailide – POVESTIRI CARE AR PUTEA FI ADEVĂRATE**

Editura Cartea Medicală, București, 2024, 267 pp.

● **Danuta Roman – IUBIRI SECRETE LA CASTEL. TAINE MILOȘCI NA ZAMKU**

Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2023, 236 pp.

● **PROVOCĂRILE ISTORIEI MILITARE** (Coordonatori: Simion Câlția, Andrei Florin Sora, Florin Șperlea)

Editura Militară, București, 2023, 227 pp.

● **PERSPECTIVE** (Revista Fundației Europene Titulescu)

Nr. 1, 2023, 176 pp.

FISCUL PRODUCE PANICĂ LA BORDUL APOLLO 13

12 aprilie 1970. Misiunea spațială Apollo 13 (11 – 17 aprilie) este cunoscută publicului larg mai ales pentru dificultățile pe care le-a întâmpinat. NASA planificase o nouă aselenizare, idee abandonată în mijlocul zborului din pricina problemelor tehnice. În mod spectaculos, echipajul a fost nevoit să facă un ocol în jurul Lunii, folosindu-se astfel de forța centrifugă ca să se îndrepte înapoi spre Pământ. Însă în timpul acestor evenimente, astronautul John L. (poreclit Jack) Swigert Jr. se gândea și la alte probleme.

Modulul de comandă, pilotat de Jack Swigert, după revenirea pe Pământ

Misiunea a avut parte de dificultăți încă înainte de decolare. Cu câteva zile înainte, astronautul Charles Duke a fost expus virusului de rubeolă din pricina unui prieten al fiului său. Întrucât echipajul de zbor și cel de rezervă aveau antrenamente comune, exista riscul ca și ele să fie expuse. Orice boală reprezenta un pericol pentru întreaga misiune.

În cazul în care un membru al echipajului de zbor nu mai putea să participe, procedura normală era ca toți să fie înlocuiți cu cei de rezervă – imposibil în acest caz. În final, cu două zile înainte de decolare, NASA a hotărât doar să îl înlocuiască pe Ken

Fred Haise, James Lovell și Jack Swigert (de la stânga la dreapta), decorați de președintele Nixon (în costum)

De la dreapta la stânga: președintele Richard Nixon, Henry Kissinger și foștii astronauți Michael Collins și William Anders urmărind reintrarea navei cosmice în atmosfera terestră

Mattingly, singurul care nu fusese imunizat printr-o îmbolnăvire anterioară, cu Jack Swigert.

Pentru Jack, a fost prima și singura misiune în spațiu. Alături de ceilalți astronauți, după revenirea pe Pământ a fost premiat cu Medalia Preșidențială a Libertății de președintele Richard Nixon. Jack a fost demis apoi din programul spațial în 1972, când a fost implicat într-un scandal – un număr de astronauți vindeau timbre cu autograf unei persoane din Germania de Vest, iar Swigert i-a mințit inițial pe procurori. A avut apoi o scurtă carieră politică, înainte să moară de cancer, în 1982. În imaginarii publicului larg, este cunoscut mai ales fiindcă a fost primul care a anunțat în timpul zborului Apollo 13: „Houston, we’ve had a problem here!” (Houston, avem o problemă!), în momentul accidentului produs la rezervorul de oxigen, care a schimbat destinul misiunii.

Și înainte de accident, situația era tensionată la bordul navei și la baza NASA din pricina dificultăților tehnice. În a doua zi de zbor, 12 aprilie, Jack Swigert, cunoscut pentru calmul său, s-a panicat. A anunțat baza că, din pricina grabei în care a trebuit să-l înlocuiască pe Mattingly, a uitat să trimită formularul fiscalului federal pentru veniturile sale – data limită era 15 aprilie.

„Cum pot să aplic pentru o prelungire [de termen]?” a întrebat baza. Când a auzit doar hohote de râs, a continuat: „S-au întâmpnat lucrurile cam repede acolo jos și am nevoie de o extensie. Vorbesc foarte serios. Puteți să...”

L-a întrerupt Joe Kerwin, din centrul de control al zborului: „Ai stricat atmosfera de aici de jos.” Swigert și-a terminat enunțul: „...o trimiteți voi?”

În cele din urmă, directorul de zbor Glynn Lunney l-a liniștit pe Swigert. A spus că, în mod normal, cetățenii americani care nu sunt în țară primesc o prelungire de 60 de zile. „Bănuiesc că se aplică [în situația aceasta]”.

A.O.

Glynn Lunney, fotografiat imediat după producerea accidentului la rezervorul de oxigen

MARELE JAF AL CĂRȚILOR EVREIEȘTI

ASHER SHAFRIR

La sfârșitul lunii iunie 2023, autoritățile suedeze au aprobat un protest în cadrul căruia s-a incendiat o copie a Coranului. Peste o lună, tot în Suedia s-a aprobat arderea unei cărți Tora, în fața Ambasadei Israelului. Cele două episoade dovedesc, din nou, că nu se învață nimic din istorie. Suedezii nu au observat că Tora este în fond Vechiul Testament, carte sfântă și creștinilor, ca și evreilor.

zece martiri care au murit fiindcă s-au împotrivit restricțiilor lui Hadrian.

Evul Mediu a fost „epoca de aur” a incendierii cărților evreiești. Vom aminti doar câteva episoade. În 1240 a avut loc un „proces al Talmudului” la Curtea regelui Ludovic al IX-lea al

Arderea cărților evreilor (Tora, Talmud etc.) n-a început în Evul Mediu. Avem câteva povești despre arderea unor cărți Tora din perioada celui de al doilea templu (apr. 500 î.H. – 200). Una dintre ele povestește cum regele seleucid Antiochus IV Epiphanes (175 – 164 î.H.) sau poate unul dintre dregătorii săi, pe nume Apostomus, au găsit un sul de Tora și l-au ars. Această poveste apare într-o carte din Apocrifa numită *Hașmonaim* (cap. 1:56).

O altă poveste o citim la marele istoric evreu din sec. I d.H. Flavius Josephus (*Magazin istoric*, nr. 3/2024), despre un soldat roman care a găsit un sul Tora și l-a ars. Poate povestea cea mai semnificativă este cea a marelui înțelept Hanina Ben Teradion, care este cunoscut ca un aprig adversar al împăratului Hadrian. El nu s-a supus restricțiilor poruncite de împărat contra evreilor. Cu toate că era interzis să se învețe Tora, el a continuat să-i învețe pe studenții lui. Din această cauză, a fost arestat și condamnat la moarte. El a fost ars pe rug înfășurat într-un sul de Tora. Este unul dintre cei

Franței, care nu era mare iubitor de evrei, suportându-i doar pentru câștigurile pe care i le aduceau. S-a hotărât arderea cărților sfinte evreiești. În luna iunie 1242, în Place de la Grève din Paris (în fața Primăriei de azi) au fost aduse 24 de căruțe pline cu 1.250 de manuscrise evreiești. O coloană mare de flăcări și fum s-a ridicat deasupra orașului. Cărți evreiești fuseseră arse în Franța și mai înainte, în 1233, la Montpellier. Mai târziu, arderea cărților evreiești a devenit un ritual aproape permanent în cea mai mare parte a Europei. Din Franța s-a răspândit în Anglia, în Italia, inclusiv Sicilia, și mai târziu în estul Europei, mai ales în Polonia.

Pe de altă parte, în bibliotecile din Vatican și din nenumărate mănăstiri, mai ales din Italia și Spania, Biserica Catolică păstrează adevărate comori, manuscrise și cărți evreiești necunoscute, pe care nimeni nu poate nici măcar să le vadă.

După acapararea puterii în Germania, în ianuarie 1933, naștii, în frunte cu Joseph Goebbels, au organizat prima ardere publică de cărți evreiești la 10 mai 1933. Sumbra ceremonie a avut loc în

10 mai 1933, Piața Operei din Berlin

Piața Operei din Berlin (actuala Piață Babilon), vizavi de Universitatea Humboldt. A participat chiar Goebbels. Au fost arse 20.000 de cărți scrise de autori evrei sau de simpatizanți ai evreilor. Ceremonii asemănătoare au avut loc în multe alte orașe. Măsura era îndreptată contra „influenței evreiești dăunătoare“, care a dus la „degradarea spiritului și culturii germane“. Cărțile fuseseră luate din biblioteci și din casele oamenilor. Goebbels a spus într-un discurs la această ceremonie: „Nu la degradare și la corupție morală! Da la decență și la moralitate în familie și în stat! Eu azvârl în flăcări scrierile lui Heinrich Mann, Ernest Glazer, Erich Kästner! Epoca intelectualismului evreiesc extrem se termină acum... Omul german al viitorului va fi și un om de carte, dar și o persoană cu caracter, iar pentru acest scop noi vrem să vă educăm“.

Printre scriitorii și autorii ale căror cărți au fost arse erau: Albert Einstein, Sigmund Freud, Walther Rathenau (fost ministru de Externe în Republica de la Weimar), Thomas Mann, Bertolt Brecht, Heinrich Heine, Karl Marx, Erich Maria Remarque, Stefan Zweig și mulți alții. Deseori, ceremoniile de ardere au fost transmise pe postul oficial de radio în direct.

În 1934 au fost confiscate 4.000 de publicații evreiești, peste cele 1.000 interzise din 1933. Tot atunci a fost interzis evreilor să se ocupe de literatură, jurnalism, publicistică. În 1935 s-a interzis vinderea ziarelor evreiești pe stradă, iar după „noaptea

de cristal“ din 1938 s-a interzis publicarea ziarelor evreiești. În ziarul studenților naziști a apărut titlul: „Scopul a fost atins! Fără studenți evrei în universități“.

Dar distrugerea completă a cărților evreiești nu a putut fi realizată. Mulți ani după război, prin anii 1980, s-au descoperit magazine uriașe subterane cu cărți nou-nouțe, încă ambalate de tipografie, care au fost ori uitate, ori pierdute, poate ascunse.

Pe lângă arderea obsesivă a cărților evreiești, a început, odată cu izbucnirea războiului, un jaf bine organizat al cărților evreiești din toate țările cucerite. Numai în ultimii ani au apărut detalii despre această operațiune. De curând, Biblioteca Națională a Israelului a publicat un raport

pe această temă adresat membrilor bibliotecii.

În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, naziștii au jefuit milioane de cărți evreiești care au folosit pentru „cercetările“ naziste asupra „problemei evreiești“. Ei au furat aceste cărți de pe tot teritoriul cucerit, confiscând și cărțile bolșevicilor și masonilor. Se apreciază că aproximativ cinci milioane de cărți au fost jefuite. Printre cărțile furate erau cărți pentru cult, cărți de știință evreiești, literatură evreiască, manuscrise și cărți generale de cultură și știință în mai multe limbi: ebraică, idiş (limba vernaculară a evreilor din Europa de Est), poloneză, germană etc.

Multe dintre aceste cărți au ajuns la „Institutul Reichului de istorie contemporană a Germaniei“ (Reichinstitut für Geschichte des Neuen Deutschlands). Nu de mult s-a găsit o carte de rugăciune evreiască care fusese în această instituție

Membrii unei grupe
Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg, în Harkov

Cărți jefuite din Riga

și a ajuns cumva la sinagoga Bibliotecii Naționale din Israel. Directorul institutului era Walter Frank, ale cărui cărți se află la Biblioteca Națională. Institutul avea mai ales doi concurenți pentru cărțile evreiești: Biroul Central pentru Securitatea Reichului (Reichssicherheitshauptamt) și Școala Superioară a partidului nazist (Hohe Schule der NSDAP).

Biroul Central pentru Securitatea Reichului, înființat de Heinrich Himmler, este considerat cea mai puternică organizație din Al Treilea Reich și includea Gestapo, forțele de poliție, Einsatzgruppen („grupurile de intervenție“, adică escadroanele morții), serviciul de securitate internă și cel de spionaj ale partidului nazist. În fruntea celui de al șaptelea departament al biroului stătea Franz Alfred Six, care a strâns din toată Europa biblioteci întregi, pe baza cărora să poată fi cercetați inamicii ideologiei naziste.

S-au adunat două milioane de cărți, dar erau interesați în mod deosebit și de documente de arhivă – documente personale, evidențe ale comunităților.

În 1943, după ce americanii au început să bombardeze Berlinul, o mare parte dintre aceste cărți au fost duse în locuri mai sigure din Silezia și Bavaria, iar 60.000 de cărți evreiești au fost transportate în lagărul din Theresienstadt. După război, majoritatea cărților au ajuns în mâinile sovieticilor. Ele au fost sigilate și doar o mică parte a fost restituită proprietarilor, după prăbușirea U.R.S.S.

A doua instituție, care concursa cu Biroul de securitate, au fost trupele care se ocupau cu confiscarea, înființate de ideologul principal al regimului nazist, Alfred Rosenberg. În 1939 el a înființat Școala Superioară a partidului nazist.

Aceasta trebuia să devină centrul de studii academice al regimului nazist. Intenția lui Hitler era să deschidă școala după victoria în război. În cadrul pregătirilor, era nevoie și de un centru de documentare, inclusiv o bibliotecă. Această misiune i-a dat-o lui Rosenberg, iar acesta a înființat instituția care îi purta numele: ERR, Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg („trupele de intervenție“). Sarcina ei era să caute și să identifice biblioteci în țările aflate sub ocupație. În Europa de Vest au jefuit mai multe centre evreiești, de exemplu Biblioteca Rosenthaliana și cea numită „Eț Haiim“, din Amsterdam, Biblioteca Alliance din Paris și altele.

După ce Germania a invadat U.R.S.S. și Rosenberg a fost numit șeful teritoriilor ocupate de acolo, avea cale liberă să adune comori evreiești. Cărțile și documentele au fost trimise la Frankfurt, unde se afla singurul institut al preconizatei universități – Institut zur Erforschung der Judenfrage IEJ, „Institutul pentru studiul problemei evreiești“. Acest institut a scos o publicație, numită *Weltkampf* (*Luptă mondială*). La sfârșitul fiecărui număr, apare o listă a cărților care ajunseseră la institut în ultima lună. Este uluitor să vedem câte publicații despre „problema evreiască“ au apărut în anul 1944, în toiul Holocaustului. Nu mai puțin uluitor este să vedem cât de multe cărți apărute în S.U.A. și Anglia erau primite. Cum ajungeau aceste cărți în Germania, când soldații celor două țări își sacrificau viața pentru înfrângerea acelui monstru?

Cărțile aflate la acest institut au fost preluate după război de armata americană. Spre deosebire de sovietici, americanii, în colaborare cu Institutul pentru Reconstrucția Culturală Evreiască (Jewish Cultural Reconstruction), au identificat pe proprietarii cărților și le-au restituit. Cărțile ale căror proprietari nu au putut fi identificați ca și publicațiile naziste au fost trimise la Biblioteca Națională din Ierusalim.

O.N.U. a stabilit ca 27 ianuarie, data eliberării celui mai sângeros lagăr de exterminare nazist Auschwitz de Armata Roșie, să devină Ziua Internațională a Holocaustului. Dacă cineva crede că nu există o legătură între arderea cărților și Holocaust, cel mai mare poet german (născut evreu), Heinrich Heine, ne-a lămurit, în 1821: „Aceasta a fost doar o introducere; acolo unde se ard cărți, vor arde până la urmă și oameni“. ■

MUZEUL
MUNICIPIULUI
BUCUREȘTI

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

REȚETE, SFATURI ȘI SECRETE DINTR-O VECHIE TIPĂRITURĂ BUCUREȘTEANĂ

DANIELA LUPU

În 1806 s-a tipărit la București o carte care, prin conținut și destinație, era o apariție insolită în producția tipografică a epocii domniilor fanariote, unde majoritare erau cărțile bisericești. Intitulată Cărticică care cuprinde multe lucruri spre folos, este o culegere de rețete medicale și culinare, sfaturi practice și învățături pentru diferite activități gospodărești traduse din limba poloneză, „spre folosul a toată obștea, atât oamenilor, cât și dobitoacelor, cât și pentru ceia ce să vor sili cu toată inima a învăța vreun meșteșug“. Traducătorul, Gavril Vinețchi „avgi-bașa“, a dedicat-o domnitorului Constantin Ipsilanti. Este prima lucrare cu conținut medical și prima de economie casnică tipărită în Principatele Române și totodată una dintre puținele cărți laice publicate în această epocă. Publicul a primit-o cu entuziasm, iar interesul stârnit de ea a crescut de-a lungul timpului, motiv pentru care a fost reeditată în 1825.

Pagina de titlu a ediției din 1806...

... și a celei din 1825

Cărticica reprezintă o inedită sursă de documentare pentru istoria vieții cotidiene din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cuprinsul ei ne indică problemele cu care se confruntau oamenii acelui veac și pericolele care afectau bunăstarea și sănătatea familiei. Pe baza soluțiilor practice pe care le propune pentru administrarea eficientă a unei gospodării, întemeiate pe principiile evitării risipei și folosirii eficiente a resurselor, putem extrage informații despre disfuncționalitățile din epocă. Ceea ce atrage atenția în mod special în această carte este promisiunea de a dezvălui românilor „secrete mari”, rețete și sfaturi pentru rezolvarea diferitelor provocări ale vieții casnice. Ea oferă o introducere în preceptele „economiei casnice”, deosebit de utile într-o societate în curs de modernizare, în care elitele erau tot mai interesate să se racordeze la modele occidentale.

CARNEA DE VÂNAT, NELIPSITĂ

Cărticica care cuprinde multe lucruri spre folos a apărut în vremea lui Constantin Ipsilanti, fiul domnitorului Alexandru Ipsilanti, care era în 1806 la a doua domnie în Țara Românească

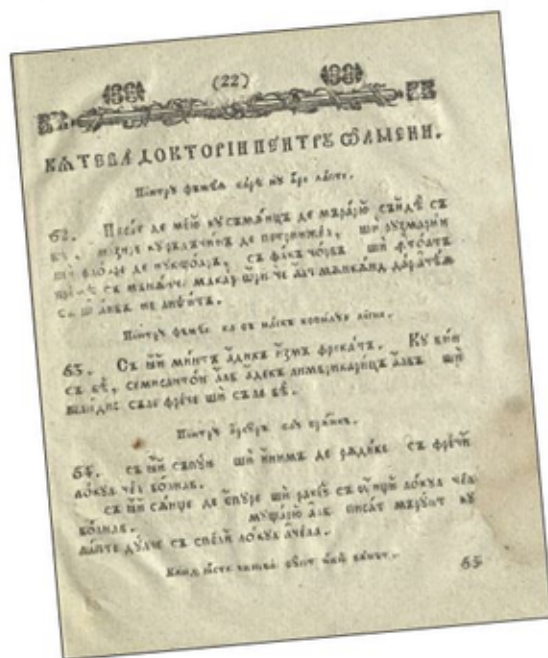
Prima pagină a capitolelor
„Vreo câteva meșteșuguri...”, ...

(1802 – 1806). Om învățat și iubitor de științe, Constantin Ipsilanti era un admirator al civilizației occidentale, un adept al iluminismului și raționalismului european. La fel ca și tatăl său, s-a dovedit a fi un bun gospodăru și administrator, realizând o serie de reforme în domeniul învățământului și în cel fiscal.

Gavril Vinețchi a închinat cartea domnului, asigurându-l că pe cât este „la cățătimea ei mică”, pe atât este de mare „întru folosul obștesc”. În prefață își exprimă recunoștința pentru toate „slujbele” care i s-au încredințat. Totodată, îl laudă pe Constantin Ipsilanti pentru toate calitățile cu care consideră că este „împodobit”: simțul dreptății și al milostivirii, blândețea și mai ales „înfocata râvnă spre tipărirea bisericăștilor și politiceștilor cărți”. Deși editorul nu este menționat, el nu poate fi decât Gavril Vinețchi.

Cărticica a fost tălmăcită din limba „leșască”, dar lucrarea după care s-a făcut traducerea nu a fost identificată, astfel încât nu știm în ce măsură ediția românească respectă textul original. Nicolae Iorga o prezintă ca pe „un unicum de traducere din limba polonă”, considerând că Gavril Vinețchi ar fi „el însuși un polon”, fără a aduce lămuriri cu privire la prezența sa la București. Pentru a afla cine este Vinețchi,

... „Câteva doctorii pentru oameni”, ...

am recurs la documentele vremii, descoperind câteva informații despre „slujba” îndeplinită de el în Țara Românească.

La sfârșitul prefeței el semnează: „Gavriil Vinețchi avgi-bașa”, denumire care vine din limba turco-osmană, *avgi* însemnând vânător, iar *baș* – șef sau conducător. Această titulatură apare menționată în două documente de la sfârșitul secolului al XVIII-lea publicate de V.A. Urechia, desemnând slujba de „mare vânător” al Curții domnești. Vinețchi este menționat într-un document din 28 decembrie 1791, prin care Mihail Suțu înștiințează pe căpitani, zapcii și pârcălabii satelor: „Gavril avgibașa domnesc este rânduit de-a pururea a merge cu vânătorii lui pentru aducerea vânatului de trebuința Curții gospod”. Li se poruncește să nu-l oprească, fiind „slobod și neoprit la treaba vânătoriei” și să-i dea ajutor pentru aducerea vânatului la Curte. Cel de-al doilea act este un pitac al lui Alexandru Moruzi din 9 iulie 1795 prin care dispune ca „avgi-bașa al domniei mele” să se instaleze cu vânătorii, hăitașii și „coteii” (câinii) lui pe moșia Berceni, unde este „câmp bun de vânătoare”, iar la sorocul orânduit să-i trimită vânatul la „beciul domnesc”. Din aceste documente rezultă că Gavril Vinețchi îndeplinea această slujbă încă din timpul domniilor lui

Mihail Suțu (1791 – 1792) și Alexandru Moruzi (1792 – 1796). Cunoștințele sale trebuie să fi fost apreciate la Curtea Domnească, având în vedere că în meniul meselor fanarioților carnea de vânat era nelipsită. De altfel, în carte se găsesc referiri la tehnici de prindere a păsărilor sălbatice, a iepurilor și de pregătire a vânatului pentru prevenirea alterării în timpul transportului de la terenul de vânătoare.

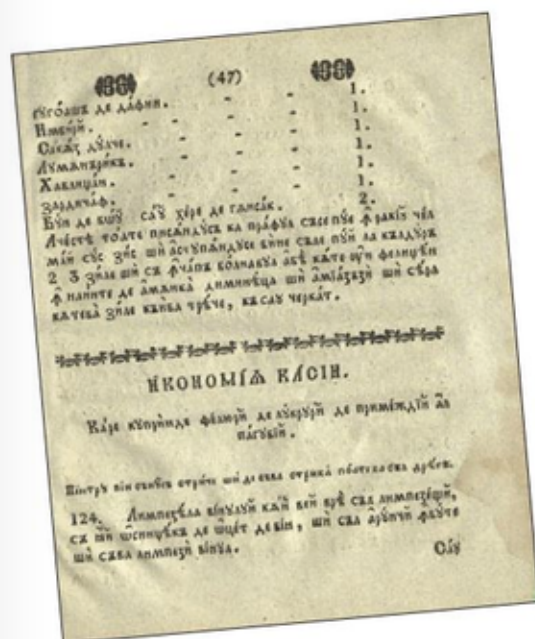
DOCTORII PENTRU EPEDEPSIE, BRÂNCĂ, TRÂNJI

Cartea are la început șapte file, cu prefața și tabla de materii, după care urmează 79 de pagini cu cele 208 de rețete și sfaturi numerotate cu cifre arabe structurate în patru capitole: „Vreo câteva meșteșuguri și secreturi mari pre care întâi le-am cercat pe toate și apoi le-am tâlmăcit pre limba rumânească” (nr. 1 – 51); „Câteva doctorii pentru oameni” (nr. 52 – 123); „Iconomiia casii. Care cuprinde feliuri de lucruri de primejdii al pagubii” (nr. 124 – 165); „Învățătura pentru cai după cum să arată” (nr. 155 – 208).

Cărticica este considerată a fi premergătoare literaturii gastronomice românești prin cele patru

... „Iconomiia casii...”

... și „Învățătura pentru cai...”

rețete culinare de la începutul primului capitol, în care sunt dezvăluite „meșteșuguri și secrete“. Ele urma să aducă în bucătăria autohtonă, cu puternic iz oriental, savoarea bucatelor preparate în stil apusean: „Ciocolată cum să face“; „Cafea franțuzească să facă, ca nimenea să nu o cunoască că nu iaste Emen [Arabica]“; „Un feliu de bucate, să-l facă ca la Olandia“; „Cum poate omul să facă dulceață și nimenea să nu poată să cunoască de ce va fi dulceața“. Dar cea mai mare parte a acestui capitol cuprinde informații referitoare la repararea sau recondiționarea unor obiecte de uz casnic sau de podoaabă. O importanță deosebită se acordă „poleirii“, arătându-se că se putea aplica pe sticlă, lemn, aramă sau alamă. Se dau rețete de poleire cu aur și argint a veselei și a butcilor (trăsurilor), de aplicare a emailului pe „juvaeruri“ și de fabricare a smalțurilor (de la cel alb ca laptele, până la cel ca „gușa porumbului“) ș.a. Se prezintă rețete pentru prepararea cernelurilor colorate și a soluției care, de va fi aplicată pe „hrisoavele cele vechi sau zapisele pe care nu să prea cunosc slovele [...], să va face ca când [sic!] ar fi scris de acum“, precum și „secretul“ scrierii „cu aur“ sau cu cerneală invizibilă. Iubitorii de flori aflau cum puteau face ca trandafirii să înflorească timpuriu și secretul transformării celor roșii, în albi.

Majoritatea rețetelor din carte sunt cele de „doctorii pentru oameni“ și au ca principale ingrediente plantele medicinale. Odată preparate, ele aveau rostul de a trata tot felul de boli: răceală, „epedepsie“ (epilepsie), „brâncă“ (erizipel), „gălbănare“ (hepatită), „trânji“ (hemoroizi), ciumă. Sunt și leacuri pentru potolirea durerilor cauzate de diferite afecțiuni (de dinți, cap, gât, picioare), pentru tratarea arsurilor, degerăturilor sau mușcăturilor de câine turbat, șarpe și șopârlă. Capitolul al doilea mai cuprinde rețete pentru naștere ușoară și îngrijirea copiilor mici și sfaturi de îngrijire a pielii și părului.

O CARTE ATRĂGĂTOARE

Capitolul despre „iconomia casei“ conține numeroase învățături menite să îndepărteze „primejdia pagubii“. Cuprinde sfaturi pentru organizarea cămării și rețete pentru păstrarea prospețimii alimentelor (lapte, ouă, unt), cu atenție specială asupra conservării vinului, căruia

îi sunt dedicate 11 rețete (cum să fie păstrat, cum să se „dreagă“ dacă s-a acrit sau mucegăit, cum să se facă „dulce de șampania“ ș.a.). Tot aici sunt rețetele pentru stăpîirea dăunătorilor care atacau plantele, pomii și animalele (omizi, șoareci, guzgani, furnici, purici, muște, țânțari, „grieri“), leacurile pentru tratarea animalelor bolnave (vite, boi, oi, porci) și sfaturile pentru îngrijirea albinelor și roirea stupilor.

Ultimul capitol (care cuprinde peste 50 de sfaturi și rețete) este dedicat îngrijirii cailor, o sursă documentară deosebit de interesantă pentru istoria medicinei veterinare.

La aproape două decenii după publicare, *Cărticica* încă se bucura de interes în rândul publicului. În 1825 a fost tipărită din nou, „cu toată cheltuiala dumisale Hristea Theodor“. Pe pagina de titlu se arată: „găsindu-să dată fiind în tipariu în vremea luminatului domn, Ioan Costandin Alexandru Ipsilant Voievod în Valahia la let 1806, de folos nu mic s-au socotit a să da și de a dooa oară în tipariu“. Nu avem în stadiul actual al cercetării informații despre acest Hristea Theodor, dornic să-și asume calitatea de editor. Cu siguranță este o persoană pragmatică și cu stare, care luase în calcul, dincolo de „folosul obștesc“, și profitul pe care i-l putea aduce vânzarea unei asemenea cărți atât de căutate. Ediția din 1825 reproduce integral textul primei ediții, dar prefața și numele lui Gavril Vinețchi au fost înlăturate. La fel ca și la prima ediție, nu se menționează locul publicării, nici tipografia. Este foarte posibil ca noua ediție să fi fost imprimată în Tipografia privilegiată a medicului Constantin Caracăș și a asociaților săi, Răducanu Clinceanu și Dumitrache Topliceanu, specializată în publicarea așa-numitelor cărți „politicești“ (laice).

Conținutul practic a făcut această carte atrăgătoare pentru diverse categorii de cititori și ambele ediții au circulat în întreg spațiul românesc. Rețetele și sfaturile au fost intens copiate manuscris, reproduse în calendare și almanahuri, în lucrări de medicină populară și de economie casnică publicate până la sfârșitul secolului al XIX-lea, de cele mai multe ori fără menționarea sursei. Cercetătorii textelor de folclor medical au demonstrat că o mare parte dintre rețetele care au circulat în medicina populară din secolul al XIX-lea până în perioada interbelică provin din această lucrare. ■

14 SIBIENI SUPUȘI REEDUCĂRII DIN PENTENCIARUL PITEȘTI

ANDREEA CORCA
(Muzeul Național Brukenthal, Sibiu)

Calificat de Virgil Ierunca drept o „insulă a ororii absolute“, Penitenciarul Pitești a fost locul în care s-a desfășurat cel mai sinistru program de „reeducare“ din istorie. Acesta a zdruncinat fibra morală, credința și întregile valori în care au crezut cei ce i-au devenit victime. În cadrul acțiunii desfășurate la Pitești între noiembrie 1949 și mai 1951 peste 600 de studenți au fost supuși torturilor. Metoda a fost extinsă și în alte centre penitenciare, începând cu primăvara anului 1950.

Afișul expoziției „Fenomenul Pitești.
Adevărata față a comunismului în România“

Reeducarea miza pe abuzul psihiatric și avea în vedere distrugerea personalității deținuților politici. Prin intermediul torturilor aplicate la Pitești, Securitatea reușea să descopere noi informații, pe care aceștia încercaseră să le ascundă în anchete, iar pe baza lor, să opereze alte arestări.

14 deținuți originari din județul Sibiu au trecut prin ororile „demascării“ de la Pitești. La momentul condamnării lor, toți cei 14 sibieni erau înscriși ca studenți în centre universitare, precum Cluj, Timișoara sau București.

În perioada 28 noiembrie 2023 – 27 februarie 2024, Muzeul Național Brukenthal și Memorialul „Închisoarea Pitești“ au organizat în premieră expoziția itinerantă „Fenomenul Pitești. Adevărata față a comunismului în România“. Expoziția a conținut informații referitoare la cronologia represiunii de la Pitești, în format bilingv (română și engleză), obiecte specifice universului concentraționar (mobilier de celulă, veselă, cătușe, zeghe), fișe matricole penale, cărți poștale și fotografii inedite. Este prima „expoziție călătoare“ despre Fenomenul Pitești, așa cum a afirmat

Maria Axinte, fondatoarea Memorialului „Închisoarea Pitești”. În acest an, expoziția așteaptă să fie adăpostită în noi locații muzeale din România.

Vernisajul a avut loc la Muzeul de Istorie „Casa Altemberger”, din Sibiu. La acest moment au participat Sergiu Rizescu, fost deținut politic al Penitenciarului Pitești și președinte al Asociației Foștilor Deținuți Politici din România (Filiala Argeș), și Gavril Dejeu, fost ministru în Guvernele Victor Ciorbea și Radu Vasile, fratele unuia dintre cei mai cunoscuți participanți ai rezistenței anticomuniste din Munții Apuseni, Alexandru Dejeu.

În completarea expoziției, începând din decembrie 2023, au fost organizate ghidaje gratuite, proiecții de film documentar, dezbateri și ateliere educative destinate elevilor de gimnaziu și liceu.

Unul dintre principalele elemente de noutate ale expoziției a fost reprezentat de aducerea în atenția publicului muzeal a celor 14 sibieni supuși „reeducării” în Penitenciarul Pitești. O secțiune special dedicată acestora a fost organizată în expoziție, unde biografiile le-au fost reconstituite cu ajutorul fișelor matricole penale.

În speranța de a obține mai multe amănunte despre sibienii identificați, curatorii au lansat încă de la deschiderea expoziției un apel la adresa vizitatorilor, sperând să descopere urmașii celor 14 foști deținuți. Deși până în prezent informațiile oferite de fișele matricole penale au fost completate de câteva date extrase din bibliografia dedicată Fenomenului Pitești, apelul rămâne valabil, intenția curatorilor fiind aceea de a-i integra pe cei 14 sibieni istoriei locale.

Prezentăm mai jos micro-biografiile lor:

Marcel Armeanu s-a născut în Agnita, la 24 noiembrie 1924. În 1948 a fost condamnat de Tribunalul Militar Sibiu la trei ani de închisoare corecțională pentru „uneltire contra ordinii sociale”. La data arestării, era student în Filosofie și activa într-o Frăție de Cruce. A trecut prin penitenciarele Jilava, Pitești și Gherla. Istoricul Alin Mureșanu îl menționează ca făcând parte din primul lot de deținuți transferați în 1951 de la Pitești la Gherla. După eliberare, și-a întemeiat o familie și s-a angajat ca funcționar la Cooperativa

Agnita. În 1959 a fost din nou arestat, în baza unui mandat emis de Regiunea M.A.I. Stalin, sub aceeași acuzație de „uneltire”, petrecându-și cea de-a doua perioadă de detenție în Penitenciarul Codlea, de unde a fost eliberat în 1964.

Ioan Bergezan

s-a născut în Gusu, la 8 ianuarie 1924, într-o familie de preoți. În 1949 a fost condamnat la cinci ani de temniță grea,

Imagine din expoziția organizată la sediul Muzeului de Istorie „Casa Altemberger” din Sibiu

Sergiu Rizescu, un fost deținut politic la Penitenciarul Pitești, a fost prezent la vernisajul expoziției, 28 noiembrie 2023

fiind acuzat de „uneltire contra ordinii sociale”, prin sentința Tribunalului Militar Timiș. La data arestării, era student al Facultății de Medicină din Timișoara și simpatizant al Partidului Național-Tărănesc, dar și al Organizației Naționale Creștine. A trecut prin Penitenciarul Pitești, ajungând în camera 4 spital la 30 decembrie 1949, unde au avut loc cele mai cumplite torturi, după care a fost transferat în colonia de muncă Valea Neagră. În 1954 a fost eliberat.

Gavrilă Bernad s-a născut în Porcești (Turnu Roșu), la 24 iulie 1926, în familia unui muncitor lăcătuș. În 1949 a fost condamnat de Tribunalul Militar Cluj la trei ani de închisoare corecțională, pentru „treccrea frauduloasă a frontierei cu Ungaria”. A trecut prin Penitenciarul Pitești și colonia de muncă Valea Neagră, fiind eliberat în 1952.

Nicolae Borchină s-a născut în Agnita, la 30 mai 1927. În 1949 a fost condamnat de Tribunalul Militar Cluj la zece ani de temniță grea pentru „uneltire contra ordinii sociale”. În fapt, găzduise un simpatizant legionar în locuința sa. La data arestării, era înscris la Facultatea de Medicină din Cluj. Până în 1958, a trecut prin penitenciarele Jilava, Pitești, Gherla, Târgu Ocna, Aiud și Oradea. În 1958 a fost transferat pentru trei ani în coloniile de muncă Periprava și Culmea, de unde a fost eliberat în 1961.

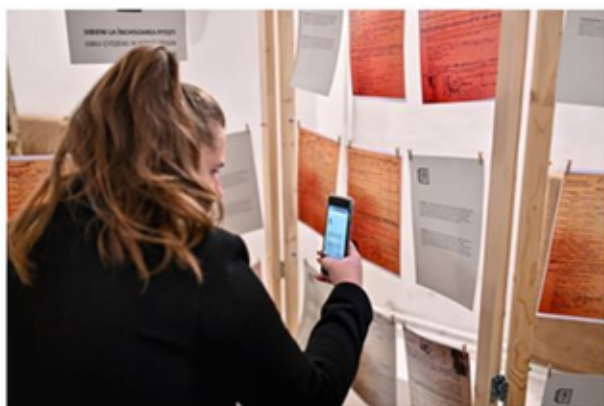
Nicolae Borza s-a născut în Săliște, la 16 octombrie 1922. Prima condamnare a suferit-o în 1942, pentru activitate într-o

organizație legionară, executându-și pedeapsa la Aiud și Sibiu. După eliberare, s-a înscris ca student la Academia Comercială. În 1949 a fost condamnat de Tribunalul Militar Sibiu la 12 ani de temniță grea, sub acuzația „uneltirii contra ordinii sociale”. În 1956 a fost audiat ca martor în procesul lui Valeriu Negulescu. A fost eliberat în 1963, după ce trecuse prin penitenciarele Pitești, Gherla, Văcărești, Jilava, Târgu Ocna, Aiud, Codlea și coloniile de muncă Galați și Periprava. Fostul legionar Nicolae Purcărea, la rândul lui deținut la Pitești, îl amintește pe Borza în memoriile sale, întâlnindu-l atât la Pitești și Gherla, cât și în „Zarca” Aiudului.

Ioan Cărbulea s-a născut în Sibiu, la 11 noiembrie 1926. În 1949 a fost condamnat de Tribunalul Militar Cluj la zece ani de temniță grea pentru „uneltire contra ordinii sociale”, făcând parte dintr-o organizație studențească anticomunistă. A trecut prin penitenciarele Jilava, Pitești și Aiud și colonia de muncă Valea Neagră. În 1955 a fost eliberat la expirarea pedepsei. Important de menționat este faptul că, la data arestării, era considerat apolitic.

Alexandru Dorobanțu s-a născut în Veștem, la 17 aprilie 1925. În 1949 a fost condamnat la patru ani de închisoare corecțională pentru „uneltire contra ordinii sociale”. La data arestării, era înscris la Politehnica Timișoara, iar apartenența ideologică la mișcarea legionară era cunoscută de Securitate. Până la expirarea pedepsei, a trecut prin

Segment expozițional dedicat celor 14 deținuți sibieni, care au fost supuși „reeducării” din Penitenciarul Pitești

penitenciarele Pitești și Gherla și coloniile de muncă Poarta Albă și Valea Neagră.

Ilie Drăgan s-a născut la 18 martie 1923, într-o familie de agricultori din Săliște. În 1948 a fost condamnat de Tribunalul Militar Cluj la patru ani de închisoare corecțională pentru „uneltire contra ordinii sociale”. În fapt, condamnarea a fost determinată de apartenența acestuia la structurile legionare ce activau în Universitatea din Cluj, unde era student al Facultății de Drept. A trecut prin Penitenciarul Pitești și coloniile de muncă Valea Neagră și Capul Midia. În 1952 a fost eliberat, la expirarea pedepsei.

Daniel Dumitreasa s-a născut în Sibiu, la 13 decembrie 1924, într-o familie de cizmari. În 1949 a fost condamnat la doi ani de închisoare corecțională, sub incidența acuzației de „uneltire”, emisă de Tribunalul Militar București. La data arestării, era student al Facultății de Silvicultură din București. A fost eliberat în 1951, după ce trecuse prin penitenciarele Pitești și Gherla.

Dionisie Macarei s-a născut în Mediaș, la 3 aprilie 1924. A fost condamnat la patru ani de temniță grea pentru „uneltire contra ordinii sociale” în 1948, sentință pronunțată de Tribunalul Militar București. La data condamnării, domiciliul în Bratei și era înscris la Facultatea de Medicină Veterinară. A trecut prin Penitenciarul Pitești și coloniile de muncă Valea Neagră și Capul Midia. A fost eliberat în 1952.

Eugen Munteanu s-a născut în Șeica Mică, la 19 decembrie 1926, în familia învățătorului Ioan Munteanu. A fost condamnat pentru „uneltire” de Tribunalul Militar Cluj la șapte ani de temniță grea, pe care i-a petrecut în penitenciarele Pitești și Gherla. La data arestării, era student al Facultății de Drept din Cluj și făcea parte dintr-o organizație legionară. A fost eliberat în 1956.

Nicolae Neamțu s-a născut în Sibiu, la 2 octombrie 1926. A fost condamnat la trei ani de închisoare corecțională pentru „uneltire contra ordinii sociale”, în baza unei hotărâri judecătorești

Octavian Tomuța
(sursă: www.buciumul.ro)

emise de Tribunalul Militar Cluj. La data arestării, făcea parte dintr-o organizație studențească anticomunistă de la Universitatea din Cluj. Și-a executat pedeapsa în Penitenciarul Pitești și colonia de muncă Valea Neagră, iar în 1952 a fost eliberat.

Gheorghe Rădoi s-a născut la 2 mai 1923, în familia unor agricultori din Tălmăcel. În 1949 a fost condamnat la nouă ani de temniță grea pentru „uneltire contra ordinii sociale”. La data arestării, era profesor de matematică la o școală din București. A trecut prin penitenciarele Pitești, Aiud și Gherla. După eliberare, s-a căsătorit și a lucrat timp de un an pe șantierul Trustului Regional de

Construcții și Instalații. În 1959 a fost din nou arestat, învinovățit că „activa într-o organizație subversivă”. Până în 1960 a fost închis în Penitenciarul Doftana.

Octavian Tomuța s-a născut la 8 mai 1924, în localitatea Daia. În 1948 a fost condamnat de Tribunalul Militar București la zece ani de temniță grea pentru „uneltire”. La data arestării, era înscris la Politehnica București și activa în Frontul Plugarilor. La ordinul lui Eugen Țurcanu, la 6 decembrie 1950, împreună cu alți deținuți, a inițiat „reeducarea” în secția temniță grea de la parterul Penitenciarului Pitești, după ce trecuse prin torturile din camera 4 spital. În august 1951, a făcut parte din primul lot de deținuți transferați de la Pitești la Gherla, iar în 1954, a fost audiat ca martor în procesul lui Eugen Țurcanu. Referitor la relația dintre cei doi, merită menționat și faptul că Tomuța a răspândit zvonul conform căruia Eugen Țurcanu s-ar fi căit în fața unui preot pentru faptele sale, înainte de a fi executat. A trecut prin penitenciarele Pitești, Gherla, Jilava, Văcărești și Aiud. În 1958 a fost internat pentru patru ani în coloniile de muncă Periprava și Culmea, de unde a fost eliberat în 1962. După eliberare și-a finalizat studiile, iar după Revoluție, și-a publicat memoriile carcerale la Editura „Vremea”, în anul 1995. ■

ROMÂNIA, ACUM 100 ANI

Fără îndoială, evenimentul care domină agenda publică a acestor luni îl constituie negocierile cu Sovietele, de la Viena.

Atmosfera de dinainte de deschiderea Conferinței de la Viena a fost în asemenea măsură tensionată de declarațiile făcute de Moscova, încât multe voci s-au întrebat la București dacă mai avea rost să înceapă.

La începutul lunii martie, la Londra, Cristian Rakovski declară că Rusia nu a renunțat nicio clipă la Basarabia. „Guvernul român știe că orice guvern rus va căuta să refacă și să apere teritoriul vechiului imperiu rus.” La 9 martie, ziarul *Universul* publică o telegramă a Agenției Havas: „Ziarele suedeze reproduc un articol din *Izvestia* (oficiosul guvernului sovietist rus), cu data de 24 februarie a.c., în care se spune: «Niciodată Sovietele nu vor

recunoaște actele de banditism care consistă în anexarea Basarabiei de către România. Niciodată Sovietele nu vor recunoaște hotărârea Consiliului ambasadorilor care a ratificat această anexare. Chiar ratificarea lumii întregi nu va zdruncina atitudinea Rusiei. Întreaga politică exterioară a Sovietelor va fi totdeauna pătrunsă de aspirația unirii Rusiei cu Basarabia.» *Izvestia* respinge cererile României privitoare la tezaurul român depus în timpul

războiului la Moscova și declară că România, care a acaparat bunurile statului rus, este debitoare Rusiei, iar nu Rusia e debitoare României. „Același ziar anunța la 12 martie că în Rusia sovietică se organizează mitinguri prin care se cere desprinderea Basarabiei de România și revenirea ei la Rusia. După ce Franța a ratificat tratatul semnat în octombrie 1920, prin care Anglia, Franța, Italia și Japonia recunoșteau unirea Basarabiei cu România, comisarul poporului pentru Afaceri Externe, Ghiorghe Cicerin, a trimis o telegramă de protest Franței.

În *Neamul românesc*, Nicolae Iorga scrie: „Dar atunci când ar trebui să ne strângem toate puterile noastre ca să lovim peste bot fiara care din nou înaintază, unii oameni găsesc momentul potrivit ca să puie aici din punctul de vedere rusesc «chestia» Basarabiei. După ce o cunoscută agitatoare socialistă, întrebuințată câțva timp în opera Sovietelor la Moscova, a putut găsi ospitalitatea unui mare jurnal românesc pentru a răspândi sinistrua fabulă a fericirilor sovietice, organul socialiștilor români se plânge într-un articol prim plin de blăstăme că nu se lasă basarabenilor dreptul de «autodeterminare». Despre ce era vorba?

În pagina întâi a ziarului *Adevărul* din 13 martie se publica un text cu titlul *Basarabia e a României, fără discuțiuni*. „Am

Cu prilejul împlinirii a 15 ani de la primirea primelor treze de ofițeri, promoția 1909, din care face parte și A.S.R. Carol, face un pelerinaj la Mormântul Eroului Necunoscut

stăruit de trei ani încoace ca guvernele noastre să caute o înțelegere cu Rusia sovietică. Am susținut nevoia unei asemenea înțelegeri cu argumente democratice. Am socotit că liniștea și pacea nu pot fi definitiv asigurate câtă vreme suntem într-o tensiune cu marele nostru vecin de la Răsărit. Am socotit însă mai ales că dacă nu ne înțelegem cu dânsul, vina e mai mult a noastră, fiindcă el, după toate declarațiile de principii ce a făcut, nici nu se poate gândi să ne conteste stăpânirea Basarabiei, așa că dacă totuși guvernele noastre nu tratează cu dânsul, cauza este că ele nu vor să intre în vorbă cu un regim a cărui formă le displace. Va desminti aceasta guvernul sovietic la Viena? În pagina 3 se publică un interviu cu Ecaterina Arbore. „Rândurile ce urmează le primim de la un vechi cunoscut al nostru. Le publicăm cu titlul de document și, credem, de document foarte interesant. [...] De perfecta bună credință a domnișoarei dr. Arbore nu ne îndoiim o clipă. În ce măsură însă judecata domniei sale a putut fi influențată de propriile-i vederi politico-sociale nu știm. Dar din acest punct de vedere suntem cel puțin tot atât de nesiguri când citim cele scrise în presa străină, în favoarea sau defavoarea Rusiei sovietice.” Întrebată ce a izbit-o la revenirea, după cinci ani, din Rusia în țară, răspunde: „Soldații, gardiștii și factorii poștali, cari azi sunt îmbrăcați ca vai de ei, iar în Rusia sunt curați, cu haine noi, ba chiar eleganți”. Și continuă: „Vin dintr-o țară în care nu există nici cenzură, nici stare de asediu [...] Dacă se compară cele ce se spun și se scriu de dușmani, de

Ca răspuns la vizita principelui Carol în Japonia, cumnatul împăratului, prințul Naruhiko Higashikuni, a sosit în vizită în România; aici cu regele Ferdinand

clevetitori, de ignoranți cu cele ce se întâmplă realmente în Rusia e raiul, în adevăr.”

La rândul său, ziarul *Socialistul* lua apărarea Sovietelor, care ceruseră la Viena plebiscit în Basarabia: „De când cererea ca populațiile să se exprime liber a devenit sinonimă cu politica imperialistă? [...] Rusia sovietică, care prin revoluție a asigurat libertăți politice și economice popoarelor ce gemeau sub jugul țarismului, nu poate rămâne indiferentă la soarta acestor popoare. [...] Manevra statelor burghize când vorbesc de pretinsul imperialism al Sovietelor e cusută cu odgonul.”

Ministrul Afacerilor Străine român, I.G. Duca, și omologul austriac, Grünberger, cel care a prezidat Conferința de la Viena

La 2 martie, Ministerul Afacerilor Străine anunță componența delegației care va purta tratative cu Sovietele, la Viena: Langa Rășcanu, ministru plenipotențiar, Dumitru Drăghicescu, senator, Mircea Djuvara, deputat. Probabil Gherman Pâtea, Cazacu și Crihan vor însoți delegația oficială, plus un grup de experți.

Cum era de așteptat, Conferința de la Viena s-a încheiat rapid, Rusia sovietică refuzând să recunoască

unirea Basarabiei, iar România refuzând să organizeze un plebiscit. În fond, Constantin Bacalbașa avea dreptate când scria, la 1 martie, în *Adevărul*: „Cea mai importantă misiune internațională a României, de când Rusia a devenit o mare putere cu tendință de expansiune, este ca să fie un zăgaz menit să oprească revărsarea maselor moscovite către Constantinopol; dar această misiune nu va putea fi îndeplinită atât timp cât la spatele României nu va fi o putere europeană pregătită a susține silințele curagioase ale României.”

Probleme aveam și cu „tradiționalul” nostru prieten, Iugoslavia. Presa informa că în comunele de la granița cu Serbia ce urmează să ne revină, se taie arbori, primăriile și cazarmile au rămas fără ferestre, uși și sobe. Iar senatorul Ion Bianu prezenta situația grea a românilor din Serbia. Procesul de deznaționalizare a început cu școlile. Când i s-a spus unui ministru sârb că în România minoritățile au dreptul la învățământ în limba maternă, acesta a răspuns: „România să-și facă politica ei, noi ne-o facem pe a noastră.” Bisericile românești au fost închise. Preotul român din

Vârșet a fost pălmuț pe stradă de soldați sârbi.

Nicolae Iorga declară, în gazeta lui, *Neamul românesc*, că ar fi nevoie să ne întoarcem la două partide mari, care să alterneze la conducere. „Între mai multe partide poporul nu poate alege și regele nu vrea să aleagă“. Ar fi nevoie de un partid de stânga, ne-revoluționar, care să îl balanseze pe cel liberal, care de fapt astăzi este conservator.

Scandal la Cameră. Virgil Madgearu tocmai începuse să vorbească, când deputatul liberal Florian, „care de obicei insultă pe membrii opoziției, a avut imprudența să spuie frunțului țărănist necuviințe“. Ion Mihalache a protestat, făcându-l pe Florian samsar. Florian s-a repezit și i-a tras un pumn în piept. Deputați țărăniști au sărit în ajutorul colegului, deputați liberali li s-au opus. Președintele Camerei, M. Oromolu, i-a cerut lui Mihalache să își retragă calificativul de samsar. Mihalache a refuzat și Oromolu i-a replicat: „Atunci nu mai am ce vă face!“ Dr. Lupu a sărit: „Dacă procedați așa, vom veni cu revolvele!“ Mihalache a adăugat: „Nu numai că vom veni cu revolvele, dar vom trage cu ele nu în pungașii din Cameră, ci în patronii lor din Guvern!“ „Asta nu e declarație de șef de partid“, a obiectat Vintilă Brătianu. Au continuat înjurăturile. Deputatul țărănist Ion Lupescu l-a plesnit peste față pe Florian. „Iarși au intervenit mai mulți deputați din majoritate să-și scape odorul, dar d. Lupescu, prinzând bine de păr pe Florian, i-a aplecat capul spre dușumea, aplicându-i cu cealaltă mână o lungă serie de pumni în ceafă.“ Președintele a ridicat ședința.

Dr. Lupu, considerându-se

La 6 aprilie suveranii României au plecat într-un turneu prin Europa Occidentală; în imagine, regele Ferdinand vizitează hangarele companiei de aviație franco-române

insultat de domnul ministru Vintilă Brătianu, pentru că acesta i-a adresat cuvintele „mișeliile sufletului dumitale“, i-a trimis martori pe domnii general Vlădescu și amiral Gracovski. Urmează ca domnul V. Brătianu să își desemneze martorii.

La Liceul „Lazăr“ la intrare o coadă lungă. Tineri și bătrâni grăbesc către amfiteatrul unde se țin orele de fizică și chimie. Astfel de adunări se țin și în alte colțuri ale Capitalei, în fiecare duminică. Se vorbește despre marile personalități ale neamului, despre momente importante ale istoriei, despre trebuințe generale. Se recită poezii și se cântă cântece patriotice. „Așadar, nu e înghesuială numai la întrunirile politice și la consiliile de administrație, la cluburile de toate neamurile și la revistele decoltate“ – se bucură reporterul ziarului *Universul*.

In schimb, în Maramureș, din 28.000 de copii de vârstă școlară, doar vreo 8.000 urmează cursurile. Multe școli au stat închise din cauza lipsei de combustibil.

Scandal legat de diplomele de bacalaureat. Deputatul basarabean Sinicliu a primit aprobare, în baza meritelor avute la Unirea din 1918, să dea un examen for-

mal de bacalaureat, deși nu are decât 2 clase primare. Nu este singurul caz.

La 16 aprilie se deschide la București, sub președinția lui Nicolae Iorga, primul Congres internațional de studii bizantine. Prezent la lucrările primului Congres internațional de studii bizantine, Charles Diehl a ținut la Ateneu conferința „Ce este Constantinopolul astăzi“.

Tot Nicolae Iorga publică un amar text în *Neamul românesc*: „Miercurea trecută, după siliți de o jumătate de ceas am fost nevoit în al treizecilea an încheiat de profesorat la Universitatea din București să-mi întrerup cursul și să însemn aceasta în condica Facultății de Litere. Într-adevăr, nu se mai putea răbda. Sala în care vorbeam și în care s-au ținut cursuri glorioase înaintea unui auditoriu cuprins de o religioasă atenție, într-o perfectă tăcere, primea prin spărturile ușii distruse de luptele care se știu vuietul insuportabil de râsete, de chiote ale zecilor de studenți care consideră culoarele Universității ca o sală a pașilor pierduți, în care oricine își poate da întâlnire pentru conversații. [...] Am spus celor de față că numai dragostea de țară și nevoia de pâine mă țin pe această catedră a tuturor umilințelor [...] mi-am luat pălăria și am plecat, rugând masa compactă să-mi dea voie să trec și eu, ceea ce, nu fără oarecare osteneală, mi s-a acordat. Toți colegii mei fac zilnic experiența aceasta. Eu n-o mai pot face. Voi căuta aiurea un colț unde să pot vorbi ca pe vremuri. Dar pun o întrebare studenților și tuturor: *Este aceasta o universitate?*“ ■

Rubrică realizată
cu sprijinul Bibliotecii
Academiei Române

AMINTIRILE UNUI OM NOROCOS

ILIE POPESCU-MOHORA

Prima lectură a celor aproximativ 100 de pagini de însemnări zilnice, transcrise integral de Radu Carp, cu mare răbdare și afecțiune, de pe agende și caietele de însemnări ale bunicului său, Ilie Popescu-Mohora, ne-a stârnit interesul și curiozitatea; cea de-a doua

Bunicul, fiica și nepotul, Radu Carp

lectură ne-a convins că ar trebui tipărite. Așa a început munca de înțelegere și de adnotare a Jurnalului unui om norocos, titlu ce îl parafrazează pe autor, care întreaga viață a crezut cu tărie că este un om norocos.

Textul a fost notat de către Ilie Popescu-Mohora în trei agende. Prima, în ordinea cronologică a scrierii, este „Agenda italiană”, cu note inedite din perioada în care autorul se afla la Roma și apoi în nordul Italiei. Aici povestește telegrafic activitatea sa de reprezentant al Ministerului român de Finanțe în capitala Italiei. Cel de-al doilea document cuprinde amintirile scrise pe o agendă din 1983, iar cel de-al treilea, notele consemnate pe o agendă din 1986. Agendele sunt completate de un „Caiet cu desene”, unde autorul a păstrat corespondența din ultimii ani și câteva versuri inspirate din viața sa, precum și câteva desene proprii.

Parcurgând însemnările din țară și din Italia, cititorul se poate convinge că autorul chiar a fost un om norocos. Ilie Popescu a fost un copil curios, capabil să găsească răspunsuri în lecturi, a întâlnit personalități care i-au îndrumat cariera, a avut norocul de a rămâne anonim, când notorietatea însemna închisoare sau cel puțin marginalizare, a găsit medici buni, când numeroase probleme de sănătate l-au asaltat, a avut prieteni care l-au ajutat la nevoie.

Ajuns la senectute, autorul își povestește viața, pornind de la copilăria sa din anii Marelui Război, petrecută în satul Bogdana, astăzi comună în județul Teleorman, aflat la 30 km de orașul Alexandria.

Întâlnirea cu politicianul Constantin Argetoianu în 1932 i-a schimbat

viața tânărului student în **Matematici, Drept și Limbi Străine**, deschizându-i porțile unor ministere și permițându-i să cunoască personalități despre care doar citise în presa vremii.

La terminarea studiilor, **Ilie Popescu-Mohora** s-a angajat ca funcționar în Ministerul de Finanțe, unde a lucrat până la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial. După aproximativ un deceniu, la care autorul face referiri doar privind tragicele evenimente din 1940 – asasinarea lui **Nicolae Iorga** și **Virgil Madgearu** –, îl găsim la Roma, unde a fost trimis la 2 noiembrie 1942, ca reprezentant în negocierile româno-italiene privind plata achizițiilor de armament și alte produse făcute de țara noastră în Italia.

Printre amintirile răzlețe ale lui **Ilie Popescu-Mohora** găsim câteva episoade care îi puteau schimba complet viața. Unul dintre acestea a fost citarea sa ca martor în procesul intentat mareșalului **Ion Antonescu** și miniștrilor și colaboratorilor acestuia. Pe când se găsea pe dealul Arsenalului, unde s-a desfășurat procesul, a sosit și **Avram Bunaciu**, pe care îl cunoștea și care l-a trimis acasă, spunându-i că nu e nevoie de mărturia sa. O întâmplare banală, în aparență, dar care putea să-i schimbe viața definitiv, deoarece o mare parte dintre martorii chemați la acest proces au ajuns, după o vreme, în boxa acuzaților.

Scrise în anii regimului comunist, amintirile lui **Ilie Popescu-Mohora** vădesc reținerea autorului, care nu dorea ca, în eventualitatea în care notițele ajungeau în posesia Securității, să aducă vreun prejudiciu familiei sale. De aceea, autorul nu povestește împrejurările în care l-a cunoscut pe **Avram Bunaciu**, avocat în baroul București în perioada interbelică, social-democrat trecut apoi la comunism. Așa cum a trecut sub tăcere și alte episoade ale îndelungatei sale vieți.

Am ales pentru a prezenta cititorilor revistei câteva fragmente din volumul **Ilie Popescu-Mohora, Jurnalul unui om norocos, ediție pe care o îngrijim la Editura Corint**.

Cristina PĂIUȘAN, Radu CARP

Întâlnirea cu Argetoianu.

Erau frământările din preajma marilor evenimente, după guvernul de tehnicieni în care prim-ministru a fost **Nicolae Iorga**, la Ministerul Finanțelor a fost **Argetoianu**, care ocupa și postul ad interim la Ministerul de Interne – care, în fapt, era condus de **Ion Șonerieu** cu o

întreagă armată de directori și șefi de cabinet.

Eu eram funcționar la Inspectoratul Școlar (serviciul local de învățământ) și, în orele de după-masă, îmi luam caietul cu problemele de matematică și o ajutam pe telefonistă, întrucât învățam să mănuiesc centrala telefonică, supravegheată per-

manent de domnul **Germulea**, specialistul Telefoanelor.

Doamna **Vișinescu**, telefonista, obișnuia să bea o cafea prin birourile vecine și, în acest timp, eu eram atent să dau câte o legătură telefonică celor care obișnuiau să vină, după-masă, la serviciu. În tura de după-amiază mă aflam la centrala

În tinerețe, ...

— Te prezinți cu el la casele speciale să-ți iei banii, apoi la magazinul franco-român, lângă barul Carlton, condus de doamna Baston. Dacă nu știi, ai să afli. Te îmbraci cu un costum de haine frumos, plătit în rate. Apoi, astfel îmbrăcat, vii să te văd. Domnul Germulea unde este?

— Este alături, pe un scaun.

— Bine! Geblescu! Băiatul acesta este șeful meu de cabinet,

cu sarcini speciale ce i le voi încredința numai eu.

A doua zi mă prezint îmbrăcat cu haine noi și aștept să treacă domnul Argetoianu.

Cum sosește, îmi spune:

— Îmi plăci, de azi înainte vei duce flori doamnei Callimachi, doamnei Verona și altor doamne, după indicațiile mele. Deocamdată, îți dau o problemă de rezolvat. La gară, mâine, sosește o franțuzoaică. O însoțești cum se cuvine până în Calea Victoriei nr. 88, etajul IV, bineînțeles, cu un buchet de flori și primești dispoziții de la aceasta pentru ceea ce ai de făcut.

Execut ordinele, doamna fran-

... cu sofia, ...

ceză este însoțită, condusă la destinație, de unde, cu cuvinte frumoase, mi se adresează să-i duc la traducere niște documente. Primesc documentele și mă prezint să raportez, mi se răspunde că a fost informat și mi se dau banii necesari de la casele speciale, pentru nevoile de cheltuit.

Mă duc la Ministerul Afacerilor Străine, mi se repartizează un traducător bun și mi se spune că decontarea se va face separat. Înapoiat cu documentele traduse și cu florile în Calea Victoriei 88, la doamna respectivă, primesc în schimb cuvinte de mulțumire și rugămintea de a transmite domnului Argetoianu cuvenitele mulțumiri.

Astfel, am devenit omul folositor și ajutat cum se cuvine – în mod deosebit și zilnic cu recomandarea: „Poți face Matematici și Limbi Străine fără să speri să ajungi profesor de liceu – mai sunt și altele”.

La Ministerul de Interne

telefonică; și iată că sosește în camera centralei telefonice domnul Argetoianu. Cum mă vede, mă ia la întrebări:

— Ce-i cu tine aici? Ce faci, ce-i caietul acesta?

Am răspuns cuviincios:

— Sunt student la Matematici și în orele de după-amiază o mai ajut pe doamna telefonistă.

— Ia ascultă, altă treabă nu știi? Ce vrei tu să devii cu matematica?

— Vreau să devin profesor de matematici.

— Ce mai știi? Văd că ești cuminte, frumușel. Ce mai înveți?

— Sunt și student la Litere și Drept, învăț italiana, franceza și dreptul.

— Cam multe! Dar italiana și franceza știi să le folosești?

— Da!

— Am să fac ceva din tine. De mâine ești la dispoziția mea și am să văd dacă reușesc să fac ceva din tine. Ține acest bilet!

A rupt cu forța din ziar o bucată pe care a scris un număr și s-a semnat: C.A.

adjunct al ministrului era domnul profesor Munteanu-Râmnic, care mi-a trimis, mulți ani după schimbarea guvernului, o revistă lunară (condusă de domnia sa), pe numele meu la adresa serviciului din învățământ (Inspectoratul școlar) al Directoratului I București.

Deși acest serviciu a fost mutat la diverse adrese, revista lunară era primită la adresele noi, iar eu am rămas mai departe cu amintirile din acele vremuri: un tânăr student ajutat în viață să devină profesor de matematici sau altceva mai folositor pentru ceea ce urma să învăț: „Matematicile și limbile străine te vor ajuta”.

Datorită acestor împrejurări, nu am ajuns să practic profesia de profesor de matematici decât foarte puțină vreme, la Liceul „Gheorghe Lazăr”, la Liceul „Principele Carol” (liceu particular al profesorului Popescu-Ulmeni, liceu etatizat).

Președinția Consiliului de Miniștri. 2 octombrie 1988 – se menționează în ziar că astăzi se împlinesc 50 de ani de la data decesului marelui mareșalului Averescu, adică a murit în data de 2 octombrie 1938: *România Liberă*, 1 octombrie 1988.

Președinția se afla pe Calea Victoriei, în imobilul numit atunci al lui Cantacuzino-Vițelu [este o confuzie făcută între Grigore M. Sturdza („Beizadea-Vițel”) și Gheorghe Grigore Cantacuzino („Nababul”, 1832 – 1913), om politic conservator, care a construit Palatul Cantacuzino la începutul secolului XX], astăzi este locuința lui George Enescu. Este în prelungirea liceului de muzică.

Am fost trimis la Preșe-

... cu soția și fiica, la Veneția...

dinția Consiliului de Miniștri să solicit modificarea pensiei mareșalului Averescu, din general în mareșal. Aici am dat de domnul Vlahide, secretarul Președinției. Convorbirea cu domnul Vlahide a fost deosebită, a fost curtenitor, m-a flatat cu amintirile sale. Mi-a arătat călimara și tocul cu peniță de metal și ștergătorul de peniță dintr-o bucată de piele, spunându-mi că le-a primit când a fost numit secretar al Președinției Consiliului de Miniștri de la generalul Averescu.

Mi-a dat ca amintire un prelungitor lung cât un creion chimic (acest prelungitor îl păstrez și astăzi, este folosit cu mină de pastă). Domnul Vlahide și-a luat angajamentul să facă cele cuvenite, iar eu să trec pe la domnia sa pentru a-mi comunica modificarea pensiei, deși mi-a zis că va avea grijă domnia sa „să o comunice celor în drept”.

Clădirea avea o construcție deosebită, cu trepte de marmură albă, pe care, la dreapta și la stânga, se afla câte un leu. Interiorul era compus din două camere separate, una la stânga, în care era biroul domnului Vlahide, și alta la dreapta, pe

care nu am cunoscut-o, totul îmbrăcat în marmură de culoare gri (vânt). Cei doi lei, unul la stânga și altul la dreapta treptelor, erau legați de felinarele de luminat treptele.

Astăzi nu se știe la ce mai folosesc, ce întrebuințare mai au construcția și interioarele acestei clădiri deosebite.

Au mai fost și alte construcții deosebite: Palatul Sturdza, fostul Minister al Afacerilor Externe, o bijuterie, pe locul unde se află Ministerul Afacerilor Externe, foste monumente, clădiri, case, palate ce au fost dăruite pentru a face loc altora, statui diferite, istorice.

Interesant de reținut este faptul că se păstrează încă statuia scriitorului Victor Eftimiu, pe care el și-a comandat-o și a instalat-o în fața locuinței personale. Este un caz nemai-întâlnit. Construcția este a arhitectului Petre Antonescu, un bloc deosebit.

Uciderea profesorului Nicolae Iorga și a profesorului Virgil Madgearu. Au fost uciși în aceeași zi, 27 noiembrie 1940.

În ziua de 27 noiembrie 1940 am fost chemat la Ministerul de

Finanțe. La ieșirea pe poarta de serviciu, în sala de la intrare, trei puști-mitraliere cu operatorii în poziție de tragere, care m-au întâmpinat cu strigăt tare „Stai!”. Am stat.

Un ofițer în spatele mitralierelor mi-a spus:

— Mănile sus!

Am ridicat mâinile în sus și am spus că sunt chemat la cabinetul ministrului, în serviciu, și mi-am spus numele. Am fost luat și însoțit la cabinetul domnului ministru Mircea Vulcănescu, la etajul I. Acolo am găsit, alături de Mircea Vulcănescu, un domn îmbrăcat în alb, care era în legătură telefonică cu domnul profesor Virgil Madgearu. I se cerea acestuia să plece imediat de acasă spre Ministerul de Finanțe, unde este în siguranță.

— Acolo ești în pericol, vino urgent, pleacă de acasă.

Vorbitorul la telefon a spus:

— Îți vorbește Greceanu (sau Grecescu – nu am reținut bine), îl am alături pe Mircea.

Am auzit vocea domnului profesor Madgearu în telefon spunând:

— E prea târziu, au sosit deja, sunt invitat să-i însoțesc.

Pe domnul îmbrăcat în alb (Grecescu sau Greceanu) nu l-am mai văzut niciodată, nici înainte, nici după vizita la Ministerul Finanțelor din 27 noiembrie 1940.

Mi s-a prezentat și mi s-a încredințat misiunea de a lua contact cu Cengher, comandantul Legiunii „Răzleți”, și să-l invit să stea de vorbă cu domnul îmbrăcat în alb.

Am plecat și m-am înapoiat cu răspunsul:

... și la senectute

— Nu am putut să-mi duc la îndeplinire misiunea.

Am aflat însă că profesorul Virgil Madgearu și profesorul Nicolae Iorga au fost executați de către legionari.

În timpul conducerii sale ca ministru la Ministerul Finanțelor, Virgil Madgearu, profesor la Academia Comercială, i-a adunat la minister pe absolvenții cunoscuți ca foarte buni la învățătură, de la Academia Comercială. Le-a comunicat o propunere pe care era hotărât să o aducă la îndeplinire:

— Veți primi pașaport și drepturi de masă și casă, în Franța, la Paris, pe timp de doi ani, inclusiv bani pentru cheltuieli personale, fără drept de a fi întrebați ce ați făcut cu acestea, însă la întoarcerea în țară, după doi ani, fiecare să vină și să spună cu ce s-a ocupat și dacă vor considera că le-a fost folositoare.

Li s-a pus în vedere că nu li

se recomandă o anumită politică, fiecare având libertate asupra crezului politic.

La înapoierea din Franța, bursierii s-au prezentat și au fost, majoritatea, repartizați pentru posturi de conducere: Filipescu – director general al Casei Pensilor; Victor Popescu – director general al Alcoolurilor și Monopolurilor; Mircea Vulcănescu – director general al Vămirilor; Al. Pandele – director general al Mișcării Fondurilor din Ministerul Finanțelor. Au fost și bursieri la Paris care, la înapoiere, nu au fost desemnați în anumite funcții.

Virgil Madgearu a fost recunoscut ca un reprezentant de valoare în viața financiară a țării, cu o libertate generală de gândire și punerea în discuție a noilor sale prevederi economice și financiare. La oricare acțiune nouă a acestuia au fost și discuții asupra lor, oportunități, foloase economice pentru țară. Mi-aduc aminte de revista lui Constantin Tănase la Grădina de Vară, unde era criticată activitatea profesorului Madgearu, activitatea caselor autonome (C.A.M., C.A.C., C.A.D. etc.) și preocuparea pentru a nu depăși plafonul Băncii de Stat, respectiv apărarea contra inflației, majorarea prețului aurului etc. Pentru fiecare, Constantin Tănase avea un cuplet.

În fotoliile din față asista și Madgearu, ascultând cupletele lui Tănase, alături de reprezentanții partidelor de opoziție: Alimănișteanu, Brătianu etc. ■

AMINTIRI DESPRE IONEL FERNIC

SILVAN IONESCU

Arhitectul și plasticianul Silvan Ionescu (1909 – 1999), tatăl meu, a debutat cu desene satirice, în adolescență, pe când era elev la Liceul „Sf. Petru și Pavel” din Ploiești, la îndemnul unui tânăr gazetar local cu o reputație nu prea bună, Ionel Fernic. Silvan era un băiețandru pirpiriu, cu păr blond pai, care cocheta încă de pe atunci cu artele plastice: îl atrăgea să picteze peisaje de iarnă cu apusuri de soare, flori și naturi statice. Îi plăcea să cânte și la vioară. Dar, mai ales, îi plăceau filmele și mergea la cinematograful ori de câte ori avea bani pentru bilet și timp să intre în sala de proiecție, uneori chiar în timpul orelor de curs, de la care chiulea, ca orice băiat de vârsta lui. Îl admira pe Tom Mix, „călărețul miraculos”, cu pălărie albă și centură de revolver bătută în ținte de argint, îl iubea pe atleticul Douglas Fairbanks în rolul lui Robin Hood, al hoțului din Bagdad sau al lui Zorro (ulterior va folosi pseudonimul Zorro pentru unele dintre desenele sale satirice), se prăpădea de râs la comedii cu Charlie Chaplin și „Fatty” Roscoe Arbuckle sau tremura de frică la filmele de groază cu Paul Wegener sau Lon Chaney, care rula la cinematograful din Ploiești. Aceste filme aveau fondul muzical asigurat fie de o mică orchestră, cam stereotipă în temele interpretate, fie de un pianist profesionist. Iar acela era compozitorul, gazetarul și, mai târziu, pilotul și parașutistul Ionel Fernic. De acest personaj exotic, nonconformist, bățios, s-a legat Silvan cu o prietenie trainică, bazată pe o admirație și recunoștință fără limite pentru faptul că îl încurajase să facă portrete caricaturale pe care să i le publice într-o revistă de scandal.

Să parcurgem, mai jos, câteva fragmente memorialistice ale lui Silvan dedicate acestui prieten și patron al primelor sale încercări în zona caricaturii și portretului de caracter.

Autoportret al autorului, Berlin, 1931

Dr. Adrian-Silvan IONESCU

La pauza de la ora 7 seara, când orchestra cinematografului „Modern” din Ploiești pleca să mănânce, muzica filmului mut era executată la pian de Ionel Fernic. Eu îl știam de pe stradă ca o figură deosebită a orașului: înalt, bine legat, roșu la obraz, cu nas nobil, totdeauna grăbit și nelipsit de un baston cam gros, purtat pe brațul stâng. Era cunoscut aproape de toată lumea. Tineretul îi cânta romanțele, iar politicienii îi citeau articolele scandaloase, în câteva ziare locale, scrise în întregime de el, cu durată de apariție efemeră, servind de obicei unei grupări politice înainte de alegeri.

Într-o seară, când la pian se așezase Ionel Fernic și eu văzusem filmul – poate chiar de două ori –, mi-a venit poftă să privesc de sus, în fosă, jos, și să admir pe artistul care schimba fragmentele muzicale, majoritatea improvizate ad-hoc, cât mai potrivite pentru secvențele filmului. El urmărea de jos fiecare fază a desfășurării acțiunii, mai citea și dialogurile de pe ecran sau se uita la elevul de liceu – eram în clasa șasea, în anul 1927 – 1928 – aplecat pe barele care apărau sala, să nu cadă spectatorii, pe întuneric, în fosă. La un moment dat, distrat sau plictisit, mă întreabă într-o doară:

– Puștiule, cânti și tu la pian?

– Eu cânt la vioară, dar îmi place mai mult să desenez.

– Desenezi? și mă pofti printr-un gest să cobor la el. Cum te cheamă?

– Ionescu D. Silvan, dar colegii îmi spun ca și părinții, Mimu.

– Și ce desenezi?

– De toate, dar mai mult pe profesori și pe colegi. Când am timp, pictez, peisaje, fructe, flori, îmi place să fac apusuri de soare sau nopți cu lună și nori. Sunt specializat în ierni cu zăpadă pe crăci și cu

Elevul Silvan D. Ionescu, în prima zi de școală (1 octombrie 1926) la Liceul „Sf. Petru și Pavel”, din Ploiești

apus de soare palid, ca iarna...

În timpul acesta mă asculta, dar și cânta, fără note, parcă se juca cu clapele. Inventă câte o melodie când era o scenă sentimentală sau producea zgomot când ecranul arăta o secvență violentă. Eu îl găseam mai interesant în exprimarea stărilor sufletești legate de acțiune decât melodiile arhicunoscute executate mereu și aceleași de către orchestră și însoțite de ritmul bătut de picioarele spectatorilor: „Die Italienin in Alger” (Italianca în Alger), „Califul din Bagdad”, „Dichter und Bauer”, „Cavaleria Rusticană”, etc.

Ionel Fernic îmi spune:

– Mimule, îl cunoști pe avocatul Gorgotu?

– Sigur că da. Acela care poartă tocure înalte și se spune că e prințul Albaniei.

– Exact. Poți să mi-l desenezi? și adu-mi-l aici, vreau să-l tipăresc în *Să nu te superi că te-njur*.

A doua zi m-am postat în fața librăriei Angelescu, din centru, pe unde știam că trece Gorgotu, și-l zăresc venind încet, somnambule, gras, cu forma capului ca de porc. Îl schițez, discret – de altfel nici nu era greu –, și a doua zi fac compoziția: el stând pe tron regal și cu sceptor în mână.

Ca model l-am așezat într-un scaun pe colegul Eufrosin Cornel, să țină o linie în mână!

Lui Ionel Fernic i-a plăcut ideea cu tronul regal și, în general, compoziția; cred că era ceea ce dorea el raportat la articolele pe care le scria despre acest nefericit Gorgotu, care nici măcar nu era un avocat mare, ci mai mult un om ridicol și singular.

După vreo zece zile, la ieșirea de la școală, trecând prin piața pe unde ne era drumul spre casă, am văzut în fața chioșcului de ziare (care se afla la intrarea unde existase grădina berăriei Obrenovici), prinsă în pioaneze, revista *Să nu te superi că te-njur* și pe

Ionel Fernic (semnat cu numele autorului)

toată prima pagină, desenul făcut de mine. În dreapta și în stânga, versuri satirice așezate pe verticală, nemaivând loc în partea de jos. Probabil, făcând comanda la zincografie mai mare decât spațiul tipografic [nu rămăsese spațiu pentru versuri]. A fost o mare bucurie pentru mine cât și pentru colegii care mă însoțeau, printre care și Eufrosin Cornel [modelul pentru acea schiță], Opran Matei.

Aici a fost începutul, „de aici mi se trage“, cum se spune, în glumă.

Am cumpărat un număr de reviste și, ca un „om făcut“, le-am împărțit cu autografe prietenilor apropiați: primul l-am dăruit lui Eufrosin Gh. Cornel (mai târziu devenind profesor de științe naturale la Liceul „Lazăr“ din București); lui Chirică Gh. Eugen – mai târziu, inginer de la Charlottenburg; lui Opran I. Matei, tot inginer de la amintita politehnică; lui Manolache G. Mihail – mai târziu doctor în științele economice, care se ocupa și el pe vremea aceea cu caricatura.

Desenul era iscălit Mimu I-cu, cu o linie pe dedesubt. I-cu era prescurtare de la Ionescu. În felul acesta nu se putea afla că sunt elev în clasa VI-a a liceului din localitate și să am eventuale neplăceri prin eliminare.

Am zburat în ziua apariției primului meu desen în ziar, un zbor al bucuriei și entuziasmului. Restul timpului am fost pământean.

Fernic, de jos, din fosă, privea ecranul și sincroniza acțiunea filmului mut cu sonorizare muzicală, la pian. Eu urmăream și-l anunțam când, plictisit, nu se mai uita la pânză.

Acum se sărută!

Urma apăsarea pe clape, creând o muzică socotită de compozitor adecvată sărutului, căutând în același timp să acopere sunetele onomatopoeice provocate, ireverențios, prin țuguirea buzelor, de unii derbedei din sală, imitând sărutul,

Eugen Ionescu,
directorul ziarului Ploieștiul
(semnat cu pseudonimul Zorro)

și glumele amestecate de fluierături. Apoi, schimbând gama cu intonație de gamă minoră, melancolică, îmi spunea, zâmbind: Extaz! Și, voind să mă necăjească în glumă, văzându-mă cât eram de încântat de scena sărutului:

– Ea a rămas cu gura căscată...
– Nu e așa. Ea e vrăjită. Îl iubește, spuneam eu.
– Atunci să-i dăm zbugium.
– Nu zbugium. Ceva frumos, de dragoste adevărată.

Ionel Fernic se juca pe clape, ușor, romantic.

– Așa îți place?
– Da, așa e bine, răspundeam eu, încântat.

Astăzi, după zeci de ani, îmi dau seama că și Ionel Fernic pe vremea aceea era și el un băiețan-

dru de 27 de ani, de aceea îmi dădea importanță și-i făcea plăcere să asculte părerea curată a unui adolescent romantic.

I-am spus altădată: Nene Ionele, mai cântă odată ce ai cântat atunci, la filmul acela cu sărutul.

– Care?

– Nu-ți aduci aminte? Când s-au bătut ăia în sală de a venit plasatorul să-i despartă, că unul huiduise când se sărutau în film.

– Nu-mi mai aduc aminte. A fost improvizație.

Totul fusese spontan, de moment, dar foarte frumos. Câtă muzică a risipit acest boem! Era pregătit oricând să compună ceva nou, altceva.

Portrete de prieteni, colegi,
profesori și un autoportret,
din timpul liceului, 1927

În cursul dimineții, Fernic era văzut în grădina terasă Obrenovici, așezat la pian, compunând. Muncea mult, relua de nenumărate ori de la început, o nouă romanță, până i se părea că e reușită! A doua zi, aceeași lucrare era modificată.

Dimineața, venind dinspre strada Franceză sau din Piața Unirii, prin pasajul cooperativelor, și intrați în grădina de vară a berăriei Obrenovici, nu vedeai decât scaunele suite pe mese și pe Ionel Fernic la pianul orchestrei care, seara, delecta publicul ploieștean, fără ca Fernic să facă parte din ansamblu. La ora 12, ora aperitivelor, Ionel Fernic închidea pianul, își lua bastonul și pornea, fredonând, spre bodega Ghiculescu, din piață, sau alta mai mică, unde știa un vin bun.

Era înalt, bine legat, cu un corp sportiv, pe care stăteau bine hainele, chiar dacă nu erau călcate. Mers sigur, fredonând sau puțin îngândurat, purtând mereu un baston destul de gros pe brațul stâng. Profil cu nasul nobil, fruntea mare, transpirată, părul dat peste cap și culoarea feței roșiatică, cum se vede la cei ce le place vinul roșu, [mergând] grăbit spre țintă. Era o figură ieșită din comun pentru atmosfera provincială a Ploieștiului.

Deși eram spre sfârșitul liceului din localitate, nu-l văzusem niciodată până în acel an, când activitatea lui de gazetar local a atras un suflu nou de viață, prin discuții și supărări și râsete în urbea zisă a „republicanilor” și a lui „ce bei?”

Își făcuse apariția în Ploiești o figură nouă, care era zărită, grăbită, prin centrul orașului. Aflasem că-l cheamă Ionel Fernic, că este autorul unor romanțe care se auzeau cântate în localuri și nu știu de ce spunea lumea că este din Valea Călugărească, alții că ar fi nepotul aviatorului Fernic de prin Galați. Mult mai târziu am aflat că se născuse și copilărise în Târgoviște.

Nu am știut și nici nu m-am interesat care era motivul adversității lui Fernic față de bătrânul gazetar de provincie Eugen Ionescu, directorul gazetei locale *Ploieștiul*. Acest Ionescu nu are nicio contingență cu Eugen Ionescu de la Paris, actualul academician. Acest bătrânel, înalt și adus de spate, se plimba singuratic prin oraș, însoțit totdeauna de

Autoportret din 1985

un câine de vânătoare, la fel de obosit ca și stăpânul lui. Ionel Fernic îl numea scapetele pe acest concurent al gazetăriei. Eugen Ionescu era un om serios și se spunea că ar fi unul dintre cei mai buni gazetari de provincie. Am recitat din articolele lui și cred că și la București ar fi fost un om al condeiului bine cotoat.

Pentru Ionel Fernic am avut admirație și afecțiune. Și el era un entuziast, altfel nici nu-mi explic atenția ce mi se dădea mie ca puști, un simplu licean din mulțimea celor aproape 1.200 de elevi ai Liceului „Sfinții Petru și Pavel” din Ploiești. Probabil că ne

asemănăm în unele caracteristici: amândoi iubeam arta, el iubea în plus vinul, iar eu plăcinta de la Kalderimis, proprietarul celei mai bune plăcintării din centrul orașului Ploiești.

A apărut cred la Editura Ieșanu și o romanță iscălită Kalderimis, pe care o lipise în vitrina plăcintăriei. Ionel Fernic mi-a spus că autorul e el, nu Kalderimis. Târgul fusese simplu: o romanță contra plăcintă pe săturate timp de câteva luni. Și Ionel Fernic a mâncat câteva zile plăcintă, până n-a mai putut. Dar i s-a aplecat și ajunsese să-i fie lehamite. Fernic nu prevăzuse și băutura cu care s-ar fi împăcat mai ușor, având practică îndelungată. Și atunci Fernic mă lua pe mine să mănânc plăcintă, gratis, iar el bea șpriuri pe care le plătea ca oricare consumator. Chiar îmi spunea: „M-a dus grecu, altă dată fac înțelegere deșteaptă: *băutura cât vreau eu și plăcintă pe săturate*. Grecu știa că de plăcintă te saturi repede că o face grasă, și asta cere băutura pe care trebuie s-o plătești”.

Kalderimis, ca să facă romanța mai tristă, tipărise (adăugase de la el) pe copertă: „Din codru rupi o rămurea./ Ce-i pasă codrului de ea!/ Ce-i pasă unei lumi întregi./ De moartea mea!”

Și o semnase, în paranteză, M. Eminescu, el nu știa că e de George Coșbuc [*Moartea lui Fulger*]. Lucru de care Fernic făcea mare haz.

Altă compoziție de Kalderimis nu știu să mai fi apărut, probabil nu s-au înțeles din condiții. Observase plăcintarul cât vin bea Ionel Fernic. Făcuse plăcintarul socoteala cât bea Fernic și considerase că e prea scumpă romanța... ■

POVESTEA TRAGICĂ A PAPEI MARTIN I

IOAN-SEBASTIAN CRINTEA

Deseori, în epoca medievală, autoritatea laică și puterea ecleziastică intrau în conflict (Magazin istoric, nr. 4/2010). Dorința celei dintâi de a își impune voința în materie de credință nu putea fi agreată de cea din urmă. Încleștarea dintre cele două forțe putea atinge o mare intensitate, degenerând în confruntări violente.

În prima jumătate a secolului al VII-lea, Imperiul Bizantin a trecut prin una dintre cele mai grele încercări. Între anii 602 și 628 s-a desfășurat un pustiitor război cu Imperiul Sasanid persan, puternicul rival al Bizanțului la frontiera orientală. Războiul a fost în cele din urmă câștigat de iscusitul împărat, totodată remarcabil comandant militar, Heraclius (610 – 641; Magazin istoric, nr. 1/2021).

Papa Martin I...

Ușurința cu care provinciile orientale ale imperiului, Siria, Palestina și Egipt, au fost cucerite de perși, l-a pus pe gânduri pe suveranul bizantin care le-a readus, în urma victoriei, sub stăpânirea sa. Unul dintre motivele principale pentru care acestea au fost ocupate în timpul războiului fără dificultate de Imperiul Sasanid a fost situația lor religioasă. În acele părți, viețuiau cu precădere adepții ereziei monofizite, care negau firea umană a lui Iisus Hristos, acceptând numai existența firii divine, spre deosebire de învățătura oficială propovăduită de Biserică, ce accentua existența a două firi. În consecință, monofiziții erau strașnic persecutați de împăratul de la Constantinopol, care

îi socotea disidenți ce spărgeau unitatea spirituală a imperiului. Era firesc ca acești „eretici“, care constituiau populația majoritară a provinciilor orientale, să nu lupte cu prea mare convingere împotriva perșilor de dragul unui stat ce le era ostil.

PREANELEGIUIȚELE ȘI TICĂLOASELE DECRETE

După ce a restabilit puterea bizantină în Orient, aplicând o înfrângere zdrobitoare Persiei, împăratul Heraclius a căutat să ajungă la un compromis teologic cu monofiziții. A înțeles că înstrăinarea acestora față de imperiu vulnerabiliza profund hotarele răsăritene în eventualitatea declanșării unor noi atacuri. Astfel, a fost formulată o nouă doctrină, monotelismul, menită să-i împace pe monofiziți cu adepții învățaturii oficiale a Bisericii. Potrivit noii abordări, Hristos avea o fire divină și o fire umană, dar o singură voință.

Clericii monofiziți păreau dispuși să accepte această interpretare a dogmei. Chiar Papa

... și Patriarhul Sofronie al Ierusalimului, înfățișat în Minologhionul împăratului Vasile al II-lea, cca 985

Honorius I (625 – 638) a acceptat monotelismul. Însă opoziția virulentă a patriarhului Ierusalimului, Sofronie (634 – 638), a tulburat întreaga operă de reconciliere patronată de împărat.

Vrând să își impună voința în viața Bisericii, Heraclius a emis în 638 decretul *Ekthesis*, prin care monotelismul a fost proclamat doctrină oficială în cadrul imperiului. Decretul nu a făcut decât să provoace și mai multe dispute. Succesorii lui Honorius I în Scaunul Pontifical s-au opus monotelismului și hotărârii lui Heraclius.

Urmașul său, împăratul Constans al II-lea (641 – 668), a dorit să restabilească pacea în Biserică. La câțiva ani după războaiele persane, a început ofensiva devastatoare pentru Bizanț a arabilor musulmani, care au cucerit Siria, Palestina și Egiptul în câțiva ani. Constans al II-lea a decis să promulge în 648 decretul *Typos*, prin care se interziceau dezbaterile cu privire la una sau două voințe existente în Iisus Hristos.

În acest context, în anul 649, a fost înscăunat pe tronul Sfântului Petru Papa Martin I. Adversar ferm al imixtiunii puterii laice în chestiunile teologice, Martin I a convocat în 649 un conciliu la Roma, la care au participat 105 episcopi. Această reuniune a condamnat în mod solemn „preanelegiulul *Ekthesis*” și „ticălosul *Typos*”.

O asemenea demonstrație ostentativă de independență nu putea fi pe placul împăratului. În plus, Martin I acceptase să fie sfințit ca episcop al Romei înainte ca împăratul să confirme alegerea sa ca Papă. Pe atunci, nu exista un colegiu al cardinalilor, Papa fiind ales de clerul roman și de cei mai de seamă exponenți ai locuitorilor Romei din tagma laică. În urma alegerii ca episcop al Romei, persoana menită să fie Papă trebuia să aștepte confirmarea împăratului bizantin. Această practică dăinuia din timpul lui Iustinian (527 – 565), care, după ce a recucerit Italia, și-a impus controlul asupra Papalității. Până la mijlocul secolului al VIII-lea, când a trecut sub protecția, devenită ulterior tutelă, a puternicului rege franc, Papalitatea s-a aflat într-o stare de dependență față de Bizanț.

Împăratul Constans al II-lea poruncește pedepsirea lui Maxim Mărturisitorul, miniatură din cronica lui Constantin Manasses, din veacul al XIV-lea

Fapta lui Martin I constituia deci o sfidare la adresa împăratului de la Constantinopol.

EXARHUL CEL VICLEAN

Împăratul nu putea să accepte asemenea provocări. Cel dintâi exponent al puterii imperiale în Peninsula Italică era exarhul Ravennei, guvernator provincial ce deținea atât puterea civilă, cât și pe cea militară. Constans al II-lea i-a poruncit exarhului Olympios să îl aresteze pe Martin I. Papa însă se bucura de sprijinul locuitorilor Romei, iar Olympios s-a văzut incapabil să împlinească porunca. Mai grav, exarhul s-a hotărât să profite de climatul potrivnic lui Constans al II-lea pentru a se proclama împărat. Martin I nu s-a opus acestei dorințe, acceptând domnia uzurpatorului care era, totuși, un adversar al suveranului care promova erezia.

Moartea lui Olympios în 652 avea să aducă o serie de greutăți Papei Martin I. În 653, noul exarh al Ravennei, Teodor Calliopas, a pătruns în Roma și nimeni nu a încercat să i se opună. Ne putem întreba de ce romanii, care l-au oprit pe Olympios, nu au reprezentat o piedică pentru Calliopas. Acesta din urmă era mai viclean. Intrând în Roma, nu a săvârșit acțiuni ostile Papei

vreme de două săptămâni, pentru a crea impresia existenței unei stări de liniște. Totul a fost doar o șiretenie bine orchestrată, căci brusc Martin I a fost arestat în timp ce oficia Sfânta Liturghie, fiind acuzat de trădare. Romanii au fost luați pe nepregătite și nu au putut reacționa. Papa a fost scos din oraș în miezul nopții și aruncat pe o corabie, care s-a îndreptat spre Constantinopol.

Ajuns în capitala bizantină, a fost judecat și acuzat că s-a raliat revoltei

Papa Honorius I, Bazilica Sfintei Agnes din Afara Zidurilor, Roma

Bătălia de la Yarmuk, în urma căreia bizantinii au pierdut Siria și Palestina în fața arabilor, ilustrată într-o lucrare catalană de la începutul secolului al XIV-lea

lui Olympios. Orice încercare a Papei de a se apăra era sortită eșecului. Constans al II-lea era hotărât să îl osândească pe acest cutezător adversar al amestecului puterii imperiale în treburile Bisericii. Socotit vinovat, suveranul pontif a fost condamnat la moarte. Teribila sentință nu a fost însă pusă în aplicare, căci patriarhul Constantinopolului, Paul al II-lea, a intervenit pe lângă împărat, rugându-l să nu îl execute pe Martin I. Înaltul ierarh a considerat, cel mai probabil, că autoritatea imperială nu avea nimic de câștigat dacă ucide un Papă, riscând să provoace puternice resentimente printre locuitorii Romei.

Cumplita pedeapsă a fost schimbată. Suveranul pontif a fost biciuit în public și mai apoi exilat în sudul Peninsulei Crimeea, în orașul Cherson. Vestitul teolog Maxim Mărturisitorul, aliat al lui Martin I, a fost arestat asemenea Papei, fiindu-i tăiate limba și mâna dreaptă, iar ulterior a fost exilat în Georgia de astăzi. În Cherson, Papa suferea de foame, informație ce poate fi deslușită din scrisorile sale. El s-a adresat prietenilor lui, rugându-i stăruitor să îi trimită pâine, „despre care se vorbește, dar care nu a fost văzută niciodată”.

Solidus de aur ce-l reprezintă pe împăratul Heraclius

Viețuind în condiții aspre, Martin I s-a stins din viață în anul 655. Astăzi, atât Biserica

Romano-Catolică, cât și Biserica Ortodoxă îl consideră un sfânt. Confruntarea sa cu împăratul Constans al II-lea reprezintă unul dintre cele mai tensionate momente ale luptei dintre autoritatea laică și cea ecleziastică în Evul Mediu. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 mai 2024, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– Care este numele celor doi profesori cărora **Grațian C. Mărcuș** le-a adresat mulțumiri în cartea vizitatorilor bisericii lui Horea?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din februarie 2024 este:

„Cărămidă”

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **domnul Nicolae Voicu**, din **Pitești**, jud. **Argeș**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2024.

Nu luăm în considerare răspunsurile trimise pe Facebook și pe e-mail fără numele celui care trimite și care nu indică adresa.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, București

E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

„MARELE ZID“ AL CIVILIZAȚIEI MAYA

Multe situri arheologice ale civilizației maya sunt insuficient cercetate, fiind aflate în regiuni acoperite de junglă. În ultimii ani, din pricina acestei dificultăți, cercetătorii au recurs la o tehnologie laser, numită LIDAR, realizând astfel modele digitale ale siturilor prin eliminarea junglei. Au fost descoperite peste 60.000 de așezări, temple și sisteme de irigație noi doar în nordul regiunii Peten, din Guatemala. Arheologii consideră astfel că, practic, civilizația maya îngloba o populație cu milioane de oameni mai mare decât se credea anterior. Au fost descoperite și indicii ale unei culturi predecesoare mayașilor, despre care încă nu se cunosc suficiente date.

Una dintre cele mai remarcabile descoperiri realizate prin intermediul LIDAR a avut loc în zona ruinelor orașului Tikal, în regiunea Peten, care a schimbat complet imaginea arheologilor despre acest sit. Până în acel moment, era cunoscut doar centrul orașului, însă noua cercetare a arătat că Tikal se extindea masiv, în toate direcțiile. De asemenea, mulțumită tehnologiei laser, a fost descoperit un zid masiv, poreclit de arheologi „Marele zid al mayașilor“, care împrejmuia tot teritoriul stăpânit de orașul Tikal. Au fost descoperite și turnuri de apărare de-a lungul zidului, utilizate pentru a transmite informații rapid între diversele așezări.

MĂNĂSTIRE BIZANTINĂ, DESCOPERITĂ CU BOMBA

În 2002, când geniștii israelieni săpau un drum, a fost descoperită Mănăstirea bizantină Horbat Hani. Era o mănăstire de maici dedicată Anei, personaj biblic, mama profetului Samuel și soția lui Elcana, iar incinta era construită chiar pe locul mormântului ei. Arheologii au scos la lumină două clădiri în cadrul sitului. Prima a fost biserica mănăstirii – cu o podea de mozaic –, unde se aflau și chiliile maicilor, un turn și cripta. A doua clădire găzduia bucătăria, sala de mese și hanul pentru pelerini. Se pare că maicile produceau vin și ulei de măsline. După cucerirea musulmană din veacul al VII-lea, mănăstirea a început să aibă dificultăți economice – fie fiindcă avea mai puțini pelerini, fie deoarece îi era mai greu să își vândă vinul –, iar spre finalul veacului s-a închis.

După primele săpături, situl a fost îngropat la loc pentru a-l conserva. Se afla în apropierea unei baze militare și nu putea fi expus publicului. A fost redescoperit din greșeală în 2019, când armata israeliană a detonat o bombă în timpul unor exerciții. Arheologii i-au cooptat pe soldați și au început excavarea și curățarea sitului, cu scopul de a-i învăța pe aceștia despre importanța acestor elemente de patrimoniu. În viitor, speră să fie permis accesul publicului.

ȘANTIER NAVAL VIKING

Arheologii de la Universitatea din Stockholm care cercetau Birka – numit „cel mai vechi oraș din Suecia“, un centru comercial major din epoca vikingă –, din insula Björkö, au descoperit urmele unui șantier naval. Au fost găsite șanțuri la mal cu fundul de piatră, nituri pentru bărci, bare de ascuțit din gresie și unelte de tâmplărie. Șantierul a fost descoperit în afara întăriturilor de pământ care protejau orașul. ■

ROMÂNII DIN MAREA BRITANIE

Continuăm prezentarea documentului intitulat Note privind legăturile dintre cercurile oficiale britanice și Mișcarea Românilor Liberi, redactate pentru Divizia Cercetări speciale din Departamentul de Stat de D. Dem. Dimăncescu, membru al Comitetului Național al Mișcării Românilor Liberi. Textul în limba engleză se păstrează în colecțiile Arhivelor Hoover Institution on War, Revolution and Peace, fondul Gheorghe Iliescu. Publicarea lui este posibilă grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Astfel, de la acea dată românii din Marea Britanie au fost divizați în două grupuri: 1) micul grup neoficial al Românilor liberi și 2) la fel de micul grup oficial al românilor „individuali”, înregistrați la „Biroul românesc”. Primul și-a păstrat semnificația simbolică, celălalt era lipsit de orice semnificație.

Diferența între cele două grupuri consta în:

1) Românii liberi erau uniți pe baza unui ideal național. Chiar de la început, ei și-au fixat un standard foarte înalt de moralitate patriotică. La fel ca francezii liberi ai generalului de Gaulle, au refuzat să se asocieze cu acei români care cochetaseră cu Garda de Fier sau cu cei care erau interesați doar de propriul confort și propria siguranță.

2) Românii care aparțineau de „Biroul românesc” nu au aplicat astfel de distincții și printre ei se numărau unii care aveau legături directe cu Garda de Fier și care acceptaseră într-o manieră umiltoare și supusă regimul Antonescu – Horia Sima.

Cu crearea „Biroului românesc”, a devenit evident că românii înregistrați [subliniat în original] urma să se bucure de acum încolo de favoruri oficiale. În vreme ce Românii liberi neînregistrați urma să fie tratați drept „disprețuibili”.

Dizgrație oficială.

În primele luni de război, Legația română din Londra a organizat probabil cel mai bun serviciu de presă al vreunei ambasade sau legații. Asigurându-și serviciile unui ziarist

român profesionist (care colaborase anterior cu *Financial Times*), a stabilit la Ministerul britanic al Informațiilor o echipă mare, care avea ca singur scop să culegă informații despre efortul de război britanic, transmise apoi prin telefon și telegraf presei din România, și să culegă ca referințe toate materialele de presă care priveau România. Pe cheltuiala Guvernului român, „informația de presă britanică” era transmisă la București de îndată ce era disponibilă, fără plata unor taxe pentru convorbirile telefonice sau telegraf. În schimbul unei taxe foarte mari, un teleimprimator din Camera presei de la Ministerul Informațiilor era rezervat pentru uzul exclusiv al Legației române.

Și toată această muncă era făcută nu pentru a răspândi propagandă românească, ci pentru a contracara în România propaganda germană și a ajuta astfel efortul de război britanic.

În cadrul acestei activități, era distribuită zilnic o revistă a presei române (mimeografiată) către toate oficialitățile britanice care aveau legătură cu România. Conținea toate telegramele agențiilor de presă, editorialele și articolele ce apăreau în presa britanică și monitorizările celor mai multe dintre posturile de radio.

După venirea la putere a Gărzii de Fier, toată această activitate a fost continuată pe o scară redusă de Mișcarea Românilor Liberi, fiind desigur adaptată noilor condiții.

(Va urma)

PRIMĂVARA MITOLOGICĂ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Fiica lui Zeus și a Demetrei, personificarea vegetației, a cărei revenire din Infern, unde petrecea fiecare iarnă cu soțul ei, Hades, reprezenta sosirea primăverii. 2) Personificarea modestiei și a rușinii în mitologia greacă, ultima zeiță care a părăsit Pământul în Epoca de Aur, când oamenii nu aveau nevoie să lucreze și își trăgeau toate foloasele din natură – Personificarea Lunii în mitologia romană, considerată una dintre cele 12 zeițe ale agriculturii, al cărei templu era aniversat în fiecare an la 31 martie. 3) Zeul Soarelui și regele zeilor în mitologia egipteană, considerat dător de viață și de căldură – În mitologia greacă, Apollo era patronul și al acestui domeniu, având epitetul Phoebus (Strălucitorul), fiind astfel principala divinitate venerată în Hyperborea, țara din extremul nord aflată într-o primăvară nesfârșită (acord.). 4) Personificarea curcubeului în mitologia greacă, soția lui Zefir, cel mai blând vânt, asociat cu primăvara – Ecaterina Manu – Râu din Rusia. 5) Cea mai bătrână dintre cele trei ursitoare în mitologia greacă, „neînduplecata” care tăia firul vieții muritorilor. 6) Muritor

care s-a însoțit cu Demetra, zeița recoltei și a agriculturii în mitologia greacă, tatăl lui Plutus, divinitatea bogăției, și a lui Philomelus, patronul creșterii animalelor și al plugului. 7) Festivalul primăverii și al Anului Nou în Babilonia antică, când se serba semănarea orzului vreme de 12 zile – Divinitate a pământului în mitologia vedică, soția înțeleptului Kashyapa, mama demonilor Daitya, care au prigonit lumea și, conform scrierilor puranice, a zeilor furtunilor, Maruts. 8) Zeul vegetației și primăverii în mitologia slavă, fiul lui Perun, dar răpit și crescut de Veles, zeul lumii de dincolo, întoarcerea sa anuală din Infern aducând primăvara în lume, iar uciderea sa cu ocazia recoltei aducând iarna. 9) Divinitate dătoare de viață în Sumer, patroana orașului Girsu și a moșelor, soția lui Ningirsu, zeul agriculturii, sau a lui Zababa – Regina iernii în mitologia scoțiană, mama zeilor, care bea din Fântâna Tinereții în fiecare an, transformându-se într-o tânără frumoasă ce aduce primăvara. 10) Data de 15 sau de 13 a fiecărei luni în calendarul tradițional roman, în martie la această dată serbându-se festivalul zeiței Anna Perenna, în aprilie aniversarea templului lui Jupiter Victor, iar în mai Mercuralia – Divinitate anglo-saxonă a primăverii, sărbătorită în luna *eosturmonath*, echivalentul lunii aprilie, a cărei sărbătoare a fost înlocuită de Paștele creștin, numele zeiței aflându-se însă la baza etimologiei cuvântului „Paște” în limba engleză.

VERTICAL: 1) Festival roman ce avea loc în fiecare an la 21 aprilie în cinstea lui Pales, patronul păstorilor și oilor, eveniment asociat ulterior cu fondarea orașului Roma – Abia la mijloc! 2) Una dintre ore, divinități care vegheau asupra ordinii din natură și societate în mitologia greacă, fiică a lui Helios, personificarea primăverii, având aspectul unei tinere încoronate cu flori – Civilizație mesopotamiană, care a dominat regiunea între secolele XXIV – XXII î.H., ce considera că lumea a fost creată, ordonată și legiuită primăvara, când Soarele a biruit ploile de iarnă. 3) Ard în sfârșit! – Capitala Voievodatului Moldovei – Bea la început! 4) Cea mai lungă zi din an, când mai multe culturi de pe glob marcau finalul recoltelor de primăvară și începutul celor de vară. 5) Mesagerul lui Olorun, zeul suprem în mitologia poporului yoruba, cel care aplică legile naturale pe Pământ și asigură echilibrul în viață – Fenomenul natural din care s-a născut Flora, zeița florilor și a primăverii în mitologia romană, creată de Jupiter după ce a auzit rugăciunea unei bătrâne pentru ploaie. 6) Regele mitic al Lidiei și Frigiei, tatăl lui Cybele, zeița Pământului în starea sa naturală și protectoarea vegetației – Ierboși la mijloc! 7) Cel mai înalt munte din Grecia, unde își aveau reședința cei mai importanți 12 zei din mitologia greacă – Personificarea zilei în mitologia romană, mama Terrei, zeița pământului, asociată cu florile și cu fructele, și a lui Caelus, zeul cerului, cuplu din care descind majoritatea zeilor. 8) Personificarea apelor primordiale și creatorul cosmosului în mitologia egipteană, din care s-a născut zeul Soarelui, și care, în cele din urmă, va distruge lumea – Astfel sunt plantele toamna, urmând să înflorească la loc primăvara (sg.). 9) Regele cetății Delos și preot al zeului Apollo, care a avut trei fice și trei fii, fetele primind de la Dionysos darul de a preschimba orice în vin, grâu și ulei – Unitate de măsură a presiunii. 10) Spirite binevoitoare în mitologia iacuzziilor, creatoarele lumii, care acceptă doar legume și lactate pe post de ofrandă, nu animale – Animalele ce făceau parte din turma Babei Dochia când aceasta a plecat în căutarea primăverii, călătorie în care și-a dat jos pe rând cele nouă cojoace și a sfârșit înghețată – Diftong latin.

Dicționar: UY, TORR.

Andrei OPREA

DIALOG CU CITITORII

METRESA, SOȚIA FIULUI METRESEI

„Sunt eu prost informată sau în numărul din ianuarie 2024 s-a strecurat o eroare? – ne scrie doamna MARIA GREAVU din Deva, jud. Hunedoara. În articolul doamnei Florentina Dolghin despre contesa Castiglione se face la un moment dat referire și la contesa Walewska, persoană care, din câte știu eu, a fost metresa lui Napoleon I, deci nu putea «aștepta la rând» pentru favorurile lui Napoleon III. Dacă greșesc, îmi cer scuze.”

Este o potrivire de nume, dar o diferență de prenume. Doamna Walewska a lui Napoleon III, cea din articol, este Anne-Marie Walewska (1823 – 1912), prima doamnă de onoare a împărătesei Eugenia vreme de trei ani,

între 1867 și 1870, și nu Maria Walewska (1786 – 1817), iubita lui Napoleon I. Anne-Marie era soția contelui Alexandre Walewski, fiul natural al lui Napoleon I, cu care a avut patru copii. Într-adevăr, de o rafinată frumusețe și ascuțită inteligență, ea i-a succedat Virginiei Castiglione ca metresă a împăratului Napoleon III, lăsând impresia în lumea diplomaților – sau vrând să lase impresia – că avea influență asupra afacerilor statului.

SPRE ETERNITATE

Domnul AUGUSTIN RUS, mai vechi colaborator al revistei, ne povestește: Am avut o broșură trimisă cu mulți ani în urmă despre detronarea lui Cuza de fostul meu coleg din anii studenției, Ionel Zănescu. Pe vremea aceea activa la Muzeul de istorie al Municipiciului București. La 15 decembrie 2024, s-au

împlinit 14 ani de când a trecut la cele veșnice.

Răsfoind broșura, mi-am amintit cu drag de el. Era un om aplecat spre studiu și mai matur decât mine (eu aveam 19 ani, el 23). Făcuse armata și ne ajuta să ne autogospodărim la cămin. Am locuit doi ani în Drumul Taberei, apoi în Grozăvești, unde el nu a mai venit, deoarece s-a căsătorit și s-a mutat la soție, Gheorghe Antigonă, care era bucureșteancă.

Îmi stăruie în minte o scurtă epigramă despre viața aceasta iute trecătoare: O combinație secretă/ Din părți mai bune și mai rele./ Un scurt răgaz pe o planetă./ În zborul omului spre stele.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul ALEXANDRU STAN, din București, dorește să vândă colecția completă Magazin istoric. Cei interesați îl pot contacta la numărul de telefon: 0726.328.580. ■

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755.290.606 și 021.312.68.77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei. Pe website-ul nostru, www.magazinistoric.ro, la rubrica Abonamente la ediția online găsiți cum se poate realiza abonamentul. Se poate face pe o perioadă de trei luni (9 lei), șase luni (18 lei) sau un an (36 lei). Pe perioada abonamentului, aveți acces la toată colecția revistei, de la primul număr, aprilie 1967, accesând rubrica Arhiva de pe website.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) D. Drăghicescu Too much independent spirit ● “The gold

Treasure of the National Bank of Romania sent to Moscow and never returned – A claim older than a century”, an exposition in the European Parliament ● **I. Scurtu** The banning of the Communist Party in Romania ● **N. Morozov** A conversation with Florin Constantiniu about Romanian “Rusophobia” ● **M. Gribincea** 1853 – 1854. The Russian occupation of the Romanian principalities as seen in Honoré Daumier and Charles Amédée de Noé’s caricatures (II) ● **I. Schipor** Russian historians also found documents in their archives about the National Bank of Romania’s Treasure evacuated to Moscow between 1916 – 1917 (III) ● **M.E. Ionescu** 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (XIII) ● **C. Borangic** The Dacians wore helmets in battle ● **A. Dubicki** The buildings that hosted the Polish Legation, and later Embassy, in Bucharest (II) ● **P. Galiș** The church built by Horea in Cizer ● **N. Cristea** An invitation to the Romanian Academy Library: Sylvia Pankhurst’s correspondence with Elena Văcărescu and George Oprescu ● **G. Roșu** Once upon a time, there was: the hearth ● **D. Lupu** Stories of Bucharest: an early 19th century booklet with useful advice ● **A. Corca** 14 citizens of Sibiu sent for “reeducation” in the Pitești Penitentiary ● In Romania, 100 years ago ● **I. Popescu-Mohora** The memories of a lucky man ● **S. Ionescu** Reminiscing about Ionel Fernic ● Romanian documents at Hoover Institution (CCXVI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Д. Дрэгическу Горе от независимого духа

● Выставка в Европарламенте: «Золотое сокровище Национального банка Румынии, отправленное в Москву и так и не возвращённое» ● **И. Скурту** Запрет Компартии в Румынии ● **Н. Морозов** О румынской русофобии с Флорином Константиу ● **М. Гринича** 1853 – 1854 гг. Русская оккупация Румынских Княжеств в карикатурах Оноре Домье и Шарла Амеде де Ное (II) ● **И. Скипор** И русские историки нашли в их архивах документы о золотом запасе Нацбанка, эвакуированном в Москву в 1916 – 1917 гг. (III) ● **М.Е. Ионеску** 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (XIII) ● **К. Боранджик** В бою даки носили шлемы ● **А. Дубицки** Здания дипломатической миссии, затем Посольства Польши в Бухаресте (II) ● **П. Галиш** Церковь Хории в Чизере ● **Н. Кристя** Приглашение в Библиотеку Академии: переписка Сильвии Панкхёрста с Еленой Вэкэреску и Джордже Опреску ● **Дж. Рошу** Жили-были: очаг ● **Д. Лупу** Истории Бухареста: книжка с полезными советами начала 19 в. ● **А. Корка** «Перевоспитание» 14 жителей Сибиу в тюрьме Питешти ● В Румынии 100 лет тому назад ● **И. Попеску-Мохора** Воспоминания счастливого человека ● **С. Ионеску** Композитор Ионел Ферник в моих воспоминаниях ● Румынские документы в Институте Гувера (CCXVI)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

magazin istoric

5 948384 040081

24004